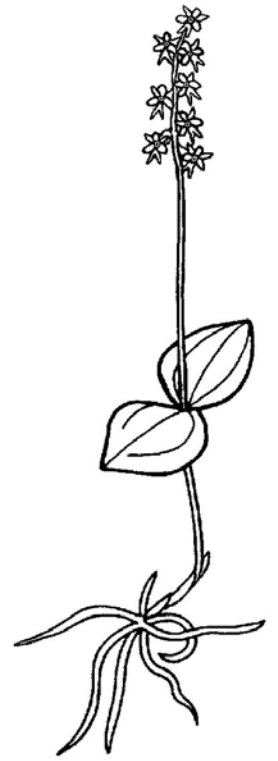

Listéra

2 - 2020

TELEMARK BOTANISKE FORENING

LISTÉRA - Tidsskrift for Telemark Botaniske Forening
(NBF, Telemarksavdelingen)
35. årgang, 2020, nummer 2

ADRESSER OG TELEFONER:

TELEMARK BOTANISKE FORENING, org.nr. 989 212 621
Postboks 25 Stridsklev, 3904 Porsgrunn. Girokonto: 0530 3890647
Foreningens e-mail-kontakt: a-jhalvo@online.no
Foreningens hjemmeside: www.miclis.no/tbf

Kasserer: Åse Halvorsen, a-jhalvo@online.no
Tlf.: 35500135 / 91595087

Styremedlem: Øystein Nilsen, oeysnil@online.no
Tlf.: 93259233

Styremedlem: Christian Kortner, ckortner@online.no
Tlf.: 91894169

Styremedlem: Bjørn Erik Halvorsen, b-halvor@online.no
Tlf.: 35289517 / 91310296

Styremedlem: David Mundal, davmundal@gmail.com
Tlf.: 41229294

1. Varamedlem: Dagny Mandt, dmandt@online.no
Tlf.: 90144859

2. Varamedlem: Anne Vinorum, anne@vinorum.net
Tlf.: 35514117 / 95989195

I redaksjonen:

Charlotte Bakke (c.bakke@sf-nett.no), Norman Hagen (nohagmobil@gmail.com),
Kåre Homble (k.homble@online.no), Kristin Steineger Vigander (kristvi@gmail.com)

For bilder uten oppgitt fotograf er det forfatteren som er fotograf.

Forsidebildet: Huldregras *Cinna latifolia* Foto: Bård Haugrud

ISSN: 0801 - 9460

HØSTENS GLEDE

*Jeg vil smykke meg med ringer.
Jeg vil bruke pene klær.
Ha et gyllent skjerf til kåpen
når jeg går blant gyldne trær.*

*Jeg vil pynte meg som ospa,
ta min røde kjole på.
Til en rød kasakk er buksen
slik som ospas stamme grå.*

*Jeg er glad i grønne farger,
men helst høstens symfoni.
Somrens blad er altfor like.
Somren mangler fantasi.*

*Men om høsten blir det grønne
til en malerisk palett.
Jeg kan stå og se på asken,
på en lønn. Blir aldri trett.*

*Jeg kan suge i meg farger
som den tørste bare gjør.
Stå forhekset ved en bregne:
Sjokoladebrun kulør!*

*Jeg er glad i gress som gulner.
Ser på myras maleri
som det eneste av kunstart
jeg kan finne under i.*

*Skogen gjør meg helt beruset.
Å, - hvor vakker skogen er.
Med en høstlig malerglede
vil jeg velge mine klær.*

Dagny Tande Lid

Foto: Kåre Homble

Dikt fra "Høstens Blader". 1978. Aschehoug.

TELEMARK BOTANISKE FORENING (TBF) FYLLER 40 ÅR

Tilbakeblikk ved Bjørn Erik Halvorsen

Forsøket på å lage et sammendrag av 40 TBF-år har vært utfordrende. Charlotte Bakke bygde opp et arkiv over dokumenter på 1990-tallet. Dette inneholder dokumenter som hun greide å skaffe til veie på denne tiden. De fleste av de mest sentrale dokumentene finnes her. *Listéra* kom med de første utgivelsene i 1996, og dette er verdifull informasjon. Årsmøtereferater og styrets beretninger til årsmøtene finnes for de fleste årene. For 1988 måtte jeg til *Blyttia* for å finne et sammendrag av året. For 1989 hadde jeg bare heftene med annonsert program å

ty til. De første 7 årene og fra 1991 laget man komplette referatrapporter for møter og turer. Jeg har greid å lokalisere alle disse. På hjemmesiden fins alle årsmeldinger fra 2003, alle årsmøtereferater fra 2005 og referatsamlinger fra 2006. Komplette innhold i *Listéra* finnes på hjemmesiden per høsten 2020 fra nr. 2-2005 til nr. 1-2018.

TBF etableres

17. april 1980 var 40-50 personer samlet på Skomvær kafé i Porsgrunn med det formål å danne en botanisk forening for

TBF på Gjeterøya i Langesundsfjorden, 12. juni 1983. Foto: Øyvind Skauli

Telemark. Finn Wischmann hadde lysbildekåseri om Norges orkidéer. Ca. 30 personer meldte seg som interesserte i å være med i en ny forening. Et interimsstyre ble dannet bestående av Kjell Hamberg, Roger Halvorsen, Liv Schiemann, Øyvind Skauli, Jan Erik Tangen og Thor Andreas Wiersdalen. Interimsstyret satte også i gang arrangementer, og den første turen gikk til Rustan (øst for Skien) 11. mai. 1. oktober ble det første inne-møtet arrangert med tema "Arealbruk i sentrale deler av Grenland", med naturvernkonsulenten i Telemark, Sigmund Tvermyr, som ressursperson.

Foreningens første ordinære årsmøte ble holdt på Heistad skole i Porsgrunn 27. november 1980. Det ble dannet et styre på fire medlemmer: formann: Roger

Halvorsen, kasserer: Bjørn Lervik, styremedlemmer: Karl Sigurd Eriksen og Øyvind Skauli. Alle fire ble viktige personer for TBF i mange år etterpå. Roger Halvorsen er fortsatt en viktig person både for TBF og NBF.

Foreningens emblem, som er en tegning av småtveblad *Listera cordata*, ble vedtatt på årsmøtet i 1982. Foreningen ble sterkt engasjert da fylkesblomst for Telemark skulle velges. Olav Gjærevoll ledet arbeidet i 1988 med å utvelge fylkesblomster i Norge. Han mente at Telemark burde velge søterot (*Gentiana purpurea*). Foreningen ved formann Roger Halvorsen gikk hardt ut mot dette forslaget. Det endte med at foreningen fikk gjennomslag for søstermarihand *Dactylorhiza sambucina*. TBF hadde i denne perioden sterkt fokus på å lokalisere

TBF på Knutshø, 19. juli 1984. Foto: Magne Langerød

utbredelsen av søstermarihand, blant annet ved oppslag i fylkesavisene. Fylkesmannen ble koplet inn og forslaget ble formelt vedtatt.

Da TBF ble etablert i 1980, ble tilslutning til Norsk Botanisk Forening vraket. NBF var på denne tiden innstilt på å ha en regionavdeling i hver landsdel. Rogalandsavdelingen var etablert på dette tidspunktet og kan sees på som et unntak fra dette prinsippet. Da ble Telemark en ulogisk enhet.

30. september 1986 sendte imidlertid NBF en formell innbydelse til TBF om å bli inkludert. Først 1. januar 1988 ble TBF medlem i NBF med navnet Norsk Botanisk Forening, Telemarksavdelingen. I perioden i mellom gjennomgikk hovedforeningen store endringer på en rekke punkter, og Roger Halvorsen var aktiv medspiller i denne prosessen. NBF var i ferd med å gå fra å være en ren akademisk forening til å bli en forening for folk flest.

På NBFs årsmøte høsten 1986 ble det åpnet for dannelse av lokallag under en regionavdeling. I løpet av 1990 ble Larvik Lokallag etablert. Larvik Lokallag ble en veldig selvstendig enhet med eget styre, eget regnskap, egne turer og møter og eget årsmøte. Forholdet til TBF var at man arrangerte noen felles turer, og de måtte rapportere til TBFs styre forut for årsmøtet. Larvik Lokallag eksisterte fram til at NBF endret sin organisasjonsform ved å innføre

Roger ved Kivik i Skåne, 22. juni 1990.
Foto: Bjørn Erik Halvorsen

begrepet grunnorganisasjoner i 1999. Larvik Lokallag ble da en egen grunnorganisasjon direkte under NBF med navn Larvik Botaniske Forening (LBF).

Turer og ekskursionsjoner

Allerede i interimsåret ble det satt opp turer i Grenland og Brunlanes. Tursesongen ble straks svært innholdsrik med gjennomsnittlig 10 turer per år. I løpet av 40 år kan vi da gange opp til ca. 400 turer. Det vil føre for langt i dette referatet å nevne disse. Det var kveldsturer, heldagsturer og helgeturer. Den første helgeturen med overnatting var fra 30. juli til 1. august 1982. Det var en tur til Kalhovd Turisthytte. Etterpå har det vært en eller to turer med overnatting nesten hvert år.

Vi har også hatt noen hagebesøk. I juni 1985 var vi hjemme hos Hjørdis Narvestad, og i juli 1990 besøkte vi Solveig Walle i Bamble. Vi har også vært noen ganger i Skaulis hage i Porsgrunn, Auen Urtegård i Siljan og Edith Dues

TBF på Brunlanes, 2003. Foto: Norman Hagen

hage på Århus i Skien. En rekke ulike turledere har ledet foreningen gjennom disse turene. En stor takk til alle som har bidratt!

De lengre ekskursjonene kom i gang 18.-24. juni 1983 med en tur til Öland. Ukesturene ble deretter en årlig tradisjon. Bare et par ganger

har vi måttet avlyse arrangementet. Turer til områder i Sør-Norge, Sverige og Danmark ble innholdsrike opplevelser for dem som deltok. Det var TBF-styret som arrangerte disse turene. Ofte benyttet vi oss kun av egne medlemmer, men mange ganger fikk vi god hjelp av lokale entusiaster.

TBF har to ganger ledet NBFs hovedekskursjon, eller botanikk-dager som det ble hetende etter hvert.

3.-10. juli 1983 sto Roger Halvorsen for et arrangement på Telemarkskysten med utgangspunkt fra Kragerø Sportell. 24.-28. juli 2013 var Bjørn Erik Halvorsen leder for et opphold i Tinn og Vinje med Skinnarbu Høyfjellshotell som base.

En gjennomgang av foreningsturer og sommerekursjoner kan kanskje bli et innslag i et senere nummer av

Herbariekveld 2004. Foto: Norman Hagen

Listéra.

Møtevirksomhet

Hvis vi regner i gjennomsnitt sju møter innendørs hvert år, så vil dette multiplisere seg opp til omtrent 280 møter på 40 år. Også her vil det bli for omfattende å gå inn på enkelttemaer som ble presentert. Mange spennende eksterne foredragsholdere ble invitert, og TBF fikk et godt omdømme slik at mange ønsket å besøke oss. På møtene ”Jeg velger meg”, ”Blomstrende sommerminner” og aktivitetsskvelder var det flere bidragsyttere og temaer på hvert møte.

TBF på Høgenhei for å se vårmure *Potentilla tabernaemontani*, 2011. Foto: Kristin Steineger Vigander

Botanikkdager Skinnarbu, Telemark, 27. juli 2013.
Foto: en ansatt på Skinnarbu

I løpet av de første 10 årene ble møtene arrangert i en rekke ulike lokaler. Noen av møtene tidlig på 1990-tallet ble lagt til BEHA-gården i Porsgrunn. Da Mule Varde ble åpnet for innendørsmøter, ble de aller fleste av dem lagt dit. Der kunne vi være gratis fordi TBF var med på

dugnader og bidro med informative bed. Det ble fast rutine å ha julemøtet på Sunnjordet klubbhus i Porsgrunn, og i mange år hadde vi årsmøtene på Dag Bondeheim i Skien.

De første ti årene var foreningen flink til å spre møtene rundt i fylket. 7. oktober 1983 ble det første møtet i Midt-Telemark arrangert. Det var et samarbeid med Norsk Ornitologisk Forening. Temaet var Öland, og det ble holdt på Telemark Distriktshøgskole. Så kom møtene på rekke og rad med Seljord Folkehøgskule mars 1984, Kragerø sparebank mars 1984, Sagavoll Folkehøgskule på Gvarv februar 1985, Evert Taube-aften i Kragerø mars 1985 og med hagelaget på Notodden april 1986. Det ble også noen møter i Larvik. Så kom en periode på ca. 30 år da alle møter ble arrangert i Grenland. Jeg har greid å finne ett unntak i

TBF på Preståsen, Eidanger, 2003.
Foto: Norman Hagen

denne perioden. Det var et møte på Gullbring Kulturanlegg i Bø september 2000 der Roger Halvorsen hadde sitt foredrag "Fra Parnasset til Jotunheimen". Det første møtet på Midt-Telemark landbrukskontor på Gvarv kom i 2014, og de siste årene er det holdt møter der både vår og høst.

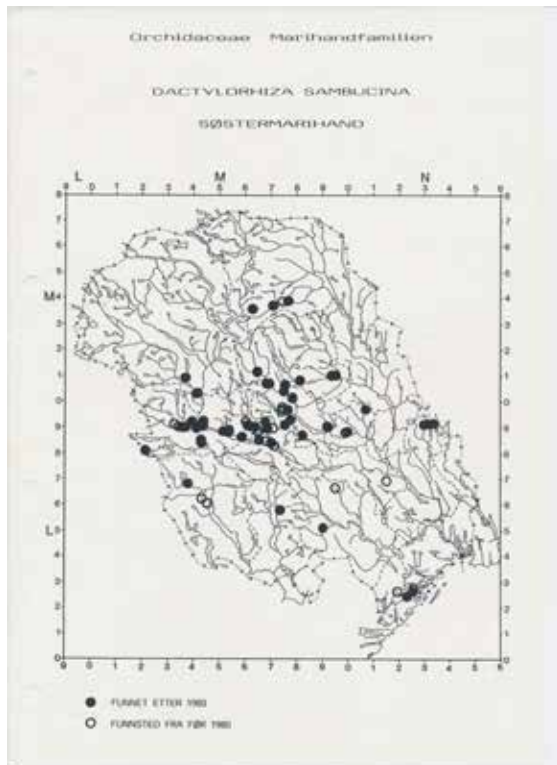
Noen møter sammen med andre foreninger er nettopp nevnt. Det er også holdt 2 møter i Eidangerhallen sammen med Telemark Geologiforening og Norsk Ornitologisk Forening (NOF) i april 1989 og i mars 1990. Hardangervidda var tema på det første møtet og Jomfruland på det andre møtet, der det kom enormt mange tilhørere. På Høgskolen i Telemark i Porsgrunn var også NOF med på et møte i oktober 1999 om biologisk mangfold ved Ola M. Wergeland Krog. Det å arrangere fellesmøter med andre foreninger kan med fordel gjenopptas.

TBF har også arrangert kurs. I oktober 1988 ble det arrangert lavkurs (en kveld pluss lørdagstur) i Porsgrunn med Jon Holtan Hartvig. Oktober 1989 ble lavkurs arrangert som helgekurs på Seljord Folkehøgskule med Jon Holtan Hartvig og Einar Timdal. Over 3 kvelder i mars-april 1990 ble det arrangert graskurs på Grenland folkehøgskole. Olaf Svendsens herbarium ble brukt som eksempler.

Mosekurs ble organisert av Anne Vinorum i 1992 og av Bjørn Erik Halvorsen i 1993. Harry Andersson i Kungälv var faglig støtte, og som avslutning ble det en besøkshelg til Kungälv. Finn Wischmann holdt kurs i plantelære i mai 1994. På turen i Tuddal i august 2003 holdt Even Woldstad Hanssen graskurs for deltakerne. Vi ser gjerne at kursvirksomheten i Grenland tar seg opp igjen. Kanskje er den høye gjennomsnittsalderen blitt et hinder for dette? De siste årene har det dukket opp "mose-helger" både i Grenland og i Bø, uten at TBF har vært medarrangør.

Floraatlas for Telemark

På årsmøtet i 1984 ble "Floraatlas for Telemark" etablert. I tillegg til Roger Halvorsen var Kjell Thowsen og Petter Eriksen sentrale i dette arbeidet. Finn Wischmann var en god støtte i denne etableringen og kom med forslag til hvilke arter som burde inkluderes. Atlaset var først A4-papirark i flere permer. Larvik Lokallag adopterte løsningen. Trond Grøstad og Tor Harald Melseth var

A4 floraatlas-ark fra 1988

Listéra 1 -1986, forside

sentrale i dette arbeidet. På slutten av 1990-årene ble opplysningene i atlaset overført til Excel-regneark av Kjell Thowsen og etterpå til en Access database av Bjørn Erik Halvorsen.

Da nettstedet Artsobservasjoner kom i 2009, ble mesteparten av funnopplysningene lagt over dit. Dette arbeidet tok noen år fordi det måtte gjøres manuelt, helst av den personen som var funn-eier, og man prøvde hele tiden å unngå dobbeltregistreringer i forhold til herbariebelegg på Botanisk museum. I 2014 anså man jobben som fullført, og Access-løsningen kunne legges ned. Bjørn Erik Halvorsen og Trond Risdal har vært de drivende personene i TBF mot Artsobservasjoner.

Listéra

Første utgave av medlemsbladet *Listéra* kom ut i 1986 med hele fire nummer. Også her var Roger Halvorsen hovedbidragsyter. Antall utgivelser per år har variert i tiden etterpå, men det fins minst en utgivelse hvert år. Fra 2004 har foreningen lagt seg på å ha en vårutgivelse og en utgivelse knyttet til julemøtet. Dette tidsskriftet er høyt skattet langt utenfor TBFs medlemsmasse. Mange personer har bidratt til utgivelsene og Kristin Vigander, Charlotte Bakke og Norman Hagen bør nevnes her. Roger Halvorsen har med god margin levert flest artikler til tidsskriftet.

Vernesaker

Den første vernesaken som

Marisko *Cypripedium calceolus*, Stulen, 2005. Foto: Kjell Thowsen

foreningen var aktiv i, kom høsten 1982. Den var knyttet til kalkområdene Kjørholt–Frierflogene. For dem som ikke er kjent i Grenland, så kan jeg opplyse om at E18 nå går under dette området i Kjørholt-tunellen

Dugnad på marisko i Versvika, 6. juni 1991.
Foto: Bjørn Erik Halvorsen

inn mot Grenlandsbrua. TBF støttet forslaget om vern, og i mai 1990 ble Frierflogene naturreservat og Dammane landskapsvernområde opprettet. TBF har etterpå vært en viktig forslagsstiller og høringsinstans for vern av områder i Telemark.

Viktige botaniske områder, floravokteri og florakartlegging

Det første stedet som ble et oppfølgingsområde for TBF var marisko-reservatet *Cypripedium calceolus* i Versvika ved Herøya. Fra 1988 var foreningen i kontakt med Fylkesmannen i Telemark om hjelp til å følge opp dette inngjerdede feltet. Det dreide seg om dugnader i form av å gjøre det mer lysåpent, og oppfølginger i form av telling av individer. Øyvind Skauli var initiativtaker, og tidlig ble det en liten gruppe medlemmer ledet av Harald Stendalen som fulgte opp dette. Fra 2005 overtok Statens naturoppsyn oppfølgingen av feltet, og TBFs rolle ble mer og mer oppsplittet. Sigve Reiso i BioFokus laget skjøtselsplan for stedet i 2010. Statens naturoppsyn har mange oppgaver, og vi føler at de ofte ivaretar sin oppgave for marisko-reservatet mangelfullt.

Øyvind Skauli satte også fokus på en gjengrodd eng ved Norcem i Brevik ved nedkjøringen til Grenland Havn. Her finnes tusenvis av brudesporer *Gymnadenia conopsea* og flere andre orkidéarter. Han tok kontakt med Grenland Havn i 2001, som uformelt påla seg egenvern av

enga. I 2002 deltok han sammen med folk som tynnet ut løvskogen. Fra da av har TBF hatt årlige vedlikeholdsdugnader. En gruppe pensjonister tar seg av oppgaven. Overraskende hendelser skjer i 2020. Dette er omtalt i denne utgaven av *Listéra*.

Øyvind Skauli tok også opp saken knyttet til bakkekløveren *Trifolium montanum* på Eidanger jernbanestasjon i 2001. Jernbanestasjonen hadde ikke lenger persontransport, og jernbaneområdet var blitt gjerdet inn. Øyvind kontaktet Jernbaneverket og fikk nøkkel til porten slik at man kunne holde oppsyn med lokaliteten. Han fikk også organisert dugnader for å tynne ut løvskogen. Målfrid

Bakkekløver *Trifolium montanum*, 2009.
Foto: Kjell Thowsen

Rød skogfrue *Cephalanthera rubra*
Kragerø, 2020. Foto: Jan-Åge Pedersen

Ergon, og deretter Rolf Ergon, overtok ansvaret for lokaliteten og gjennomførte ryddedugnader og årlige tellinger. Ingen ville overta dette området da Rolf Ergon flyttet fra Grenland i 2018. Bjørn Erik Halvorsen har nå nøkkelen til porten.

Fra gammelt av var flere lokaliteter med rød skogfrue *Cephalanthera rubra* kjent i Nedre Telemark. Rød skogfrue ble en prioritert art under Naturmangfoldloven. TBF fikk gjennom Sabima floravokter-rolle for lokalitetene, og fem av dem lot seg fortsatt påvise. Jan-Åge Pedersen ble vokter for de to punktene i Kragerø. De tre punktene i Bamble ble fulgt opp av flere av medlemmene. I 2012 ble det oppdaget en ny forekomst på Bjønnes i Porsgrunn og i 2015 ble en lokalitet på Storkollen i Kragerø oppdaget.

Strandtorn *Eryngium maritimum* er også blitt en prioritert art. Medlemmer har fra 2011 hver sensommer hatt telling av planter på Sandbakken på Jomfruland. Rolf Ergon har fulgt opp et strandtorn-punkt på Stråholmen. NBF organiserte nyplanting av strandtorn på Kråka på Jomfruland i 2015. Disse plantene ble sterkt skadelidende under tørkesommeren i 2018, og bare få av dem overlevde. Disse er nå også omfattet av den årlige tellingen. Jomfruland nasjonalpark sponser dette arbeidet. Norman Hagen har fra 2014 sittet i en referansegruppe for Jomfruland nasjonalpark.

Åsstranda naturreservat ved Frierfjorden i Porsgrunn har fra gammelt av hatt flotte bestander av flueblomst *Ophrys insectifera*. Dette området var grodd igjen av løvtrær. I 2015 hjalp flere fra TBF Statens naturoppsyn med en dugnad for å

fjerne løvskog. Det åpne feltet har i årene etterpå stadig blitt utvidet. Flueblomstbestanden har nå en positiv utvikling på stedet. En gruppe TBF-medlemmer gjennomfører også tellinger på den rike bestanden av flueblomster under høyspentlinja på Hovet i Porsgrunn.

Norman Hagen har vært aktiv i kartlegging av strandenger i Kragerø kommune. I 2008 anbefalte han vern av strandenger med vipestarr *Carex extensa* i Kragerø. Øystein Nilsen har vært aktiv i kartlegging av lokaliteter i Grenland. Et felt med musrumpe *Myosurus minimus* som han fant ved Lensmannseter er nå vernet. Trond Risdal har ledsaget ved mange undersøkelser forut for utbygninger. Grenmarasal *Hedlundia subpinnata*

Planting av strandtorn på Jomfruland, 21. august 2015.
Foto: Åse Halvorsen

Flueblom *Ophrys insectifera*, Åsstranda,
15. juni 1994. Foto: Bjørn Erik Halvorsen

Vipestarr *Carex extensa*, Oterøy, Kragerø, 2007. Foto: Norman Hagen

er en art som er funnet på en del steder. David Mundal har de siste fem årene funnet flere punkter med huldreblom *Epipogium aphyllum* i Hjartdal kommune. Huldreblom

Huldreblom *Epipogium aphyllum*, Skårdal, Sauland, Hjartdal, 2013. Foto: David Mundal

var da ikke sett i Telemark siden 1980-tallet.

En kartleggingsgruppe bestående av pensjonister under ledelse av Harald Stendalen har de siste ti årene hatt en rekke floraregistreringer i fylket. For eksempel er en del smalmarihand *Dactylorhiza majalis sphagnicola* funnet. Trond Risdal har gjort en stor innsats med å registrere dette på artsobservasjoner.

TBF har fortsatt mye ugjort i forhold til floravokteri. Telemark har for eksempel hovedutbredelsen av søstermarihand *Dactylorhiza sambucina* I Norge. Hvit skogfrue *Cephalanthera longifolia* er kjent fra Lårdal, Hjartdal og Kragerø. På Jomfruland er de siste årene

Smalmarihand *Dactylorhiza majalis sphagnicola*, Langgangsmyra, 2009.
Foto: Kjell Thowsen

gul hornvalmue *Glaucium flavum* gjenfunnet. En rekke eldre funnsteder med rødlistede arter burde vært besøkt på nytt.

I 2016-2017 deltok Bjørn Erik Halvorsen i en gruppe for å designe en modul for floravokteri på Artsobservasjoner. Den har nå vært i bruk et par år. I 2017 hjalp TBF til med gjennomføringen av et floravokterseminar i Kragerø.

Porsgrunn Friluftsf- og Miljøråd (PFMR) og Mule Varde

PFMR ble opprettet i 1988 som en sammenslutning av såkalte ”grønne foreninger” i Porsgrunn. Roger Halvorsen var TBFs representant under denne etableringen og ble straks medlem av styret. Det ble

samme år gjennomført dugnader utendørs på Mule Varde. 1990 ble parken rundt hovedbygget åpnet og året etter ble første etasje åpnet for møter og arrangementer. De siste 30 årene har de fleste av TBFs medlemsmøter blitt avholdt der.

Allerede i 1990 introduserte Øyvind Skauli tanken om informative bed på Mule Varde. I 1995 ble ballastbedet etablert, og Roger Halvorsen var aktiv i å skaffe typiske planter. ”Her-hos-oss bedet” ble anlagt i 1997. I 2002 ble informasjonstavler laget og plassert ved bedene. Charlotte Bakke har i alle år tatt ansvaret for ballastbedet. Øyvind Skauli tok ansvaret for ”Her-hos-oss bedet”, og Bodil Åsheim overtok dette ansvaret etter en stund.

I 2004 var Charlotte turlleder for en gruppe psykisk utviklingshemmede i parken. Dette var i regi av kulturkontoret i Porsgrunn kommune.

På 2000-tallet representerte Bjørn Erik Halvorsen og Åse Halvorsen TBF i PFMR. Bjørn Erik etterfulgte Kjell Ivar Brynsrud som styreleder i 2008. PFMR organiserte dugnader i parken og arrangerte ”grønne onsdager” i hovedbygget i innesesongen. TBF hadde både vår og høst ansvaret for minst ett slikt arrangement.

En viktig sak for PFMR var å få opprettet et friluftsråd i Grenland. I desember 2013 ble Grenland

Friluftsråd etablert med kommunene Skien, Porsgrunn og Drangedal. Senere har også Siljan og Bamble kommuner kommet med i rådet. Friluftsrådet valgte at Forum for Natur og Friluftsliv i Telemark (FNF Telemark) skulle representere de frivillige organisasjonene i rådet. TBF meldte seg inn i FNF Telemark i 2014. I januar 2016 ble PFMR nedlagt. TBF ved Bjørn Erik Halvorsen ble med i et brukerstyre for Mule Varde. De har ikke hatt flere møter etter januar 2017. Flere medlemmer fra TBF har deltatt på møter i FNF Telemark. Bjørn Erik Halvorsen er fra 2020 fast styremedlem.

Utstilling i Lårdal

I 1992 fylte Telemarkskanalen 100 år. TBF laget i den forbindelse

en botanisk utstilling til Lårdal Brygge. Bjørn Erik Halvorsen laget store plansjer på basis av egne plantebilder. Denne utstillingen ble utvidet i 1993 da den ble satt opp i Porsgrunn bibliotek. Hver sommer i perioden 1994-1996 ble utstillingen på nytt satt opp på Lårdal Brygge sammen med en utstilling av sommerfugler laget av Harald Stendalen. Plansjene har også ved et par anledninger vært benyttet på stands der TBF deltok.

Villblomstenes dag

Villblomstenes dag ble arrangert første gang i 2002. Bjørn Erik Halvorsen fikk arbeidet med å finne turledere i Telemarks-kommunene. Telemark ble fylket med flest arrangementer dette året. I årene etterpå har TBF fått i stand mange

TBF på Lista, 25. juni 2006, Foto: Magne Langerød

turer hvert år, og TBFs medlemmer har vært flittige turledere.

May Berthelsen har i mange år koordinert Villblomstenes dag på landsbasis. Rolf Ergon var i en årrekke koordinator for dagen i Telemark. Da Rolf flyttet fra Grenland i 2018, trakk han seg fra denne oppgaven. Ingen har vært villige til å bli ny koordinator for Telemark, og dette har redusert turtilbudet i fylket på Villblomstenes dag.

Botanisk museum på Tøyen

Roger Halvorsen har i mange år levert innsamlede planter til Botanisk museum på Tøyen. Trond Grøstad i Larvik Lokallag ble også tidlig meget aktiv i dette arbeidet. Et av høydepunktene var da Olaf Svendsens imponerende samling ble overlevert til museet ved Reidar Elven 16. mai 2004. Bjørn Erik Halvorsen og Trond Risdal samler

nå planter i Telemark for levering til Botanisk museum.

I 2017-2018 hjalp medlemmer i TBF til med transkribering av herbariebelegg. Vi kom også i gang med kartfesting av belegg, men interessen for dette arbeidet ble etter hvert liten fordi det ble veldig mange gjentakelser av de samme lokalitetene.

SABIMA (Samarbeidsråd for biologisk mangfold)

Sabima ble etablert i 2004. TBF-medlemmer har vært flittige brukere av tilbudene og har deltatt på mange av seminarene. Telemark har rød skogfrue, og dette har vært en av de viktige tilknytningspunktene mot Sabima. I mai 2008 holdt TBF sammen med Sabima seminar om rød skogfrue på Mule Varde. TBF og Sabima samarbeidet om et soppfagkurs i 2014.

I månedsskiftet juni-juli 2017 var TBF ved David Mundal og John Gunnar Brynjulvsrud og Sabima ansvarlig for Rødlstefestivalen på Seljord Folkehøgskule. Det var mange interessante foredrag. Ulike deltakergrupper gjennomførte mange kartlegginger i Seljord og Hjartdal kommuner.

Sabima har hatt andre kartlegginger i Telemark i nært samarbeid med TBF-medlemmer. I 2010 var det snakk om å anlegge containerhavn ved Auen i Porsgrunn. Det ble

TBF ved søstermarihand *Dactylorhiza sambucina* på Haugstøl i Seljord, 24. mai 2009. Foto: Bjørn Erik Halvorsen

organisert en biologisk kartlegging i området i mai måned samme år. Juni 2018 hadde Sabima kartlegging i kyst-Porsgrunn. Høsten 2019 var det kartlegging på Porsgrunn-sida av Borgeåsen der flere ulike organisasjoner deltok.

TBF kommer på nett

TBF opprettet hjemmeside på nett i 2004 (<http://www.miclis.no/tbf/>). Norman Hagen har hele tiden vært administrator for siden. Det er en flott og innholdsrik hjemmeside. Den inneholder for eksempel tur- og møteprogrammer og er blitt et viktig historisk kartotek for foreningen ved at årsmeldinger og referater legges dit. Det er en viktig kommunikasjonskanal mot medlemmene.

TBFs jubileumsfest 2005. Foredrag ved Klaus Høiland. Foto: Norman Hagen

Fra november 2016 har TBF hatt en egen side på Facebook ("Villblomen – Telemark Botaniske Forening (TBF)"). David Mundal opprettet denne. Den har snart 750 medlemmer. Dette har også blitt en viktig kommunikasjonskanal mellom

TBFs jubileumsfeiring 2005. Tur til Nordgardsetra. Foto: Norman Hagen

TBF på Kjærlighetsstien, Saltskjærholmen, Kragerø, 2004.
Foto: Norman Hagen

planteinteresserte og TBF. Det legges daglig ut foto og innlegg, og styret i TBF kan gi informasjon om sine arrangementer.

Aktivitet i større deler av Telemark

Allerede de første årene etter etableringen ble det arrangert møter i for eksempel Kragerø og Seljord. I en lang periode var TBF konsentrert i Grenlandsområdet. I 2016 ble ”Botanisk samråd for Øvre Telemark” opprettet. Det ble startet med blant andre Torbjørn Norendal som sentral aktør, og det er nå regelmessige møter på Midt-Telemark Landbrukssenter på Gvarv. På Evju bygdetun ble det i 2017 og 2018 holdt slåttekurs.

David Mundal er blitt et viktig medlem. Han bor i Hjartdal og fikk i gang aktiviteter knyttet til både barn,

studenter og innvandrere. Det eneste forsøket i foreningen på å organisere en svartelistedugnad skjedde i 2018 i Seljord og Hjartdal. Dessverre var det lav oppslutning fra medlemmene på dette. David har mye av æren for at foreningen ved siste årsskifte hadde fått 35 studentmedlemmer.

Økonomi, organisasjonsform og medlemstall

Foreningen har vært dyktig til å få inn økonomisk støtte. I den første tiden var Roger Halvorsen kontaktpersonen mot bidragsyterne. Olaf Svendsen som kasserer, var lenge en trygg vokter av økonomien. Fra 2001 har Åse Halvorsen vært kasserer. Hun har sendt ut anmodninger om økonomisk støtte, og har vært et viktig kontaktpunkt for innkomne saker. Hun har også hovedansvaret for inn- og utmeldinger i løsningen som NBF etablerte i 2019. Foreningens økonomi har vært og er god.

Fra starten hadde foreningen faste roller i styret. For eksempel var Priscilla Hansen en flittig sekretær i mange år. Fra årsmøtet høsten 1992 har TBF hatt et flatt styre. Kasserer og leder i turkomitéen har vært faste roller. Christian Kortner har tatt vare på knytningen til turkomitéen i en årrekke. Ellers har oppgavene blitt fordelt på styremedlemmene. Vi har fortsatt denne løsningen, og den fungerer godt hos oss.

Ved etableringen i 1980 fikk foreningen 50 medlemmer. I løpet av de kommende årene kom medlemstallet langt opp på 200-tallet, og vi fikk mange medlemmer som var bosatt i andre fylker og naboland. Utover 2000-tallet stabiliserte medlemsantallet seg på i overkant av 200 med en liten synkende tendens. Foreningen fikk etter hvert høy gjennomsnittsalder, og mange av veteranene falt fra. De siste årene har det kommet til mange studentmedlemmer, og ved siste årsskifte var antallet medlemmer kommet opp i 235.

Mange har gjort innsats for TBF

I oversikten på foregående sider har jeg vært innom mange av de aktivitetene som TBF har drevet med i sin 40 år lange historie. Mange navn er nevnt. Det har vært gjennomgående for disse årene at mange har bidratt til at dette er blitt 40 innholdsrike år. Jeg velger derfor å avslutte med oppramsing av sentrale personer. Her står jeg i fare for å uteglemme noen, og jeg kan ha oversett roller og navn fra et relativt sammensatt kildemateriale. Hvis jeg skulle nevne alle som har bidratt på en eller annen måte, så hadde lista blitt mange ganger lengre. Jeg (Bjørn Erik Halvorsen) vil gjerne ha tilbakemelding når noen mener at flere personer eller gjøremål burde være med. Oversikten er satt opp alfabetisk, for det ville være feil å prøve å rangere personene i en slik liste.

Harry Andersson (Sverige):

Harry hjalp foreningen med å bygge opp mosekompetanse tidlig på 1990-tallet. Han deltok på flere av sommerekskursjonene, og på ekskursjonene til Österlen i 1995 og Vestergötland i 1997 var han faglig leder.

Charlotte Bakke:

Charlotte har vært styremedlem i 9 år, medlem i *Listéra*-komiteen i 22 år, i valgkomiteen i 6 år og PR-komiteen i ett år. Hun har vært viktig for aktivitetene på Mule Varde og har vært turlleder på 3 turer.

May Berthelsen:

May har vært 4 år i *Listéra*-komiteen. Hun har deltatt på mange av foreningens aktiviteter.

Gunnvor Bollingmo:

Gunnvor var i turkomiteen i 3 år og har vært turlleder på et par turer. Hun har kompetanse på sopp og har bidratt med sin viten på mange turer og sommerekskursjoner.

Anne Borander:

Anne har vært en viktig kontakt mot aktivitetene i Larvik Botaniske Forening.

Esther Broch:

Esther har vært styremedlem i 22 år. Hun har vært turlleder på de fleste av foreningens soppturer. Hun har ordnet praktiske oppgaver på en rekke sommerekskursjoner, og representert foreningen på en del møter.

TBF på Finse, 27. juli 2016. Foto: Åse Halvorsen

Sissel Wiig Dukefoss:

Sissel har sittet i valgkomiteen de siste 11 årene. Hun har vært turlleder på en rekke turer på Villblomstenes dag. Hun deltar aktivt på foreningsmøter, turer og sommerekursjoner.

Målfrid Ergon:

Målfrid satt i styret som leder av turkomiteen i 2 år. Ut over dette har hun vært medlem i styret i ett år, varamedlem i 2 år og i turkomiteen i 8 år. Hun har vært turlleder på 10 turer.

Rolf Ergon:

Rolf har vært varamedlem til styret i 2 år, sittet i valgkomiteen i 4 år og vært revisor i 18 år. Han var i mange år leder i Telemark for Villblomstenes dag, kåsør på mange

medlemsmøter og en aktiv deltaker i foreningsgjøremål. Han har vært 2 år i NBFs styre.

Karl Sigurd Eriksen:

Karl satt i interimsstyret. Han var styremedlem de 11 første årene og formann i 1992. Han hadde 3 år i turkomiteen og 2 år i valgkomiteen. Han var turlleder på mange av turene de første 10 årene og har etterpå vært turlleder på 6 turer. Han var ansvarlig for sommerekursjonen til Sønderjylland i 1992.

Petter Eriksen:

Petter var i Floraatlas komiteen i 6 år og bidro da til å hente ut funninformasjon fra Botanisk museum. Han har vært turlleder på én tur.

Trond Grøstad:

Trond har vært turlleder på mange av fellesturene med Larvik Botaniske Forening. Han har gjort mange viktige plantefunn og har vært hovedansvarlig for Floraatlasen for Larvik-området sammen med Tor Harald Melseth.

Karl J. Gundersen:

Karl var styremedlem i 2002.

Norman Hagen:

Norman har sittet i *Listéra*-komiteen de siste 16 årene, der han har redigert bladet på en utmerket måte fram til trykking. Han er også ansvarlig for hjemmesiden på Internet. Han har også representert foreningen i en del andre fora. Han har vært turlleder på 5 turer. Han har deltatt på mange av turene og sommerekursjonene. Han har hatt noen verv i NBF.

Bjørn Erik Halvorsen:

Bjørn Erik har sittet i styret som leder for turkomiteen i 7 år, ut over dette vært styremedlem i 21 år, medlem i turkomiteen i 7 år og i floraatlas-komiteen i 11 år. Han har vært botanisk ansvarlig på en rekke sommerekursjoner og turlleder på ca. 60 turer.

Roger Halvorsen:

Roger satt i interimstyret og var formann i foreningen i de 11 første årene. Han har vært ideskaper og aktiv i en rekke av foreningens aktiviteter. Etter 1991 har han vært styremedlem i 4 år. Han var i

turkomiteen i 5 år, i *Listéra*-komiteen i 10 år, i Floraatlas-komiteen i 14 år, PR-ansvarlig i ett år og har etter 1990 vært turlleder for 27 turer. Han har også hatt mange verv i NBF.

Åse Halvorsen:

Åse har vært kasserer de siste 20 årene. Hun har 2 år i valgkomiteen. Hun har i en årrekke vært foreningsorganisasør ved å passe på innkommen post, ordnet med medlemsregisteret og ordnet med serveringen på Mule Varde.

Priscilla Hansen:

Priscilla var sekretær fra 1988 til 1992 og hadde etterpå 3 år som styremedlem. Hun var i *Listéra*-komiteen i 14 år, har vært turlleder på 5 turer og en viktig bidragsyter på møtene.

Kåre Homble:

Kåre har sittet i *Listéra*-komiteen de siste 6 årene. Han har vært turlleder på 3 turer og har bidratt på en rekke møter, turer og sommerekursjoner med sin brede biologiske kompetanse.

Svein Imsland (Stavanger):

Svein har vært faglig kjentmann for flere av TBFs sommerekursjoner til Rogaland. Han har vært aktiv deltaker på mange av sommerturene.

Svein Isaksen:

Svein har vært turlleder på noen turer. Han er en viktig kontakt mot aktiviteter i Kragerø kommune.

Tore Kjærra:

Tore har vært turlleder på 16 turer. Han var en viktig kontakt mot aktiviteter i Kragerø kommune.

Ellen Knutsen:

Ellen var styremedlem i 1983 og har sittet i *Listéra*-komiteen i 3 år. Hun var aktivt med på oppgavene de første 15 årene.

Christian Kortner:

Christian har sittet i styret som leder av turkomiteen i 19 år. Han var ett år i valgkomiteen og har vært turlleder på ca. 35 turer. Han har vært kåsør på mange medlemsmøter og er ellers ivrig med på foreningens aktiviteter.

Øivind Kortner:

Øivind var varamedlem til styret fra 2015 til 2016, og har sittet 2 år i valgkomiteen. Han har vært ivrig

TBF ved Kvasheim fyr, Jæren, 30. juni 2014.
Foto: Åse Halvorsen

deltaker på florakartlegginger, og deltatt på mange av foreningens aktiviteter.

Odd Magne Langerød:

Magne var i turkomiteen fra 1988 til 1989. Han har 2 år i valgkomiteen og har vært turlleder på 9 turer. Han har hjulpet til med møtearrangementene på Mule Varde i mangfoldige år og vaflene hans er velkjente. Han har også vært aktiv i pensjonistgruppas kartleggingsturer.

Bjørn Lervik:

Bjørn var kasserer de 9 første årene. Han var styremedlem i 1996 og satt i valgkomiteen i til sammen 9 år. Han har vært turlleder på 5 turer og han sto som ansvarlig for sommerekursjonen til Stord i 1996.

Nina Lervik:

Nina har 2 år i møtekomiteen og 2 år i valgkomiteen. Hun har vært en aktiv deltaker i foreningen.

Dagny Mandt:

Dagny har vært varamedlem

Rigmor og Rolf, dugnad på Eidanger jernbanestasjon, 11. april 2017.
Foto: Bjørn Erik Halvorsen

Östergarn, Sysne på Gotland, 23. juni 2003. Foto: Magne Langerød

til styret de siste 2 årene og vært turlleder på 6 turer. Hun er et viktig bindeledd mot Larvik Botaniske Forening.

Per Marstad:

Per har deltatt på mange av TBFs turer der han har tatt seg av soppkompetansen.

Tor Harald Melseth:

Tor har vært turlleder på flere av fellesturene med Larvik Botaniske Forening. Han er en viktig kontakt mot aktivitetene i den lokale foreningen.

David Mundal:

David har vært styremedlem de siste 3 årene og medlem i turkomiteen de siste 6 årene. Han har brakt nye ideer inn i foreningen ved å arrangere turer for barn, studenter og innvandrere. Han har vært en viktig florakartlegger i Seljord/Hjartdal og en god representant for

foreningen utad. Han har arrangert 12 turer for foreningen, og ellers vært kåsør på en del møter. Han har høy kompetanse på lav.

Øystein Nilsen:

Øystein ble valgt inn som styremedlem på siste årsmøte. Han er en flittig florakartlegger og har gjort mange viktige plantefunn.

Torbjørn Norendal:

Torbjørn har sittet i valgkomiteen i 5 år. Han har vært et aktivt medlem mot Midt-Telemark og har arrangert mange møter på Midt-Telemark landbrukssenter på Gvarv. Han har også fått i gang slåttekurs på Evju Bygdetun. Han har vært en ivrig deltaker på møter, turer og sommerekursjoner.

Kjellaug Nyhus:

Kjellaug har sittet i valgkomiteen i 7 år. Hun har vært en viktig medspiller ved gjennomføringen

Sabimas rødlistefestival i Seljord, 2017. Foto: Per Marstad

av møter ved Midt-Telemark landbrukssenter på Gvarv. Hun har vært en ivrig deltaker på møter, turer og sommerekursjoner.

Jan-Åge Pedersen:

Jan-Åge har vært turlleder på 14 turer. Han følger opp botaniske lokaliteter i Kragerø og er en viktig kontakt mot aktiviteter i denne kommunen.

Trond Risdal:

Trond har vært varamedlem i styret i 2 år og fast medlem i styret i 15 år. Han har 6 år som medlem i floraatlaskomiteen og ett år som revisor. Han har vært blant foreningens flittigste florakartleggere og er blitt en veteran på Artsobservasjoner. Han har vært turlleder på 12 turer og kåsør på en del medlemsmøter.

Liv Schiemann:

Liv satt i interimsstyret. Hun var

styremedlem fra 1984 til 1987, hadde 6 år i *Listéra*-komiteen og var en viktig bidragsyter på møtene.

Gunnar Schulstok:

Gunnar har vært styremedlem i 2 år og med i valgkomiteen i 2 år. Han har vært med på mange av foreningens aktiviteter og vært en flittig deltaker på sommerekursjonene.

Lavbotanisering, Digernes på Stord, 6. juli 2019.
Foto: Bjørn Erik Halvorsen

Jorunn Simones:

Jorunn var styremedlem fra 2018 til 2019. Hun har ledet et par turer, ordnet med det praktiske på sommerekursjonen til Sunnhordland i 2019 og ellers vært aktiv deltaker på foreningens aktiviteter.

Hilde Skauli:

Hilde var varamedlem i styret i 2017. Hun har undersøkt noen lokaliteter i forbindelse med utbyggingsplaner. TBF har hatt hagebesøk hos henne.

Øyvind Skauli:

Øyvind satt i interimsstyret. Han var initiativtaker til mange av TBFs aktiviteter de første 20 årene. Han hadde 2 år som styremedlem, 2 år i turkomiteen, 2 år i møtekomiteen og 4 år i valgkomiteen. Han har vært turlleder på 6 turer.

Oddveig Skifjeld:

Oddveig var foreningens revisor fra 1983 til 1999.

Torbjørn Skifjeld:

Torbjørn var viktig initiativtaker i den første tiden. Han satt 7 år i valgkomiteen og var turlleder på 8 turer.

Grete Stendalen:

Grete har vært varamedlem til styret i 4 år, medlem i turkomiteen i 2 år, i *Listéra*-komiteen i 6 år og ett år i møtekomiteen.

Harald Stendalen:

Harald var styremedlem i 1997 som leder i turkomiteen. Han har vært varamedlem til styret i 6 år, medlem i turkomiteen i 10 år, i valgkomiteen i 7 år og i møtekomiteen i ett år. Han ble valgt til revisor i 2019. Han har vært en av foreningens mest aktive medlemmer på en rekke områder, og har vært turlleder på over 30 turer.

Lise Stokstad:

Lise var styremedlem i 1997. Hun hadde ett år i turkomiteen, ett år i møtekomiteen og 4 år i valgkomiteen. Hun var en trofast deltaker på de fleste av foreningens aktiviteter.

Anne Sofie Stordalen:

Anne Sofie har i 5 år sittet i valgkomiteen.

Aagot Løkensgard Strand:

Aagot har 3 år i valgkomiteen. Hun har deltatt på mange av foreningens aktiviteter og på en rekke turer og sommerekursjoner.

Kåre Sundal:

Kåre var i styret som leder av turkomiteen i 2006 og vanlig medlem av turkomiteen 2 andre år. Han var turlleder på 5 turer.

Olav Svendsen:

Olav var kasserer i 9 år og i valgkomiteen i ett år. Han var sentral person på møtene med herbariebelegg. Hans innholdsrike herbarium er levert til Botanisk museum. Han var en ivrig deltaker på møter, turer og sommerekursjoner.

Jan Erik Tangen:

Jan Erik satt i interimsstyret. Han har sittet 5 år i valgkomiteen. Han var en viktig bidragsyter i oppstartsperioden og på møter, og har vært turlleder på et par turer.

Kjell Thowsen:

Kjell var styremedlem i 1985. Han har vært 11 år i Floraatlaskomiteen, 15 år i turkomiteen, 5 år i *Listéra*-komiteen og ett år i valgkomiteen. Han var sentral i gjennomføringen av turer de første 10 årene og har etter 1990 vært turlleder på 28 turer. Han har også vært en viktig bidragsyter på sommerekursjonene.

Sigmund Tvermyr:

Sigmund har 3 år i turkomiteen og har vært turlleder på et par turer.

Odd Vevele:

Odd var en viktig medspiller i foreningens tidlige periode. Han har bidratt på mange av foreningens møter, også på Midt-Telemark landbrukssenter på Gvarv de seneste årene, med sin allsidighet. Han har høy kompetanse på slåttenger.

Kristin Vigander:

Kristin har sittet i *Listéra*-komiteen i til sammen 13 år. Hun har vært et viktig kontaktpunkt mot NBF og har vært kåsør på en del møter.

Inger Johanne Vik:

Inger Johanne har vært i møtekomiteen i 5 år og i valgkomiteen i 6 år.

Anne Vinorum:

Anne har vært 2. varamedlem til styret de siste 20 årene. Hun har 2 år i *Listéra*-komiteen og 3 år i valgkomiteen. Hun har vært flittig deltaker på mange av foreningens aktiviteter og hjalp til med mosekurset 1992-1993. Hun har vært turlleder på 6 av soppturene.

Thor Andreas Wiersdalen:

Thor satt i interimsstyret og har vært styremedlem i 3 år på 1990-tallet. Han var 4 år i turkomiteen og 7 år i *Listéra*-komiteen. Han har vært turlleder på 8 turer og leder for sommerekursjonen til Västergötland i 1997. Han var aktiv deltaker på mange av foreningens aktiviteter.

Torild Wiersdalen:

Torild var kasserer fra 1999 til 2000. Hun var en ivrig deltaker i foreningens aktiviteter og var med på mange møter, turer og sommerekursjoner.

Finn Wischmann:

Finn hjalp til under etableringen av foreningen. Han var også en viktig rådgiver ved etableringen av floraatlasen. Han deltok med sin botaniske kompetanse på veldig mange av turene og sommerekursjonene de første 20 årene.

Bodil Åsheim:

Bodil har passet på "her-hos-oss bedet" på Mule Varde, og ellers deltatt på mange av foreningens aktiviteter.

EN FORENING BLIR FØDT – ET TILBAKEBLIKK FRA OPPSTARTEN AV TBF

Jan Erik Tangen

Gleden over å bruke sansene i naturen har fulgt mange av oss. Det er vel egentlig derfor TBF ble til.

Alene, og sammen med venner, søkte vi ut i nærmiljøet. Vi så ned, vi så opp og til sidene. Gledene og funnene vi gjorde delte vi med hverandre. Over alt var det noe å finne. En gradvis forståelse av sammenhengene mellom geologi, lys og skygge, næring og vann vokste fram og gjorde sansebruk og registreringer enda mer spennende. Vi så at plantesamfunnene avspeilet de forutsetningene vokseforholdene gav. Undring og beundring gikk hånd i hånd.

Selv hørte jeg til en vennekrets som stadig dro på turer sammen. Men disse opplevelsene ville vi gjerne dele med flere. Selv fartet jeg mye rundt i Grenlandsregionen med Øyvind Skauli og Roger Halvorsen som begge ble sentrale i TBF. Av og til var vi flere i følge.

Telemarksavdelingen av Norsk Ornitologisk Forening var startet i 1968. Der ble vi kjent med andre fugleinteresserte, deltok på turer og i møter. Vi tok del i et fellesskap. Men hvem andre var interessert

i planter? Vi kjente jo noen, og kanskje var vi mange nok til å starte en fylkesforening av Norsk Botanisk Forening? Hva med å danne Telemark Botaniske Forening? En liten krets gikk med tanken, som gradvis fikk spire. En kikk inn i medlemslista til Norsk Botanisk Forening serverte nye navn. Olav Svendsen, Karl Eriksen, Kjell Thowsen, Liv Schiemann, Bjørn Lervik og Tor Andreas Wiersdalen er noen av navnene som dukker opp fra denne tida. Men trolig er noen glemt.

En vakker aprilkveld i 1980 var en flokk med liljer i blikket og roser i kinnene samlet på kafé Williams i Porsgrunn. Denne kvelden ble TBF født. Vi var vel en 30-40 personer som var med på dette. Som fødselshjelper og jordmor, forresten jordfar, hadde Roger skaffet flørakjendisen Finn Wischmann. Han, som fort ble en skikkelig TBF-venn, var kveldens trekkplaster og foredragsholder. I duften av lokal entusiasme holdt han et inspirert lysbildeforedrag som varte i minst halvannen time, kanskje mer? Jeg husker dette ble leenge for våre tre små barn som Anne Brit og jeg i begeistring hadde tatt med oss.

Nå skulle de få mer enn barne-mat, nå var det påfyll av mye klorofyll! Til tross for inspirert voksensnakk om pollen, begerblader, blomsterstander, hårete stengler, rasmarker og Wischmanns funn av sjeldne orkidéer, led de små seg gjennom endeløse grønne minutter. Det var ikke Finns skyld, men der og da hadde vi overivrige foreldre krasjlandet en mulig framtidig botanisk karriere for de tre.

Men foreningen kom i gang. Det ble møter, turer og knyttede bånd. Og én ting var vi veldig enige om: I TBF skulle det være høyt under taket. Ingen skulle måles på kunnskap. Var du interessert i planter, var du velkommen til å nyte, dele og lære.

Vi følte at TBF raskt ble en venneflokk. Og et godt rykte fikk vi nok, for det var ikke vanskelig å få kåsører og foredragsholdere, selv langveis fra. Og stadig dukket nye, hyggelige ansikter opp og ble en del av fellesskapet. Noen reiste også langt for å bli med på møter og turer, folk fra Vestfold, Buskerud, Oslo og andre steder. Ikke sjelden dukket også Finn Wischmann opp på turene, av og til også i følge med Elin Conradi.

Når det smeltet i liene og det luktet vår, dro vi ut. Ut i markene og skogkantene bar det med søkende blikk. Og vi inntok våre roller: Roger som fant en plante, løftet den opp og smilte. ”*Denne planta her...*” - og så kom det en historie om planten, bruk

og tradisjon. Olaf med plastposen i den ene handa og en liten spade i den andre, for hans herbarium måtte jo ha påfyll. Øyvind som stadig ”gjorde utslag” bort fra stiene, oppdaget noe og ropte: ”*Hei, se her!*” Du verden hvor mye den mannen fant. Med Roger og Kjell i følget, var det aldri tvil om art og navn, norske og latinske, på det som ble funnet.

For en medlemsmasse med hovedtyngde i Grenlandsområdet, ble det i starten mange turer i lokale miljøer, oftest i nedre deler av Telemark. Men gradvis søkte vi videre ut. Det ble turer til Kragerøområdet, Midt-Telemark og øvre deler av fylket. Sommerstid ble det årlige ukeseleksjoner. Ølands flora lokket til flere slike sommerturer, men det ble også sommerekursjoner til steder som Jæren og Dovre, samt ulike områder som lokket floraentusiastene til Sverige og Danmark.

Når høsten farget liene og sendte floraen over i sparebluss, var det tid for å samles inne. Utallige sider ved vår flora var temaer for møter. Når året dro seg mot solsnu, ble sesongene avsluttet med egne julemøter. Der var det mer enn bare kaffe og vafler. Medbrakt syltetøy av mange slag, kaker som det luktet veldig godt av og gløgg ved døra i det vi kløv over dørstokken. Bilder fra årets turer ble også servert. Det var smil og vennskap, vi ville ha det hyggelig sammen. Og slik er det vel fortsatt?

TAKK FOR 40 GILDE TBF-ÅR!

Roger Halvorsen

Det var 17. april 1980 vi var samla, noe over 40 personer, på Williams kafe like ved brua i Porsgrunn, for å høre på Finn Wischmanns foredrag om orkidéer. En liten venneflokk hadde invitert botanikkinteresserte rundt om i Telemark til møte for å gjøre et forsøk på å starte en botanisk

forening i Telemark.

Østlandsavdelingen av Norsk Botanisk Forening (NBF), som var eneste alternativet til organisert botanisk aktivitet i vårt område, hadde på den tida en liten håndfull medlemmer i fylket vårt, 10-12 stykker var det kanskje, og disse

hadde vår lille vennegruppe sendt en invitasjon til, i håp om at de ville bli med i en Telemarksavdeling av NBF.

Jeg hadde i flere år vært medlem av NBF gjennom Østlandsavdelingen, men syntes det var litt stusslig at alle innemøter syntes, slik jeg den gangen formulerte det, å bli lagt til kantina på Blindern mens de fleste ekskursjonene oftest syntes å bli lagt opp etter Oslo Sporsveiers rutenett.

Sørover var nærmeste tilbud Sørlandsavdelingen, som var omtrent like håpløst langt unna.

Vår lille venneflokk, bestående av Aslaug og Øyvind Skauli, Anne Brit og Jan Erik Tangen og undertegnede hadde snakka lenge sammen om å få til en botanisk forening i Telemark.

Ornitologer og geologer hadde tidligere fått i stand sine interesseorganisasjoner, så hvorfor skulle ikke vi få det til? Jeg husker ennå at Aslaug var den store optimisten da hun sa omtrent noe slikt:

"Får vi ikke dette til, starter vi bare opp og får til en liten vennegruppe som kan ha det hyggelig sammen!"

Jeg hadde i flere år hatt kontakt med Ole Gabriel Lima og andre botanikkinteresserte i Rogaland som en del år tidligere hadde starta opp en rogalandsavdeling.

Ole Gabriel mente at det bare var å sette i gang.

"Be Folkeakademiet om et samarbeid om et møte. Dere gjør arbeidet og de tar utgiftene!" sa han.

Sånn blei det. Det kom langt over 40 personer på møtet, og det var litt over 40 som meldte sin interesse. Da var TBF i gang. Vi fikk det til!

Det ble valgt et interimsstyre som skulle få fart på de formelle sidene.

Nå var det imidlertid slik at NBF ikke ville tillate at det blei danna en Telemarksavdeling. Det var visst noe med lovverket som ikke ga anledning til det. Men vi hadde over 40 interesserte som ville starte en botanisk forening, og da gjorde vi det.

Det blei ikke en Telemarksavdeling av NBF. Det blei Telemark Botaniske Forening!!

Og vår lille venneforening vokste etter hvert så mye og så raskt at de botaniske miljøene rundt om sperra øya opp.

Resultatet blei slik at da NBFs styre, som gikk på rundgang blant alle avdelingene rundt om, blei representert av Nord-Norsk avdeling noen år seinere, fikk vi en forespørsel om vi kunne vurdere å bli en av NBFs grunnorganisasjoner med navnet Telemarksavdelingen.

Dette sa vi ja til, men vi blei fortsatt blant våre medlemmer det gamle TBF.

Og vi blei mange, og vi fikk medlemmer fra andre deler av landet og fra Sverige og Danmark. Medlemmene strømmen på, og etter noen år gikk medlemmene vi hadde i Vestfold hen og stifta Larvik Botaniske Forening.

Slik var historia omkring "TBFs fødsel." Mange av medlemmene våre, som nå teller langt over 200

(vi var vel over 300 på det meste), kjenner det meste av historia.

Foreningen opparbeida etter hvert et ganske høyt aktivitetsnivå med mange ekskursionsjoner og møter som i en periode blei lagt til forskjellige steder i Telemark, fra Kragerø til Seljord, Bø og Notodden.

Etter hvert blei det en årlig tradisjon med en lengre ekskursion over ei uke rundt om i Norge eller i Norden.

Vi starta opp botaniske prosjekter av forskjellig karakter, blant annet kartleggingsprosjektet Floraatlas for Telemark som blei styrt og holdt gående av en av pådriverne, Kjell Thowsen, som kom inn i dette arbeidet allerede da han året etter oppstarten blei medlem i foreningen.

Nå er alle opplysningene i floraatlasets ført trygt over i Artsobservasjoner.

Så fant vi ut at vi måtte ha et medlemsblad, som i starten også delvis fungerte som et meldingsblad. Bladet, som ved en tilfældighet fikk navnet *Listéra*, er nå inne i sin 35. årgang, og i starten hadde Kjell også en fast hånd på rattet i arbeidet her. Det var etter manges mening et klokt valg å starte med slikt.

40 år er gått

Det er nå gått mer enn 40 år siden vi starta opp, og jeg tør påstå at det gjennomgående har vært 40 gode og trivelige år i botanikkens tjeneste.

I arbeidet med å drive foreningen kom det ivrige personer med. De første åra strømmet det på med folk som snart var med på å dra lasset med styreoppgaver og en rekke prosjekter som ga penger i kassa.

Jeg tror jeg tør våge påstanden om at vi i lag fikk til å lage en forening der folk trivdes og hadde det hyggelig sammen.

I dag er det bare en ting som kjennes litt vondt. Av de litt over 40 som starta opp er det bare en liten håndfull igjen. Jan Erik, Anne Brit, Petter Eriksen, fru Eriksen og undertegnede.

Mange er borte ved at de har flytta på seg eller enda tristere, har gått bort. Men heldigvis, mange nye kom til i åra som fulgte; ja, da strømmet det på med en masse hyggelige og flotte mennesker som gjorde en innsats med å bygge den foreningen som blei det TBF der det fortsatt er ”god varme i veggene”.

Mange av dem som kom med etter hvert er dessverre gått bort. Jeg kjenner mange ganger på gleden over alle de flotte og varme menneskene jeg har fått lov til å være i lag med i TBF. Dette å få et ”hav” av glade botanisk interesserte venner er noe av det største som kan skje deg i livet dersom du er glad i blomster og natur.

Samtidig er det med stort vemod jeg minnes mennesker som Bjørn, fru Narvestad, Lise, Olaf, Aslaug, Øyvind, Thorbjørn, Karl Sigurd, Liv, Åge, Harry og alle de mange som

enten har gått bort eller har flytta, mennesker som gjorde TBF til hva det blei: en eneste stor, hjertevarm og omsorgsfull familie. Og så mye moro vi har hatt! Så mye fint vi har fått oppleve!

Så tenker jeg også, på tross av vemodet, at det jo fortsatt finnes en stor, glad og engasjert flokk av amatører (og noen litt profesjonelle) som holder dampen oppe og fortsatt gjør det til en stor glede å være med i slikt et lag.

Da tenker jeg i mitt stille sinn: Så heldig du har vært som har fått lov til å ha slike mennesker som dine venner!

I tillegg til dette har denne botaniske familien gitt enda en bonus. Da er det jeg har i tankene alle de fantastiske, kunnskapsrike og hjertevarme botanikerne jeg, sammen med denne lokale flokken av amatører, har vært så heldig å bli kjent med da de kom til oss med sine kunnskaper gjennom det ene foredraget mer fantastisk enn det andre.

Her kom de på besøk den ene etter den andre:

Knut Fægri, Rolf Y. Berg, Anders Danielsen, Finn Wischmann, Klaus Høiland, Anders Lundberg, Rune Halvorsen, Per Sunding, Tore Ouren, Olav Gjærevoll, Jan Wesenberg, Reidar Elven, Inger Nordal, Simen Bretten, Ove Arbo Høeg, Eilif Dahl, Per Salvesen, Per Arvid Åsen, Jan Ingar Båtvik og mange, mange flere.

Ingen gjemt og ingen glemt!

I tillegg kommer alle gode venner fra andre foreninger som har øst av sin kunnskap og sine opplevelser.

Det kjennes som om det har vært et eventyr der virkeligheten overgår fantasien. Jeg kan bare si takk til dere alle etter 40 fantastiske år når jeg tenker at jeg nå kan lene meg litt tilbake og samtidig vite at TBF er i trygge hender.

Kanskje vil jeg innimellom få lov til å bidra litt, mene litt om dette og hint, fortsatt skrive litt i *Listéra*, kort sagt få lov til å være en slags ”kårkall” på ”bruket vårt”.

Jeg skal love at jeg ikke skal bli en såkalt ”innerste” på dette ”bruket”, et slags ”fattiglem” eller ”legdslem”. (Det er slike som ikke lenger kan annet enn å delvis være i veien og bare nyte fruktene og det som er morsomt.)

Målet mitt i takknemlighet for å ha fått lov til å være litt aktiv i alle disse åra, sjøl om jeg har flytta ut på landet, er at jeg fortsatt kan gi et lite bidrag i framtida.

Det har vært 40 gilde år!

Takk igjen for at jeg har fått lov til å være med!

PLANTENAVN FRA MYTOLOGIEN:

En blomst eller flere på de asfodeliske engene
eller
Halvveis til den greske himmelen

Roger Halvorsen

De asfodeliske enger, hva er det? Og hva har de med blomster å gjøre?

Vi er nok en del i TBF som har hatt noen ”blomstringsturer” ved Middelhavet. Kreta har vært et foretrukket reisemål for mange, og noen har besøkt den store og blomsterrike øya mange ganger og kjenner floraen ut og inn. Særlig er det vel kanskje den rike orkidéfloraen som lokker, mens for andre har øya vært et reisemål fylt opp av historie og gammel gresk mytologi. For enkelte er det også kombinasjonen av flora, kultur og historie som lokker. Noen av plantene som finnes her er blitt knytta til den greske gudeverdenen gjennom de vitenskapelige navna som er satt på dem. Blant orkidéene er for eksempel slekta *Serapias* et navn fra mytologien, ikke bare den greske forresten, men også fra andre deler av den ”mediterrane” gudeverdenen. Denne slekta skal jeg komme tilbake til ved en seinere anledning.

Ei slekt som er godt representert, ikke bare med arter, men også når det gjelder store forekomster, er slekta

Asphodelus, dødsilje. Den er også representert på Kreta, men slekta har en vid utbredelse også langt utafor middelhavsområdet.

Et forsøk på å finne en kobling mellom slektas vitenskapelige navn og hva disse navna kan fortelle oss, betyr at vi nærmest må gjøre et dypdykk i den greske mytologien. Jeg tar i den forbindelse også med den nærstående slekta *Asphodeline*.

Men la oss nå først av alt se litt på botanikken.

Fra Corneliusons *Svenska växtnamn*

Asphodelus og *Asphodeline* er begge slekter som tidligere blei plassert i liljefamilien *Liliaceae*. *Asphodeline* har, ifølge Corneliuson (1997), 15 arter med utbredelse i områdene rundt Middelhavet, mens slekta *Asphodelus* med 12 arter har sin utbredelse fra Middelhavet til Himalaya. Ut fra artsantallet som er nevnt hos Corneliuson, synes det å være litt forvirring omkring dette spørsmålet. Det ser ut til å henge sammen med at det ikke er full enighet blant botanikere om hvor de enkelte artene skal plasseres i

Asphodelus fistulosus, løkasfodill, Mallorca, 15. april 2015.
Foto: Bjørn Erik Halvorsen

slektene, og litt uenighet omkring komplekset med underarter.

Nå var det imidlertid ikke meninga å lage noen diskusjon om det temaet. Tanken var heller å se litt på navnsettinga, betydninga av navnene og hvor de kommer fra i gresk og romersk mytologi. De er gamle navn fra antikken med først gresk opprinnelse og så en etterfølgende latinisering.

Det greske *asphodelos* er navnet på en hvitblomstret liljevekst med spiselige knollformete røtter. Latiniseringa av dette navnet er *asphodelus* og har samme betydning som på gresk: asfodill. Opphavet til ordet, eller navnet om en vil, er ukjent, men det forekommer tidlig i gresk litteratur hos de kjente naturforskerne og forfatterne som for eksempel Homér, Theophrastos og Hesiod. I latinsk litteratur blei også navnet *albucus* ofte brukt om samme

planta. Dette navnet blei sannsynligvis introdusert av Plinius og stammer antagelig fra galliske dialekter.

Også *Asphodeline* kommer fra det greske *asphodelos* som altså betyr asfodill. Endelsen *-ine* er gresk, på norsk: "suffix".

***Asphodelus*, tidligere ei slekt i liljefamilien**

I Gyldendals middelhavsflora (dansk utg. 2000) kalles to av de fem artene som er tatt med i slekta *Asphodelus*, for dødslilje: *A. fistulosus* Hulstillet dødslilje/Affodil og *A. albus* Almindelig dødslilje/Affodil.

På nettet (Wikipedia) er det nevnt 17 arter hvorav de fleste i hovedsak er å finne rundt Middelhavet og tilstøtende områder i Nord-Afrika og Midt-Østen.

Dessuten finnes det altså flere nærstående arter som er ført til slekta *Asphodeline*. Artene i disse to slektene har på flere europeiske språk fått navnet **asfodill**, **affodil**, eller **asphodel**, bl.a. på norsk, svensk og dansk.

Nå er slektene *Asphodelus* og *Asphodeline* ført til en egen familie *Xanthorrhoeaceae*, som er representert i de tempererte sonene i Europa, i middelhavsområdet, Afrika, Midt-Østen og i India. Slekta er også naturalisert i blant annet New Zealand, Australia, Mexico og i deler av USA.

Asphodelus ramosus, dødsilje, Monte Grosso, Sicilia, 10. april 2018.

Foto: Bjørn Erik Halvorsen

Stace (1997) har med de to artene som er nevnt i Gyldendals middelhavsflora, *A. fistulosus* og *A. albus*. På engelsk er artene kalt henholdsvis **Hollow-leaved Asphodel** og **White Asphodel**. (Se også nedenfor om rome og bjønnbrodd.)

Kjente arter for blomsterinteresserte TBFere på tur til Kreta

Kan hende det nå er litt fornuftig å holde seg til forekomster av både *Asphodelus* og *Asphodeline* fra Kreta hvor slektene er representert med flere arter. Her vil sikkert noen av

leserne kjenne seg igjen. *Asphodelus* ser ut til å ha fem arter på Kreta, mens *Asphodeline* bare har to. Artene i slekta *Asphodelus* ser ut til å trives best på graskledte enger og mer åpne områder hvor de gjerne danner store bestander, helt i tråd med historia om de asfodeliske enger (se under). *Asphodeline* derimot ser ut til å foretrekke mer klippefylte og tørrere områder.

La oss så se litt på hvor navnet kommer fra

Plantenavnet asfodill er så absolutt omtalt i den greske mytologien.

Her er planta kjent fra begrepet *de asfodeliske enger* (gresk: ἀσφόδελος λειμών) i den greske underverdenen ved Hades. Homér skriver at plantene nærmest dekket disse store engene som var oppholdssted for en del av sjelene til de døde. Derfor har navnet asfodell fått det norske (og danske) navnet ”dødslilje”.

Asfodiller blei ofte planta på graver og på det viset ofte knytta til Persefone som var ”dronninga” i dødsriket. Hun blei, som nevnt i en tidligere artikkel (Halvorsen 2016) røvet bort fra jordlivet av Hades, herskeren i underverdenen, som hun så blei gift med. Hades var broren til Zevs, og de hadde gjort en avtale om dette til stor fortvilelse hos Demeter, mor til Persefone.

Persefone dukker i gresk mytologi mange ganger opp med en krans av asfodiller rundt hodet. Den

grålige fargen på bladene og den gulaktige fargen på blomstene antyder forbindelsen mellom en grå dødstilværelse og et stort tungsinn.

Hades og underverdenen eller dødsriket

Hades var navnet på guden som hersket over dødsriket, en slags ”konge over de døde” og må ikke forveksles med selve dødsriket som også gikk under navnet Hades. Han var heller ikke den personifiserte ”døden” som hadde navnet Tanatos.

Vi kan imidlertid ikke komme utenom dette dødsriket når vi skal se nærmere på de asfodeliske engene.

Dødsriket Hades var delt opp i flere områder som, foruten de asfodeliske engene, også omfatta Tartaros (gammelgresk: Τάρταρος) som kan ansees som selve helvete, og de elyseiske marker (gresk: Ἠλύσια

πεδία) hvor de menneskene som hadde levd et velsignet og ulastelig liv havnet etter sin død. De elyseiske marker blei også kalt ”Øyene for de velsignede”, av noen også gitt navnet hesperidenes hage.

Asphodelus ramosus, Samaria, Kreta, 1. mai 1993. Foto: Bjørn Erik Halvorsen

Områdene i Hades

Hades besto av flere ”geografiske” områder om en kan si det slik.

Den første delen av Hades omfatta **De asfodeliske enger**. I disse engene vandra skyggene av fortvilte helter rundt, helt uten håp, blant små og mindre betydningsfulle ånder. Det eneste som kunne gi dem følelsen av litt menneskelighet for en stakket stund, var om det blei gitt dem et ”blodoffer” i de levendes verden.

På den andre siden lå **Erebus**. Erebus blei nærmest regna som det ”personifiserte mørket”, og representerte redsel og skrekk. Det blei imidlertid også oppfatta som en mild omskrivning av Hades. Her fantes to kilder eller elver, Lethe (glemsel) og Mnemosyne (minnet). Av Lethe drakk de ”vanlige og simple” sjelene for å viske ut alle minner, mens de som drakk av Mnemosyne gjorde det for å huske siden de var innviet i mysterienes verden. Både Lethe og Mnemosyne var også to greske ”ånder”, daimoner, som var sett på som personifiseringa av elvene de ga navn.

Foran palasset til Hades og Persefone var det et veikryss som var via til Hekate. Hun var en kvinnelig guddom, også regna som en ”dødsgudinne” som blant annet var satt til å vokte dødsriket. Hun oppholdt seg i dette treveiers-krysset og sendte de ”døde” dit de skulle i de forskjellige delene av Hades.

De sjelene som hverken hadde levd et helt rettskaffent liv eller et liv fylt av ondskap, som altså ikke hadde utmerka seg på noen måte,

blei sendt til de asfodeliske enger (for å bli prøvet på nytt?). De som hadde levd et liv i ugudelighet og ondskap blei sendt til **Tartaros** som altså blei regna som selve helvete der grusomme straffer venta. I den greske mytologien er Tartaros en dyp avgrunn som fungerer som et fangehull der de som havner der utsettes for plager og lidelser. Her havna også titanene etter krigen med de greske gudene med Zevs i spissen. Den greske historikeren Platon skriver i sitt verk *Gorgias* at ”*de sjelene som ble dømt etter døden for sin ondskap, fikk en guddommelig straff*”.

De som derimot hadde levd et ulastelig liv som gode ”helter”, blei sendt av Hekate til **Elysion**, et sted som også blei kalt ”de velsignedes øyer”. Det greske navnet Elysion blei av romerne gitt navnet Elysium og var i den greske og romerske mytologien et reint paradys.

Élysséepalasset, den franske presidentboligen, og hovedgata i Paris, Avenue des Champs-Élysées, har fått navnene sine etter Elysion.

Om rome *Nartheicum ossifragum* og bjønnbrodd *Tofieldia pusilla*

På engelsk er det flere andre arter i liljefamilien *Liliaceae* som har fått navnet **Asphodel**. De to artene som hos Stace er ført til slekta *Asphodelus* hører til en underfamilie som kalles *Asphodeloideae*. I en annen underfamilie kalt *Melanthioideae* finner vi slektene *Nartheicum* og *Tofieldia*. Våre norske arter rome *Nartheicum*

Rome *Narthecium ossifragum*
Foto: Norman Hagen

ossifragum og bjønnbrodd *Tofieldia pusilla* kalles på engelsk henholdsvis *Bog Asphodel*, d.v.s. myr-asfodel, og *Scottish Asphodel*, skotsk asfodel. Av andre arter som på engelsk har fått navnet *Asphodel* kan nevnes myrlilje *Tofieldia calyculata*, som blant annet vokser på Gotland, kalles på engelsk for *German Asphodel*. I Amerika finnes en hel rekke arter i slektene *Tofieldia* og *Triantha* som også kalles for Asphodel.

Som vi ser av dette siste, særlig

våre tre nordiske arter som har helt andre typer krav til voksested enn de mediterrane artene vi kjenner fra blant annet Kreta, så vil begrepet "De asfodeliske enger" få en helt annen betydning. De nordiske "asfodeliske engene" ville nok ofte gjøre "asfodill-sjelene" litt mer fuktige på føttene og knapt være så blomsterrike som engene i middelhavsområdet.

Bjønnbrodd *Tofieldia pusilla*
Foto: Norman Hagen

Litteratur

- Corneliuson, Jens. 1997. *Växternas namn*. Wahlström & Widstrand.
 Gray-Wilson, C., Blamey, M. 2000. *Middelhavsflora*. Nordisk Forlag A/S, København.
 Halvorsen, R. 2016. "Minthe, en najade som ble en blomst". *Listéra*, årgang 31, hefte 1.
 Stace, C. 1997. *New Flora of the British Isles*, 2. utgave. Cambridge University Press.

Fra nettet:
Wikipedia

BLI MED OG STEM PÅ ÅRETS VILLBLOMST 2021

Norsk Botanisk Forening v/Kristin Steineger Vigander

I 2021 skal vi for sjette året på rad finne en villblomst som kan få den gjeve tittelen Årets Villblomst. Da vil vi gjerne at du skal være med på å bestemme hvilken blomst det blir.

I 2020 ble skogstorkenebb *Geranium sylvaticum* kåret til Årets Villblomst. Norsk Botanisk Forening kom frem med 9 kandidater som ble presentert på Facebook, på NBF sin hjemmeside, og i diverse botaniske blad. Og det kom inn mange stemmer, men det var skogstorkenebb som toppet listen og som har hatt den verdige tittelen i snart et år.

Vi beholder de samme kandidatene som vi hadde i fjor, men i stedet for den som vant i 2020 har vi foreslått en ny plante, nemlig engkall. Vi har jo flere arter engkall i Norge, de mest kjente er storengkall og småengkall, og vi slår disse sammen til én kandidat.

Nedenfor finner du en presentasjon av hver av artene, samt en forklaring på hvordan du kan stemme. Hver person har kun anledning til å stemme på én plante (enten det er via vår nettside eller på e-post).

Når Årets Villblomst er kåret, vil vi skrive artikler om planten og presentere den med ord og bilder både på Facebook og i botaniske tidsskrifter, og vi vil oppfordre folk til å lete etter den og registrere den på artsobservasjoner.no.

Avstemning

På Facebook (både i Villblomster-gruppa og Norsk Botanisk Forening sin gruppe) og på NBF sin hjemmeside kan du finne mulighet for å stemme.

Gå inn på <https://botaniskforening.no/aaretsvillblomst> - der vil du finne alle kandidatene, og kan velge hvilken plante du ønsker å stemme på. Fristen for å stemme er 15.januar.

Hvis du ikke ønsker å stemme via nettet, kan du sende en e-post med ditt forslag til aaretsvillblomst@botaniskforening.no, så vil din stemme bli talt opp sammen med de andre.

Her er en presentasjon av de ni kandidatene som er nominert til Årets Villblomst 2021

1. Hanekam *Lychnis flos-cuculi* (nellikfamilien)

Hanekam er lett gjenkjennelig på sine rosa kronblad som er dypt firefliket. Planten blomstrer i juni-juli, og vi kan gjerne finne den i veikanter, på fuktige enger og strandenger.

2. Tranebær *Oxycoccus* (lyngfamilien)

Stortranebær

Småtranebær foto: Jan Wesenberg

Vi tar med både stortranebær *Oxycoccus palustris* og småtranebær *O. microcarpus*, og regner dem som én kandidat. Tranebær er en krypende plante som brer seg ut på torvmose i myr. Blomstene er rosa og sitter på tynne skaft. De tykke vintergrønne bladene sitter spredt på stengelen. Tranebær får bær som kan minne om tyttebær.

Stortranebær har småhårete blomsterskaft, småtranebær er snau.

3. Engkall *Rhinanthus* sp. (snylterotfamilien)

Storengkall

Småengkall

Vi tar med både storengkall *Rhinanthus angustifolius* og småengkall *Rhinanthus minor*, og regner det som én kandidat.

Det kan være vanskelig å se forskjell på disse to, men storengkall er påfallende blek i toppen, mens småengkall kan være litt brunaktig. Småengkall har rett kronrør, nedbøyd underleppe og håret griffel som ikke stikker frem fra hjelmen, mens storengkall har salrygget kronrør, rett underleppe og glatt griffel som stikker ut.

Vi har også andre arter og underarter i engkallfamilien, som lodnekall, kystkall og fjellkall.

4. Marianøkleblom *Primula veris* (nøkleblomfamilien)

Denne planten blomstrer veldig tidlig om våren, og er forholdsvis vanlig nord til Trøndelag. Det knytter seg mange sagn til marianøkleblom, og den har mange lokale navn. De fleste sikter til plantens liket med et nøkkelknippe. Blomstene er sterkt gule, og det sitter flere blomster på hver stengel.

5. Bergfrue *Saxifraga cotyledon* (sildrefamilien)

Bergfrue er en imponerende sildreplante som ikke kan forveksles med andre planter. Blomstene er hvite, og sitter i en blomsterstand med vanligvis 50-200 blomster. Planten vokser i bratte, fuktige klippevegger på kalkrik berggrunn. Bergfrue regnes som Norges nasjonalblomst, sammen med røsslyng *Calluna vulgaris*.

6. Olavsstake *Moneses uniflora* (lyngfamilien)

Olavsstake er 5-15 cm høy, og er en flerårig plante med vintergrønne blad. Planten har bare én blomst på hvert av sine overjordiske skudd. Den hvite kronen har form som en 5-takket stjerne. Olavsstake er relativt vanlig på Østlandet, spesielt i høyereliggende strøk, men finnes mer spredt nordover til Finnmark.

7. Liljekonvall *Convallaria majalis* (aspargesfamilien)

Denne vakre planten med de hvite klokkeformete blomstene som dufter så godt er en vanlig vårplante nord til Nordland. Den får etter hvert gulrøde bær. Hele planten er giftig.

8. Bergveronika *Veronica fruticans* (maskeblomstfamilien)

Bergveronika er en flerårig urt eller nesten dvergbusk med sterkt blå blomster som står i en halvskjerm. Den blomstrer rundt juni på berg og grus og på kalkrik grunn i fjellet. Bladene er tykke og blanke.

9. Issoleie *Ranunculus glacialis* (soleiefamilien)

Issoleie er en høyfjellsplante som blir 5-25 cm høy, med store blomster som i begynnelsen er hvite, men som etter hvert skifter farge til dyprosa. Bladene er tykke, blanke og oppflikete. Planten vokser på grus og snøleier fra Telemark til Finnmark, og er rødlistet som nær truet (NT) i Norge.

NYTT FRA STYRET HØSTEN 2020

Korona ble en global pandemi. Dette har også rammet TBF. Vi var heldige som fikk holdt årsmøtet i februar før utbruddet nådde Norge. Dette ble også det siste møtet TBF har hatt i år. Ukesturen til Danmark måtte avlyses. Villblomstenes dag ble for første gang uten arrangementer i Telemark. Det ble for vanskelig å vise fram planter når man måtte holde tre meters avstand (dette er nå redusert til én meter). Turkomiteen og styret er godt fornøyd med at 8 av de planlagte turene lot seg gjennomføre.

I 2021 vil vi ikke annonsere nye møter før Korona-situasjonen har normalisert seg. Vi kommer til å lage et turprogram som følger vanlig mønster, og det blir lettere å sette opp turer på Villblomstenes dag når regelen er én meter. Vi vil foreløpig ikke love noen ukestur, men kanskje lar dette seg gjennomføre?

TBF er 40 år. Dette er grundig dekket i denne utgivelsen av *Listéra*. Vi måtte avlyse arrangementet på Akkerhaugen. Om vi lager en forsinket markering av dette i 2021, kan vi foreløpig ikke gi svar på. Vi håper på å kunne ha et årsmøte, om ikke før til høsten, og kanskje kan dette utvides med en liten markering?

TBF har jobbet med flere vernesaker. Tangenkaia er omtalt i dette bladet. Vi vil komme tilbake til andre saker i neste *Listéra*-utgivelse.

Da gjenstår det bare å ønske alle medlemmer en riktig god jul og godt nyttår!

Bjørn Erik Halvorsen

AUGUSTEVENTYR I SØNDRE VESTFOLD:

Med store ”smågleder” en regnværsdag
eller

”Veikantbotanikk” med ”tørrpils” (alkoholfri Aass uten) til

Roger Halvorsen

Det er sist i august. ”Ellen” har ennå ikke gitt seg helt. De siste restene av stormen ”Ellen” som har herja De britiske øyer, har kasta seg over deler av Telemark og Vestfold før ”hun” så svinga inn over Viken med lyn og torden. ”Hun” svinga utenom Hof og Hanaval (Holmestrand heter visst kommunen nå) og lot den ”lokale” Ellen og husbonden få stelle med sitt. I skrivende stund er det dryppende vått fra himmelen over oss ned til de første centimeterne av tørt jordsmonn som hungrer etter væte.

Trillebår med gleder i på gårdsplassen

På gårdstunet utafør trammen står ei trillebår med ei hvit kasse oppi, fylt med potter, ei kasse som i øyeblikket bør tømmes for at underlige planter i pottene ikke skal drukne. Men det er godt også, fordi grådige snegler ikke kan svømme.

Plantene i pottene har sin egen historie og må få litt ekstra omsorg og stell så ”fasitsvaret” kan finnes i navnevrimmelen, og bilder kan bevare minnene fra en tur i Søndre Vestfold for to dager siden.

”Evig eies kun det delte” på nytt

Det hele begynte i sommer en gang. Telefonen ringte og nummeret var velkjent. ”Hei, det er Trond!”

Historien har på sett og vis sin begynnelse ved at Trond fikk endret livssituasjonen for ei tid tilbake og nå er avhengig av ”elektrifisert mobilitet.” Han har fått et saktekjørende kjøretøy som gjør at han kan si: ”Slutte med botanikken? Aldri så lenge det er strøm på batteriet!”

Fordelene med kjøretøyet er kanskje først og fremst at han kommer seg ut i det grønne, i sakte fart og i lav høyde langs grøftekantene. Han gjør fortsatt sine botaniseringsturer og sine funn av botaniske merkverdigheter, nå i et mobilt behagelig tempo. Han ser ennå som en ørn fra gangveier og stier, og så har han telefon(!!) som han bruker flittig når noe spesielt dukker opp. Og han vil dele med seg.

Derfor ringte han tidligere en dag i juli, - for å dele.

”Hei, det er Trond!” Han hadde vært med Øystein og gjort et funn av ei plante som vår felles venn Øystein, ”pensjonert og avlært

potetkontrollør” fra Mattilsynet, mente at jeg og han hadde blitt vist i Danmark av Finn Skovgaard. Den var riktignok flytta inn i hans hage fra en antropochor tilværelse. Jeg for min del, kunne ikke på vilkår erindre å ha sett hva Trond kalte **stor skjoldbærer** *Scutellaria altissima* fra Danmark, men siden jeg har nådd den kategorien og alderen der en ikke husker dårligere, bare litt saktere, gikk det noen dager før det sank inn. Jo, det stemte visst måtte jeg innrømme etter at jeg hadde sjekka ”Moster” for å kontrollere. Flerårig innført hageart, funnet tre-fire ganger i Norge. Den måtte jeg se igjen!

Men tida gikk, og det blei ingen tur til Søndre Vestfold

I lag med Trond hadde Øystein oppdaga arten nede mot Vallø i Tønsberg. Jeg, som den bedagelige pensjonisten jeg er blitt, fikk ikke gjort noe med saken før langt ut i august, noen dager etter en ny telefon, denne gangen fra Øystein. Trond, som er en fremragende ”florist” som nå altså har flytta fra Stavern til Tolvsrød i Tønsberg, hadde ringt og varskudd om en hel rekke ”finlokaliteter” her og der rundt Skallevoll og Vallø i Søndre Vestfold. Jeg tok kontakt med min ”gode varslervenn” på Tolvsrød og forhørte meg om stoda. Beslutninger blei tatt i samråd med min ”lune storm” Ellen: "*Se nå til at du kommer deg av gårde så fort som mulig. Du kan jammen bruke noen timer på gode venner og deg sjøl!*"

Jeg vedgår at jeg nå ikke var vanskelig å overtale. Dag og tid blei bestemt, og så bar det av gårde. Sto den store skjoldbæreren der fortsatt i blomst?

Veikant etter krysset mot Husvik

Trond blei henta, og vi ga oss i vei. Noen timer går fort, og for oss litt mer nysgjerrige ”florister” blir de ofte til flere timer enn vi regner med.

Trond hadde noen dager tidligere vært nødt til å stoppe ved en nyanlagt veikant langs en gangvei like etter der veien tar av fra Åsgårdsstrandveien mot Husvik. (Botaniske abstinensproblemer!) En veikantskråning sto fylt opp i hopetall av vakkert blomstrende bleikslør *Gypsophila elegans*. Der vi

Bleikslør *Gypsophila elegans*

parkerte bilen, i et utfyllingsområde, vokste det fullt av storvokst hønsehirse *Echinochloa crus-galli* på den ene sida og masser av musesvingel *Vulpia myosurus* på den andre.

Bleikslør *Gypsophila elegans*

Siden Trond på et vis var i samme situasjon som Prøysens Ingebjørg ("for hu hadde vært der før"), satt han i bilen og avventet min stigende begeistring med stoisk ro. Jeg vandret langs "railen" (kalt autovern) mot havet av bleikslør som en svaksynt amatørbotaniker, med karakteristisk lut kroppsholdning med øynene så nær bakken som man kan komme uten å krype. Det var bleikslør opp, bleikslør ned og bleikslør i mente. Inne mellom alt "sløret" gjemte det seg godbiter som i en arabisk slørdans. Jeg nevner i uprioritert rekkefølge: kaliforniavalmue *Eschscholzia californica*, "papirblomster" som Trond benevnte dem, offisielt kalt høststråblomst *Helichrysum bracteatum*, kornblomster *Centaurea cyanus* i blått, lilla, rødt og hvitt, nøstegilia *Gilia capitata*, valmuer *Papaver sp.*, noen få skjermesløyfer *Iberis umbellata*, svartsøtvier *Solanum nigrum*,

Kaliforniavalmue *Eschscholzia californica*Kornblomst *Centaurea cyanus*Høststråblomst
Helichrysum bracteatumHavreddik *Raphanus raphanistrum* ssp. *maritimus*Nøstegilia *Gilia capitata*

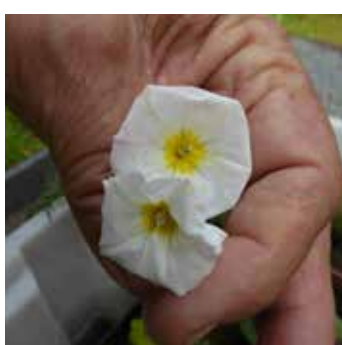
Piggeple *Datura stramonium*

Krypslør *Gypsophila repens* var. *rosea* eller klisterslør *G. pilosa*

Trikolorvindel *Convolvulus tricolor*

ringblomster *Calendula officinalis* og et eksemplar av piggeple *Datura stramonium*. Dessuten var det enkelte ting vi ikke fant ut av siden de fortsatt sto i knopp. Et eksemplar av en slørart *Gypsophila* med rosa blomster med mørkere røde striper i antok forfatteren og hans reisefølge kanskje kunne være en krypslør *G. repens* var. *rosea*.

En litt kraftig sak i fin knopp var det noe kjent med, men vi fant ikke ut av den der og da. (Det viste seg ved et seinere besøk at det må ha vært en trikolorvindel *Convolvulus tricolor*.)

Jeg gikk tilbake til bilen med den fulle overbevisning at mitt reisefølge har øya med seg.

Videre ferd mot "saligheta"

Men Trond hadde mer å by på. Inne på en "drive-in"- lokalitet sto en svær bestand av skyggeborre *Arctium nemorosum* i sin fineste flor. Trond holdt et klart og fyllestgjørende foredrag for meg som vanligvis lister meg stille forbi slike arter.

Så fulgte han opp med en ny godbit inne på en liten stikkvei. Her så vi fra bilen et stort og fagert eksemplar av beiskeblom *Picris hieracioides*. Den ble "lagt inn" i "botanikkens Hall of fame" som ssp. *villarsii*. (Det finnes et utall av underarter.)

Skyggeborre *Arctium nemorosum*

Den store skjoldbæreren

Trond var ikke sikker på om det fortsatt var blomster på den store skjoldbæreren. Vi var nå ankommet Vallø, stedet som har fått navnet sitt nært knytta til det gamle saltverket. Farta blei satt ned, og med det ene øyet rettet mot den smale veien og det andre rettet mot et smalt engstykke mellom "hovedveien" og

veien vi kjørte på, ga mitt reisefølge beskjed: "*Se etter noen klynger med blå blomster inne mellom grastustene!*"

Ganske fort dukka noe blått fram blant alt det grønne, og snart sto jeg foran det Øystein altså mente var en gammel kjenning fra Danmark. Den var fortsatt i fin blomst, nye skudd med knopper var på vei opp, og det var dessuten flere kloner av den bortover enga. Det var tid for å samle seg om fotograferinga.

Floraer er ofte beheftet med forklaringer på hvordan nærstående arter skal skilles fra hverandre. Blomstene så ut som skjoldbærerblomster, bare litt større, og med den karakteristiske "tverrstilte kanten", skjoldet, under blomsten. Når man har sett den og er klar over kjennetegna for slekta (og husker det!), trengs det knapt en nøkkel for å få bestemt den igjen.

Stor skjoldbærer *Scutellaria altissima*

Vallø sentrum med bare svake saltverksminner

Glade og vel fornøyde dro vi videre mot Vallø sentrum. Stedet er verdt et besøk, også for en amatørbotaniker. Det har riktignok fått kjenne på "vekst- og

utviklingsspøkelset" i sterk grad der småbåthavner og desslike har overtatt grunnen, men her og der finnes fortsatt noen små spor fra den botaniske storhetsperioden som var preget av ballaststyrning i seilskutetida. Denne augustdagen sto mengder av sikori *Cichorium intybus* i vakker blomstring, og havneområdet var dessuten kantet av store dynger av skogflatbelg *Lathyrus sylvestris*. Slikt gir ro i sinnet en varm solskinnsdag av det gilde slaget. Nede i strandkanten sto også et par "forskremte" rosetter av havreddik *Raphanus raphanistrum* ssp. *maritimus* og glimra med sitt nærvær, sannsynligvis innkommet i nyere tid.

Havreddik *Raphanus raphanistrum* ssp. *maritimus*

Brokkurt *Herniaria glabra* var også svært tilstedeværende og la en gyllengul farge på grusflater mange steder i havneområdet og gatekantene rundt.

Siden havreddik ikke er av de

mest vanlige strandplantene hos oss, svingte vi ned til badeplassen i Karlsvika og fikk beskue en hel del eksemplarer i blomst. Her sto bare den varianten som har gule blomster.

Et stykke veikant med godbiter

Veiviseren min geleidet meg deretter til Skallevoll hvor det var håp om å se restene av noe "hageutkast" på en liten flekk av en veikant. Han og Øystein hadde begge begeistret fortalt i telefonen om noe som heter indisk hestetunge *Cynoglossum glochidiatum*, men sist han var der blei det bare funnet ett eksemplar av arten, og da bare i frøstadiet, så det var tvil om den fortsatt fantes på stedet. (Den blei ikke funnet igjen.) Middagsblomst *Dorotheanthus bellidiformis* i rød utgave var også funnet, men at den kanskje også var borte, var forhåndsvarselet fra Trond.

Trond satt tålmodig og

forventningsfull i bilen i påvente av min tilbakekomst etter å ha instruert meg hvor og på hva jeg skulle fokusere blikket. En ting var lett å finne sa han, et eksemplar av kystgriseøre *Hypochoeris radicata*.

Snart sto jeg foran lokaliteten, omtrent en meter brei og et par favner lang. Midt i denne sto et enslig eksemplar av middagsblomst i rødrosa farge i så fager blomstring som forholdene tillot.

Inni alt virvaret blei det også funnet noen småvokste eksemplarer av slekta barneøyne *Nemophila*, som var så spede og ynkelige og dessuten helt lyse blå av farge, at jeg noen øyeblikk undra på om det finnes noen andre arter enn den sedvanlige med himmelblå farge, *N. menziesii*, men jeg slo slike kjeterske tanker bort.

Trond og Øystein hadde også fortalt om noen blader av ei skjermplante som kunne henlede

Middagsblomst *Dorotheanthus bellidiformis*

Barneøyne *Nemophila menziesii*

tankene til narrekjeks *Chaerophyllum aureum*. Forfatteren mener at lukta fra de kraftige bladene ikke hadde snev av lukta til bikkjekjeks: *C. sylvestris* over seg. Vi får håpe at de to store rosettene overlever vår norske vinter. Sannsynligvis ender den neste år opp som bikkjekjeks.

Ny kontakt om "bleikslørveikanten"

Trond og forfatteren hadde pr. telefon diskutert bestemmelsen av den røde *Gypsophila*-arten, og vi var blitt ganske enige om at det i alle fall ikke dreier seg om murslør *G. muralis* som vi kjenner godt fra tidligere. Kanskje kunne det være en *G. pilosa*. (Se over!) Vi er enda ikke sikre på svaret.

Trond hadde besøkt lokaliteten litt seinere etter vårt besøk. Han spurte i telefonen om en blå vindelliknende blomst med gult svelg og en hvit ring mellom det blå og det hvite.

Trikolorvindell *Convulvulus tricolor*

Han hadde funnet et eksemplar som han hadde tatt med til pressing. I en telefonsamtale med Øystein mente Øystein ut fra forklaringa av farger at det dreide seg om trikolorvindell *Convulvulus tricolor*.

Dessuten fortalte Trond om at ivrige arbeidere, uten estetisk sans og botaniske kunnskaper, hadde fullført den tidligere påbegynte rasinga i form av sprøyting av de flotte bestandene av bleikslør.

For å sitere Harry Tikkanen:

Mennesket er det mest intelligente vesen som har så lite vett!

Nytt besøk til *Gypsophila*-lokaliteten

Derfor, da jeg et par dager seinere fikk anledning til å besøke Tønsberg igjen, dro jeg tilbake til denne lokaliteten.

Ødeleggelsene var totale. Området var nedsprøyta. Det skar meg i hjertet der jeg vandra over "dødsmerkene" hvor skjønnhetene lå flate. Jeg løfta her og der på de gulbleike "sprøyterestelikene" og jammen lå det litt liv igjen med grønnfarge i. Det hele minna litt om et slags lokalt botanisk Ragnarok, hvor det der som i Eddasagaen, var litt liv, de to menneskene, Liv og Livtrase som overlevde Ragnarok for å legge grunnlaget for menneskeslekta i den nye verden.

Jeg fant også noen ynkelige eksemplarer av nøstegilia i live, men størst var gleden over de restene av den sannsynlige vindelen Trond

hadde funnet. Her fantes det både blå og hvite varianter. Noen av dem var så vidt i live, med svulmende knopper, og jeg brakte dem til et ”godt hjem” på Hanaval for om mulig å kunne bringe dem tilbake til livet og blomstring.

Det finnes liv i pottene i den hvite kassa oppi trillebåra!

”Liv og Livtrase” takka for omsorgen noen dager seinere, etter at ”den rasende Ellen”, stormen, hadde gitt seg og dreid over til Mossesida. Her blomstrer nå både den blå-hvit-gule formen av trikolorvindel i lag med den hvite formen og dessuten et par nøstegilia.

Det hele var kanskje ”bare” en veikant som var tilsådd med en

frøblanding da skråningen blei anlagt, eller kanskje var det brukt ”forbedringsjord” fra en avfallsplass, men det var likevel et vakkert syn som vel gjerne kunne fått stå der til glede for dem som liker et sånt uryddig bed med masse rart og gøyalt i. Så blei det sprøyta! Framskrittet og vekst- og utviklingsfilosofien seira over de små gledene.

Botanikk? Ja?!, men kanskje ikke av det ordentlige slaget. Trond og jeg har i mange år vært kjent som veikantenes, brakkmarkenes og søppelfyllingenes botanikere. Ikke spesielt viktige kanskje, men du verden hvor gøy vi har hatt det. Det er likevel god plass til den seriøse botanikken i våre hjerter.

Trillebår med blomster. Fra Internett

Mandragora officinarum, ET AFRODISIAKUM MED RØTTER TILBAKE I FØRSTE MOSEBOK

Roger Halvorsen

Innledning

Jeg fikk for ei tid tilbake et tips om en omtale av ei plante i Bibelen som virket spennende og som jeg følte det ville være artig å se litt nærmere på. Det var ei historie fra første Mosebok som handla om patriarken Jakob. Historia står i kapittel 30, vers 14-16. Jeg leste den med undring, noe jeg skal komme tilbake til.

Nå er det ikke så reint lite å lese om planter i Bibelen, og det er ofte små forskjeller å finne i forskjellige utgaver av Den Hellige Skrift opp gjennom tidene. Siden jeg besitter litt gammelt arvegods i form av et par bibler fra sist på 1800-tallet, er det dessuten en del språklige forskjeller å finne i disse utgavene. Etter å ha lest teksten i den moderne utgaven på nettet, syntes jeg at det ville være spennende å se om teksten i den gamle 1875-utgaven min var i overensstemmelse med den moderne. Selvfølgelig var den ikke det! Forskjellen var stor, ikke bare språklig. Den var så stor at jeg måtte leite på nettet for å finne ut av det.

Dudaim, בִּיאָדַיִם, et hebraisk ord

I 1875-utgaven er teksten slik:

14: Og Ruben gik i de Dage, man høstede Hvede, og fandt Dudaim paa Marken, og bar dem til Lea, sin Moder; da sagde Rachel til Lea: Kjære, giv mig af din Søns Dudaim.

15: Og hun sagde til hende: Er det en ringe Ting, at du haver taget min Mand, og du tager ogsaa min Søns Dudaim? og Rachel sagde: Derfor maa han ligge hos dig i denne Nat, for din Søns Dudaim.

16: Der Jakob kom af Marken om Aftenen, da gik Lea ud mod ham og sagde: Til mig skal du komme, thi jeg haver aldeles leiet dig for min Søns Dudaim; saa laae han hos hende den samme Nat.

Dette må sies å være en litt uvanlig handel!

Dudaim (uttales dudha'im;) er hebraisk בִּיאָדַיִם, og betyr "kjærlighetseple" og viser til fruktene av alrune-arten *Mandragora officinarum*, som hører til i søtvierfamilien *Solanaceae*. De ser ut som små epler, har en sterk, men etter beskrivelsen og bruken i

Mandragora officinarum
Foto: Harald Stendalen

bibeltekstene, god lukt, og dessuten en søt smak.

Fruktene hos *Mandragora*-artene er imidlertid giftige som de fleste andre artene i søtvierfamilien. Hvor giftige de er, er noe usikkert, særlig med tanke på at "eplene" opp gjennom historien er mye brukt som fruktbarhetsmiddel og som afrodisiakum, et middel for å framkalle og øke kjønnslysten.

Plantenavnet finner en også igjen i Salomos Høysang, kapittel 7, vers 13. Der står det:

Dudaim give Lugt, og der ere allehaande kostlige (Frugter) for vore Døre, (baade) nye og gamle; o min Kjæreste! jeg haver gjemt (dem) til dig.

(Se mer om Salomos høysang side 59.) I min 1895-utgave er språket også litt gammelmodig i formen, men den store forandringen er at både i 1. Mosebok og i Salomos høysang er ordet **Dudaim** byttet ut

med det "moderne" plantenavnet **alrune**.

På engelsk heter alrune **mandrake** og er avledet fra det latinske *mandragoras* gjennom det franske *main-de-gloire*. Jens Corneliuson, i *Växternas namn* (1997), skriver om den assyriske *nam tar ira* som den assyriske guden Namtars potensforsterkende medisinsplante. Namtar eller Namtara var en litt mer ubetydelig mesopotamisk gud for "hjemsekelse", eller skjebne om en vil. Guden blei sett på som ansvarlig for sykdom og pest, og det er sagt at den styrte over seksti sykdommer som kunne trenge inn i forskjellige deler av menneskekroppen.

I persisk finner vi *mardum gia* som betyr menneskevekst, og fra dette har vi så fått det greske *mandragoras* som er *alrune*. På latin brukes det samme ordet og den samme betydningen.

Corneliuson skriver videre at planta var antatt å ha ekstraordinære medisinske egenskaper og blei som nevnt over anvendt i særlig grad både som afrodisiakum og for å fremme graviditet.

Tilbake til historien i 1. Mosebok

Historien om Jakob og bruken av alrune er i grunnen ganske underlig. Den starter med at Isak sendte sønnen Jakob til Mesopotamia for at han skulle finne seg ei kone. Vi som hadde bibelhistorie på skolen husker ganske sikkert denne fortellingen. Jakob dro altså til Mesopotamia, til morfarens "familie", til sin onkel Laban som hadde to døtre, Lea, som

var den eldste, og Rakel som han, Jakob, slik det står i skriften, hadde fått kjær etter å ha møtt henne ved brønnen.

Han møtte deretter sin onkel, Laban, og gikk i tjeneste hos ham. Laban spurte Jakob om hva han skulle ha i lønn, og Jakob sa da at han ville tjene Laban i sju år for å få Rakel, den yngste dattera, som hustru.

Og Laban sagde: Det er bedre, at jeg giver hende til dig, end at jeg giver hende til en anden Mand; bliv hos mig.

Da Jakob hadde tjent i sju år, skulle han altså etter avtalen ha Rakel. Laban ba så inn alle menn på stedet til gjestebud. Om kvelden leide Laban i stedet sin eldste datter inn i teltet til Jakob og Lea fikk en trellkvinne, Silpa, med på kjøpet.

Jakob gikk så inn i teltet, til den han trodde var Rakel. Neste morgen fant han snart ut at han hadde sovet med Lea i stedet. Det var vanlig på den tida at når en mann hadde sovet med eller hos en kvinne, var ekteskapet på det viset fullbyrdet. Jakob hadde altså fått Lea til kone. Han gikk da til Laban og sa:

Hvi gjorde du dette imod mig? haver jeg ikke tjent hos dig for Rachel? og hvi haver du bedraget mig?

Laban svarte da:

Det skeer ikke saa paa vort

Sted, at man giver den Yngste før den Førstefødte. Hold denne Uge (bryllupsuken) ud, saa ville vi og give dig denne for den Tjeneste, som du skal tjene hos mig syv andre Aar.

Jakob tjente Laban i sju nye år og fikk så Rakel til hustru. Rakel fikk dessuten trellkvinnen Bihla med på kjøpet inn i ekteskapet.

Et riktig bedrageri, spør du meg, men Laban fulgte altså bare tradisjonen! Men man kan kanskje si at begge søstrene muligens fikk, dersom vi kan tolke den videre historien rett, et godt gifte?

Men hvordan gikk så historien videre?

Nå hadde det seg så at Lea først fikk barn, Ruben, og Rakel forblei barnløs. Så fødte Lea sønn nummer to, tre og fire, Simeon, Levi og Juda. I følge skriften skyldtes dette at Gud så at Jakob ikke behandlet Lea særlig bra og derfor lot henne bli med barn uten at Rakel blei svanger. Lea mente at dette var fordi Gud ville at Jakob skulle komme til å "holde henne mer kjær."

Etter en "krangel" mellom Rakel, altså den yngste av søstrene, og Jakob, ba Rakel om at Jakob tok hennes trellkvinne Bihla som medhustru slik at hun "kunne føde over Rakels knær", det vil si føde et barn som Rakel kunne ta til seg som sitt. Det skjedde, og sønnen Dan blei født. Bihla blei så med barn igjen og fødte sønnen Naftali.

Da Lea ikke fikk flere barn, ga

Mandragora officinarum
Foto: Harald Stendalen

hun Jakob sin trellkvinne Silpa til medhustru. Hun fikk to sønner med Jakob: Gad og Aser.

Da var det historien om Ruben som samlet ”**dudaim**”, som altså er det samme som **mandragora** eller **alrune**, fant sted. (se side 54).

I følge skriften kjøpte altså Lea seg retten til å ”sove” med Jakob, sin ektemann. Han flyttet inn sammen med Lea, og resultatet ble en femte sønn, Issakar. Snart fikk hun en sjette sønn, Sebulon, og var overlykkelig, for hun var sikker på at Jakob nå kom til å bli boende hos henne.

Snart etter fødte hun en datter som fikk navnet Dina. Man kan vel ikke si annet enn at Jakob tok godt for seg

av sine fire hustruer.

Dette er en heftig historie som ennå ikke var ferdig. I skriften står det nemlig: *Da kom Gud Rakel i hu, og Gud hørte henne og åpnet hennes morsliv.*

Så blei Rakel ”fruktsommelig” og fødte Josef.

Nå fulgte ei tid da Jakob ordna seg godt og skaffa seg stor rikdom ved litt snurrig og heller urimelig lureri omkring Labans og sin egen flokk med geiter og sauer. Helt ryddig var det neppe, og Laban og sønnene misunte etter hvert Jakob sin økende rikdom.

Da ba Gud han om å flytte tilbake til Kana’an, og da dro Jakob i

hemmelighet tilbake til Kana'an med sine koner og barn og alt det han eide etter at han hadde lurt sin svigerfar opp i stry.

Vel hjemme i Kana'an fødte Rakel etter ei tid en ny sønn, Benjamin, Jakobs siste.

Bibelhistoria fra skoledagene forteller så om hvordan israelittene ved hjelp av Josef kom til Egypt og slo seg ned i Gosen, men det er en annen historie.

Mye flerkoneri og bruk av planter i kjønnslivet

Det er ikke tvil om at historien om de sønnene Jakob fikk med fire koner, hans snyteri av svigerfaren og "handel" med og bruk av afrodisiaka er en del av Bibelhistoria som ikke synes å være av de mest moralske historiene.

Poenget i denne sammenhengen er at det er spennende botanikk blandet inn i det. La meg derfor si noe om denne planta med det underlige hebraiske navnet Dudaim og den gamle overtrua som er knytta til den. Det kan sikkert være interessant å lese mer om dette temaet i første Mosebok og siden også på nettet.

Litt historie

Det greske ordet **mandragoras** finnes tidlig i bruk hos Xenofon, Theophratos og etter hvert hos Plinius og Celsus i Roma. Ifølge Corneliuson har alle moderne forskere tolket det dithen at det dreier seg om *Mandragora officinarum*.

Det som er nevnt over om Lea og Rakel, tyder altså på at man mente

at alrune kunne øke fruktbarheten og lysten. Araberne kalte visstnok bæra hos planta for "djevelepler" fordi de mente at de nettopp hadde krefter til å opphisse til sex, og folkemedisinen forteller også om at "eplene" blei brukt i elskovsdrikker.

Så seint som i 1630 blei tre kvinner i Hamburg henrettet fordi de var i besittelse av alrunerøtter, et bevis på at de dreiv med hekseri.

Giftighet

Alle artene av slekta *Mandragora* inneholder biologisk svært aktive alkaloider, noe som gjør plantene giftige, særlig røttene og bladene. Giftigheten viser seg på flere vis: oppkast og diaré. Den europeiske middelhavsarten gir symptomer som likner på forgiftninger som skyldes atropin: tåkesyn, utvidete pupiller, tørr munn, vannlatingsproblemer, svimmelhet, hodepine og økt hjerterytme. Det kan også oppstå kvelning.

Det er i grunnen ganske utrolig at man ville risikere så mange plager for å få litt fart på enkelte av "livets sider."

Folklore

Alruner, altså røttene på *Mandragora*, blei etter hvert også brukt som amuletter for å gi eieren hell og kurere en rekke plager, for eksempel sterilitet.

Det var en vanlig oppfatning at personer som trakk opp rota på planta, blei dømt til å havne i helvete. Når rota blei trukket opp av jorda, ville alrunerota, som en mente

hadde form som et menneske, skrike og gråte slik at enhver som hørte det ville bli drept. Derfor blei følgende metode anbefalt av en Josephus av Jerusalem (ca. 37–100 e.Kr.) for å få tak i rota:

Det måtte graves ei fure rundt rota, så dyp at en hund kunne bindes til rota. Hundeeieren måtte stikke av og gjøemme seg og deretter kalle på hunden. Hunden sprang så etter sin herre og rykket opp planta. Hunden falt da død om i stedet for eieren, og han kunne i sin tur benytte alrune-rota uten å være redd for at noe skulle skje han.

Alrune blei også brukt i noen oppskrifter for heksesalve for at heksene skulle kunne fly.

Litt om Salomos høysang

(Fra Wikipedia)

Høysangen er en av 39 bøker i Det gamle testamentet. Den er en av de vakreste lovsangene om kjærlighet i hele Bibelen. Teksten er en kjærlighetserklæring fra kong Salomo til kvinnen Sulammit. Salomo var konge i Israel ca. 965–926 f.Kr. Vi vet ikke hvem forfatteren eller forfatterne er.

Høysangen, kalt ”Sangenes sang” finnes både i Den hebraiske bibelen (*Tanakh*) og Det gamle testamentet. Det er en samling av kjærlighetsdikt om en Salomo, en gjeter, og kvinne ved navn **Sulammit** (Sulamith). Dette er i nyere utgaver av Bibelen byttet ut med **en kvinne fra Sjunem**.

Sulammit er et bibelsk ord og finnes i uttrykket ”hele sulamitten” i betydningen ”alt sammen” eller

Ved Topoliaravinen midtvest på Kreta hvor Harald Stendalen fotograferte *Mandragora officinarum*

”hele hurven” om man vil.

Dette uttrykket bygger på den eldre forståelsen av Høysangen. ”Sulammitt” er sett på som et bilde på hele den kristne menigheten som forberedte seg på et himmelsk møte med Kristus. Kristus er ”brudgommen” og menigheten eller forsamlingen er ”bruden.”

Det sies imidlertid av noen litteraturgranskere at en må se på bruken av ordet alrune (dudaim) som et tegn på at diktene i Høysangen er kjærlighetssanger som handler om erotisk tiltrekning mellom mann og kvinne.

Også i den jødiske tradisjonen er Høysangen tolket som en lignelse, en sang om forholdet mellom Gud og folket hans. Denne siste tolkningen påstås å være grunnen til at Høysangen blei ”reddet” og gjorde at den blei til en del av Bibelen.

Listéra for 20 år siden

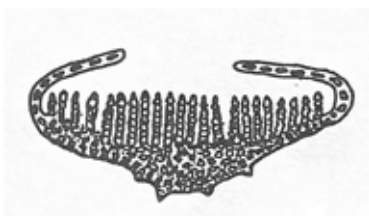
BJØRNEMOSER, *Polytrichales*

Av Bjørn Erik Halvorsen

Navnet bjørnemose har usikker opprinnelse. Den nedre delen av skuddet på storbjørnemose er ofte rødbrun og kan minne om bjørne ragg. Ellers var det ikke uvanlig at bamsen brukte denne mosen som underlag i hiet. I folkelig tradisjon ble storbjørnemosen brukt til små sopelimer og gryteskrubber. Ellers sies det at bjørnemose ble brukt som nødfor i vårknipa, i og med at sporene i kapslene er relativt rike på protein og fett.

Kjennetegn

Lameller er rilleliknende, langs-gående utvekster på oversiden av en moses blad. Disse lamellene er hovedkjennetegnet på bjørnemosefamilien¹ *Polytrichales*. I Norge, utenom denne familien, finnes det en slekt til med lameller. Det er slekten *Aloina*, eller

Tverrsnitt som viser lamellene

¹ -ales som suffiks betegner en orden, som er overordnet familie, men er den inndelingen som vanligvis brukes for moser.

tøffelmoser på norsk, som hører til i begermosefamilien, *Pottiales*.

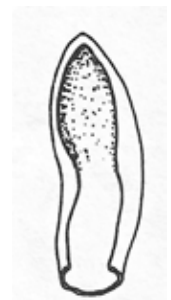
Slike lameller ser man lettest ved å ta et tverrsnitt av et moseblad og legge det under en sterk lupe eller mikroskop. Men de markerer seg også ved at bladene blir tykkere enn hos andre moser, og dessuten mindre gjennomskinnelige.

Av våre hjemlige moseslekter er det seks som er utstyrt med slike lameller, og til sammen utgjør de 22 mosearter. De er akrokarpe, det vil si at sporehuset vokser ut av toppen av skuddet (mosen).

Videre tar jeg for meg, slekt for slekt, de norske mosene som er utstyrt med lameller på oversiden av bladet.

Tøffelmoser

Disse er meget små moser på kalkrik, naken jord i lavlandet (småtøffelmose kan også forekomme i fjellet), med innhulte blad, som minner om tøfler, og som øverst har en "pels" av grønne celletråder. De enkelte artene skilles ved mikroskopiske detaljer på bladkantceller og sporehus.

Bladform hos tøffelmoser

Aloina brevirostris, småtøffelmose
Aloina rigida, ranktøffelmose
Aloina aloides, snutetøffelmose:
 meget sjelden

Taggmoser

Denne slekten vokser vanligvis på jord, i skog eller langs veier og åkerkanter. Bladet er lansettformet med tagget kantlist. Mosen er ofte utstyrt med sporehus som er avlange og noe bøyde. *Atrichum undulatum*, stortagg- mose: typisk ved sine tverrbølgede blad, 5 - 10 mm lange, som er tagget helt til basen. Den danner flate, løse tuer på sandjord, leirjord eller muldjord, vanligvis i løvskog. Kan minne om en palme med noe hengende blad når man ser den fra oven.

Blad hos
stortaggmose

Atrichum tenellum, småtaggmose: Bladene er sjeldent tverrbølgede. De er mindre enn ved foregående art (3 - 6 mm), og er bare tagget i den øvre halvdelen. På sand eller torvholdig jord, f.eks. på tørrlagte strandkanter ved regulerte vann.

Grusmoser

Oligotrichum hercynicum, grus- mose: liten mose som bare blir 1 - 2 cm høy og har noe innbøyd bladkant. Sporehuset likner på krukkesens, men det har opprette hår. Vokser på sand og grus og er typisk langs veikanter innenlands og i fjellet.

Komagmoser

Små centimeterhøye moser i glisne tuer. Blad-spissen er skålformet med innbøyde kanter. Likner mye på grusmose, men bladet er stilkomfattende. Sporehuset er spesielt ved at det er bøyd ca. 90 grader og minner om en komage.

Sporehuset

Arktiske moser.

Psilopilum laevigatum, **storkomagmose**: fint tannede blad med 8 - 14 lameller. På jord.

Psilopilum cavifolium, **små- komagmose**: blad uten tenner med 5-8 lameller. På klipper.

Krukkesmoser

På naken, sur sandjord. Minner om bjørnemosene, men sporehuset er rundt, og ikke kantet som hos bjørnemosene. Bladene er ofte blåaktig grønne. De enkelte artene skilles ved mikroskopiske detaljer. *Pogonatum dentatum* (*P. capillare*), **fjellkrukkesmose**: vanlig langs vegkanter i fjellet. *Pogonatum urnigerum*, **vegkrukkesmose**: vanlig på sandgrunn (vegkanter) over hele landet. Skuddene er ofte forgreinede. *Pogonatum nanum*, **dvergekrukkesmose**: sydlig utbredelse. Mindre enn vegkrukkesmose. *Pogonatum aloides*, **kystkrukkesmose**: sydlig utbredelse. Skudd vanligvis ugreinede.

Bjørnemoser

Ofte større og mer iøynefallende moser med stor utbredelse. Det er ofte disse som vi i første rekke

forbinder med bjørnemose, og artene i denne slekta har derfor fått æren av å få betegnelsen bjørnemose i navnet på norsk. Kantet sporehus (fjellbjørnemose har rundt) skiller dem fra krukkemosene.

Sporehuset

Polytrichum alpinum,

fjellbjørnemose: rundt sporehus, hovedsakelig i fjellet, men finnes også i lavlandet.

Polytrichum commune,

storbjørnemose: Dette er den største av bjørnemosene, og skuddene kan bli flere decimeter lange. På myrer og tidvis oversvømte områder kan den danne store, tildels tueliknende bestander. Denne mosen har også blitt anvendt til små sopelimer og gryteskrubber.

Polytrichum pallidisetum (*P. deciperis*), **skalpbjørnemose:** en østlig mose som er svært sjelden på våre kanter. Skilles fra mosene nedenfor på mikroskopiske detaljer på lamellenes toppceller.

Polytrichum formosum,

kystbjørnemose: en rent grønn til mørkegrønn skogsmose som er svært vanlig på våre kanter. Vokser på noe tørrere steder. Vanligvis gule, blomsterliknende skåler på hannplanten. Mest typisk i kyststrøk, men finnes også langt innover i landet.

Polytrichum longisetum, **brembjørnemose:** er vanskelig å skille

fra f. eks. myrbjørnemose og kystbjørnemose, men voksestedet er ofte sand- og grusholdig grunn nær vann, f.eks. langs bekker. Hvis den har sporehus, tar man ikke feil av den, for sporehusstilken (seta) kan være opp til 20 cm lang. *Polytrichum sexangulare* (*P. norvegicum*), **snøbjørnemose:** vokser på snøleier i fjellet. *Polytrichum strictum*, **filtbjørnemose:** Denne finnes på tuer i myrer, og det er typisk at små røde pissemaur bygger tue i den. *Polytrichum juniperinum*, **einerbjørnemose:** vokser på sure bergknauser og skrinne sandbakker, og skilles fra rabbebjørnemose ved at den har rødbrune bladspisser. Vanligvis orange blomsterliknende skåler på hannplanten. Vanlig over hele landet.

Polytrichum piliferum, **rabbebjørnemose:** vokser på sure bergknauser og skrinne sandgrunn og har hvite bladspisser. Er også vanligvis noe mindre enn einerbjørnemose. Vanlig over hele landet.

Polytrichum hyperboreum, **aurbjørnemose:** arktisk mose som minner noe om rabbebjørnemose, men stammen er filtaktig av rothår.

.....

De norske navnene er i henhold til resultatet fra navnekomitéer i regi av NBF.

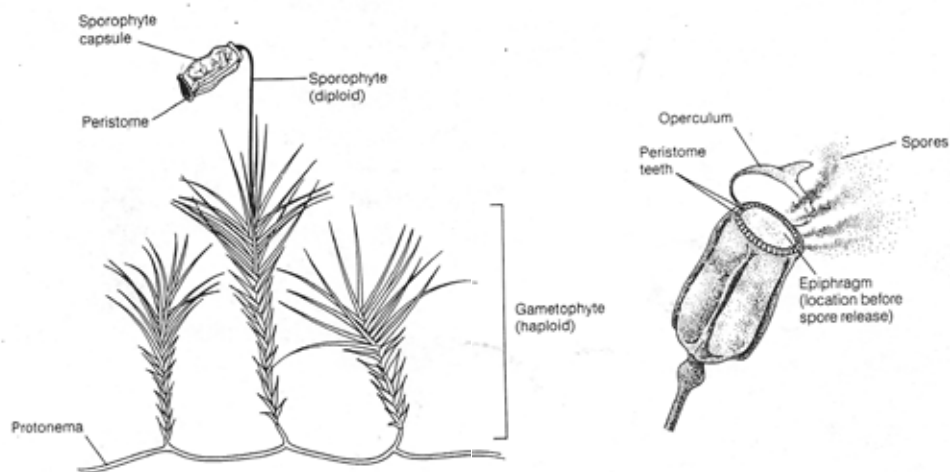
Litteratur

Hallingbäck, T. & Holmåsen, I. 1981. *Mossor*. Stockholm.

Jahns, H. M. 1983. *De blomsterløse landplanter*. Oslo.

Pedersen, A. & Vasshaug, J. 1988. *Naturen i farger: Floraen II*, 3.utg. Oslo.

Forsidebildet til *Listéra* 1-2000 med tekst:
 Unge kapselstilker av storbjørnemose, *Polytrichum commune*. Sporehuset
 bærer fremdeles hette (calyptra). Bildet er tatt av Karl Gundersen om
 forsommeren på Grofud i Siljan

Baksidebildet til *Listéra* 1-2000 med tekst:
 En bjørnemose. Fra Margulis, R. 1988. *Five kingdoms*. New york.

VEIRAPP, *Poa supina* I HORTEN. MELDINGSTJENESTEN VIRKER!

Roger Halvorsen

Jeg har sagt det før: Gode venner som ringer og forteller om nyheter innen botanikken som en gjerne kunne tenke seg å se, er virkelige gode venner.

Jeg sitter igjen med godvarmen inni meg over tanken på at noen tenker på en når ”nyheter” dukker opp. Så settes meldingstjenesten i gang, og flere blir en fin opplevelse rikere når andre deler med seg.

Her en dag i sommer skjedd det igjen. Trond ringte. Han fortalte begeistret om et funn i sin ”barndoms by” Horten. Reidar Elven hadde ringt han og fortalt om at han hadde vært på en tur i ”marinebyen”.

På de grønne bakkene rundt restene av de gamle kanonbatteriene ut mot Oslofjorden hadde Reidar og frue funnet gode forekomster av veirapp *Poa supina*, et gras som ikke er altfor vanlig på våre kanter.

Han hadde også sett på asalartene som står her, blant annet fagerrogn *Sorbus meinichii*.

Veirapp *Poa supina* var virkelig noe for et selvoppnevnt medlem av ”stråforeningen”. Trond meldte også fra om funnet til vår felles ”pensjonistvenn” Øystein, som straks sa seg meget interessert i et Hortens-besøk. Jeg hadde ikke tid til å bli med da, men Øystein og Trond

dro av sted og kunne melde om fine bestander, og ikke minst: Arten var lett å skille fra sin ”snarlike” slektning tunrapp *Poa annua*.

Jeg måtte jo bare se den jeg også, for jeg var av den meningen at arten var noe jeg aldri hadde sett. Trond mente bestemt at vi hadde funnet den for mange år siden nær svenskegrensa ved Brekken på Larviksforeningens sommertur dit, en tur som ennå framstår som en av mine store opplevelser i botanikken.

At jeg ikke husker veirappen, kan hende har med et litt grumsete minne å gjøre, eller så har det med det å gjøre at dette vesle graset ikke gjorde så altfor stort inntrykk den gangen.

”Gjensynet” med veirapp i Horten var imidlertid en stor opplevelse der jeg krøyp rundt på vollene blant mengder av en småvokst *Poa*.

Imens vandret Ellen rundt i området og kunne derfor geleide meg fram til en storvokst hagtorn full av store kvaster med misteltein *Viscum album*, som ikke er altfor vanlig å finne på denne tresorten.

Ei heller synes jeg den er vanlig å finne på ask, slik vi fant den like bortenfor. Lønn, lind, asal og poppel (der det finnes) synes å være treslaga mistelteinen foretrekker.

Strandveien tilbake til parkeringa ga oss noen små gleder, som flere tuer av asparges *Asparagus officinalis* og mengder med spirer av bukkebeinurt *Ononis arvensis*. Inne i det lune krattet sto fine ansamlinger av vårmarihand *Orchis mascula*.

Det blei en forsommerdag med snev av blomsterglede i seg.

Takk til Trond for hyggelige meldinger om ”nyfunn”, en takk han også må videresende til Reidar og Anne.

Veirapp, *Poa supina*

ORKIDÉFELTET VED TANGENKAIA VED BREVIK

Dødsdømt botanisk lokalitet som ble reddet

Bjørn Erik Halvorsen

Bakgrunn

Containerkaia ved sementfabrikken på Dalen ved Brevik er en av Grenlands travleste havner. Containere omlastes mellom jernbane, bil og skip. Ved nedkjøringa til havna har et område fått ligge i ro helt til senvinteren 2020. I TBF har vi kalt stedet for en skog i og med det vokste furutrær der iblandet løvtrær. Øyvind Skauli passet på stedet i mange år, og hadde i den forbindelse en dialog med daværende ledelse av havna. De seneste 15 årene har en dugnadsgjeng i TBF skjøttet og holdt løvskogen i sjakk. Noe som kan likne på en slått er aldri blitt utført.

Feltet har kunnet by på tusenvis av orkidéen brudespore i tillegg til stortveblad og rødflangrer. En og annen breiflangre har man også hatt glede av å finne der. Under krigen sto det to lange militærbrakker på stedet, og grunnrisset av disse kan man fortsatt oppdage på bakken. Furutrærne på området har kommet opp etter krigen etter frøforyngelse fra furutrær på utsida. Området tilhører Grenland havn. Gjeldende reguleringsplan med navn "Reguleringsplan for Breviksterminalen med del av Norcem-Ørvik-E18-NSB" er fra 14. mars 1991 og feltet er

der regulert til industriformål. Norcem AS laget 1. november 2019 en konsekvensutredning for bygging av et karbonfangstanlegg (pilotanlegg i fullskala) i tilknytning til sementproduksjonen. Norcem i Brevik er i dag en stor utslipper av CO₂-gass (820 000–890 000 tonn CO₂ årlig). Det var ikke planlagt noen nye bygg på orkidé-lokaliteten. Men, andre områder som det ble planlagt bygninger på, var omfattet av den samme reguleringsplanen fra 1991. Derfor foreslo konsekvensutredningen at denne reguleringsplanen burde trekkes tilbake.

Orkidé-lokaliteten hadde også en naturtype-vurdering. Der var orkidé-lokaliteten satt til "slåtteng av verdi C", det vil si en slåtteng av lav verdi. I vurderinga sto det at enga kunne forbedres til en høyere verdi ved regelmessig skjøtsel. Det viktige poenget her var at stedet ble vurdert til eng og ikke en furuskog. Da krever lovverket at enga får en ny vurdering før en eventuell utbygging. Den måtte med andre ord bli oppgradert til "slåtteng av verdi B" eller høyere. Nå må det tilføyes at den gjeldende naturtype-kartleggingen må ha skjedd på et tidspunkt da orkidéene ikke var synlige, for ellers ville enga nødvendigvis fått en høyere verdi.

Plutselig begynte ting å skje

Senvinteren 2020 oppdaget vi at løvskogen på stedet var kuttet ned slik at bare furutrærne sto tilbake. TBF hadde ikke fått noen melding om dette. Vi tenkte at det var for å gjøre furuskogen penere, og falt til ro med dette. Da ville TBF slippe å gjøre dugnad på stedet våren 2020, og det var absolutt greit i og med at korona-restriksjonene kom like etterpå.

I 1994 var selskapet Tangen Eiendom AS opprettet. Selskapet eies 50/50 av Norcem og Grenland Havn. Dette selskapet skulle administrere bruken av arealene på stedet. 20. mars 2020 inngikk Tangen Eiendom avtale med et nyetablert firma ved navn Norway Spring Water AS. Det skulle bygges en fabrikk for tapping av vann fra Porsgrunn

kommune på kartonger for salg til skippingmarkedet i Europa. Målet er at fabrikken skal stå ferdig desember 2020. Drikkevannet til Porsgrunn kommune er blant det beste i landet. Det hentes fra innsjøene Mjøvann og Farris og blir behandlet i et renseanlegg i Valleråsen i Porsgrunn. Denne fabrikken skulle bygges på den såkalte "Barnehagetomta." "Barnehagetomta" ligger ca. 100 meter nordøst for orkidé-lokaliteten.

14. mai fikk jeg beskjed om at man kjørte med traktor i orkidéfeltet, saget ned alle furutrærne og hakket det opp til flis i nordenden av orkidéfeltet. Hva skjer nå??? Noe avgjørelse om bevilgninger til bygging av CO₂-fangst-anlegg skulle eventuelt Stortinget komme med til høsten? Jeg kontaktet straks miljørådgiver i Porsgrunn

Orkidéfeltet da vi ankom til dugnad 15. juni

kommune og fylkesmannen i Vestfold-Telemark. Jeg forklarte hva som skjedde og la med fotografier fra tidligere år av orkidéprakten i e-posten. Trond Eirik Silsand hos fylkesmannen tok tak i saken umiddelbart og fikk stoppet arbeidene.

Det viste seg at det var komplisert å finne fast fjell der vanntappesfabrikken skulle bygges. Tangen Eiendom hadde da tatt en hurtigbeslutning om at bygget skulle settes opp på orkidé-stedet isteden. Denne flyttingen var ikke tatt opp med Porsgrunn kommune. Tangen Eiendom fikk da beskjed om at ingen videre aktivitet kunne skje på stedet før slåttenga ble vurdert på nytt. Et par dager senere (20. mai) kom Sigve Reiso fra BioFokus til stedet for å gjøre en ny vurdering av enga. Undertegnede var også med denne dagen, sammen med Trond Risdal

Brudespore *Gymnadenia conopsea*

og miljørådgiver Kjell-Henrik Semb fra Porsgrunn kommune. Sigve Reiso gjorde en grundig jobb, og kartla alle karplanter som lot seg bestemme på dette tidspunkt, og dette inkluderte også de rødlistede plantene stjernetistel *Carlina vulgaris* (NT) og hvitrot *Laserpitium latifolium* (VU). Han noterte også hva som burde gjøres av opprydding umiddelbart og hva som burde være hensiktsmessige skjøtselaktiviteter i årene framover.

Ny naturtype-vurdering

Sigve Reiso oppgraderte enga til ”slåtteng type B.” TBFs årlige dugnad var en viktig faktor for at denne oppgraderinga kunne gjøres. Det ble også laget en plan med disse tiltakspunktene:

Flishaug fjernes skånsomt med for eksempel gravemaskin som står på vei. Siste del av flisen fjernes for hånd eller med sugebil (svakt sug). Flis må fjernes da den kveler vegetasjon under og dessuten har den en gjødselende effekt. Utførelsen av tiltaket overvåkes av Telemark

Brudespore *Gymnadenia conopsea*

Botaniske Forening.

Kvister og hogstavfall fjernes fra slåtteenga ved dugnad utført av Telemark Botaniske Forening. Dette bæres til vegkanten og fjernes av tiltakshaver.

Slåtteng gjerdes inn med anleggsgjerde/alpingjerde mot veg da man observerer tømning av hageavfall (tuja). Dessuten er det viktig for å hindre ytterligere kjøreskader og hindre mellomgring av materialer/masser i anleggsperioden.

TBF starter opp en forsiktig skjøtsel/overvåkning av pionervegetasjonen i kjørespor, og fjerner fremmede arter som mispel, før de frør seg.

Trestubber kuttet lavere for å muliggjøre slått med ljà eller maskin med knivblad. Utførelsen av tiltaket overvåkes av TBF.

Skjøtselsplan for slåttenga utarbeides neste år. Da har man sett hvordan det utvikler seg.

Årlig skjøtsel av slåttenga utføres av profesjonelle.

Informasjonstavler

Det settes opp informasjonstavle(r) som forteller om slåttenga og den gamle tyskerleiren. Dette søkes utført i samarbeid med Geoparken.

Her er det flere spennende linker: Norway Spring Water (vannet kommer fra Farris der vannet er demmet opp av en ramorene.)

Kilder:

Multiconsults konsekvensutredning (130435-PLAN-RAP-02): "Karbonfangstanlegg Norcem Brevik" fra 1. november 2019.
Selskapsopplysninger hentet fra Internett.

Slåttenga ligger på kalkfjell, som egentlig er gammelt fossilt korallrev, som igjen gir grunnlag for sementproduksjon hos Norcem.

Andre aktuelle samarbeidspartnere kan være Grenland Havn, HeidelbergCement (Norcem), Brevik Historielag, fylkesmannen, med flere.

Det er håp

10. juni fikk TBF beskjed om at alle parter hadde godkjent denne løsningen. En gruppe pensjonister fra TBF hadde dugnad på stedet 15. juni. Dette var en steikende varm sommerdag. TBF har fått kr. 5000,- i godtgjørelse for denne dugnaden. Det er behov for et etterarbeid til høsten med plastrive for å få opp alle kvistbitene. Dette kunne vi ikke gjøre i juni på grunn av orkidéblomstringa.

Enga har tatt en del skade på grunn av kjøringen med traktor. Likevel blomstret en stor mengde brudesporer i juni. Vi håper at de fleste orkidéknollene nede i bakken har greid seg, slik at de spirer på nytt i 2021.

TBF håper også at det skal la seg gjøre å få omregulert området fra "industriformål" til "naturformål." Om vi lykkes i å få til dette, gjenstår å se. Byggingen av vanntappeanlegget er i gang på en ny lokalitet, snaue 100 meter øst for enga.

SKJERMPLANTER – DE ER VAKRE, MEN KAN VÆRE LUMSKE

Kristin Steineger Vigander

Skjermplantefamilien er en stor plantefamilie som omfatter omtrent 3000 arter fordelt på 300 slekter. I Norge finner vi noe over 40 av disse artene, hvorav 22 er opprinnelig hjemmehørende her.

Skjermplanter er vakre og interessante. De fleste er harmløse, noen er gode matplanter, men noen av de aller giftigste plantene vi har i Norge tilhører nettopp skjermplantefamilien. Derfor er det viktig at vi lærer oss å skille disse plantene fra hverandre, slik at vi ikke risikerer forgiftninger, spesielt hvis vi ønsker å bruke plantene til mat eller leker.

Skjermplantefamilien heter på latin *Apiaceae* eller *Umbelliferae*. Disse familienavnene brukes om hverandre. *Umbelliferae* stammer fra den tiden da navnene skulle være beskrivende. Plantene i denne familien har jo blomster som danner en skjerm, formet omtrent som en parasoll. *Umbellula* på latin betyr ”liten skygge mot solen”, eller ”liten parasoll.”

Men i moderne nomenklatur skal en slekt alltid henvises til en konkret typeart. Og plantefamilien skal være avledet av slekta. Alle navn som publiseres skal ”forankres”: familienavn med en slekt, slektsnavn

med en art, og artsnavn med et konkret eksemplar i et offentlig herbarium.

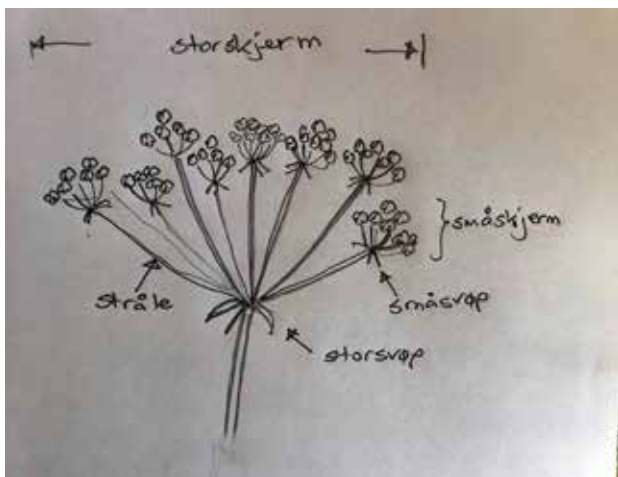
I skjermplantefamilien er det selleri som er brukt som typeart. Og selleri heter på latin *Apium graveolens*. Dermed heter typeslekten *Apium*, og det moderne familienavnet som er avledet av typeslekten er *Apiaceae*.

Beskrivelse av skjermplantefamilien

Artene i skjermplantefamilien kan være alt fra relativt små planter og opp til mange meter høye. De kan være ett-, to- eller flerårige. Utseendemessig har de mange fellestrekk, og det kan være en utfordring å skille dem fra hverandre. Blomstene sitter i skjermmer:

- Storskjerm er alle blomsterstilkenes som kommer fra ett enkelt punkt på stilken. Hver stilk innad i denne skjermen kalles stråle, og blomsterstanden i enden av strålen kalles småskjerm.

- I det punktet der strålene vokser ut, kan det sitte små blader i en krans. Denne kransen kaller vi svøp: storsvøp der storskjermen stråler ut, småsvøp under småskjermen. Noen planter har store, tydelige svøp. Andre mangler fullstendig eller delvis disse svøpene.

Når man skal bestemme en skjermplante, er det nettopp skjermene og svøpene som er viktige karaktertrekk, i tillegg til bladformen. Voksested er selvsagt også viktig informasjon.

Jeg vil starte med å presentere noen av de vanligste skjermplantene vi har, som er hjemmehørende i Norge. Vi regner planter som hjemmehørende dersom de har kommet til Norge og har etablert seg i landet før 1800. Akkurat dette er en kunstig grense som er satt som kriterium fordi oversikten over artsmangfoldet i Norge er mangelfull før 1800. Det fins derfor arter som er oppført som hjemlige i Artsdatabanken, men som har kommet til Norge ved menneskelig hjelp, enten som blindpassasjerer eller som følge av en bevisst innføring til hage eller landbruk før 1800. Skvallerkål *Aegopodium podagraria* er et eksempel på en slik plante.

Men la oss starte med de riktig gamle og gode skjermplantene, de som har vært kjent i landet helt fra gammel tid.

Hundekjeks – *Anthriscus sylvestris*

Hundekjeks er vel den vanligste skjermplanten i norsk flora. Dette er en toårig plante som kan bli opptil 1,5 meter høy og som vi ofte kan se med et overdådig blomsterflor. Det er ikke uten grunn at hundekjeks har blitt omtalt som "grøftens brudeslør" av den danske dikteren Viggo Stuckenberg. Hver blomst har 5 hvite, nesten hjerteformede kronblad, og de kronbladene som vender ut

Hundekjeks har hvite, uregelmessige kronblad. De ytterste kronbladene er større enn de som vender inn i skjermen.

Hundekjeks kan ha overdådig blomstring.

Hundekjeks har småsvøp som består av 5-6 blad. De fem pollenbærerne stikker ut av blomsten.

Hundekjeks har sagtannede småblad.

Stengelen er strihåret nederst.

fra skjermen er større enn de andre. Blomstene er normalt tvekjønnete. Skjermen mangler storsvøp, men har småsvøp som består av 5-6 hårete blad med hvit hinnekant. Stengelen er opprett, grenet, grov, kvasskantet og strihåret nederst.

Bladene er lysegrønne, trekantete, to-tre ganger finnete og med små sagtannede fliker.

Hundekjeks er ikke akkurat kjent som matplante, men den har vært brukt som nyttevekst, for eksempel

har bladene vært brukt som grønnkål, og røttene kan brukes i suppe og salat.

Men – NB! Ikke glem at noen av de giftigste plantene vi har tilhører skjermplantefamilien. Hundekjeks kan forveksles med de to giftige artene hundepersille *Aethusa cynapium* og giftkjeks *Conium maculatum*, men den siste har runde bladstilker og rødflekkete stengler.

Kvann – *Angelica archangelica*

Kvann er en plante som har hatt stor betydning i vår historie, både som mat, krydder og medisin. Dyrking av kvann ble gjort i såkalte "kvanngarder", og kvann dyrking har gjennom historien satt sitt preg på stedsnavn rundt om i hele Norden. I samisk kultur har kvann også vært en viktig plante. Det latinske navnet betyr, direkte oversatt, "engel erkeengel", noe som tyder på at dette er en meget verdsatt plante. Når kvann er i blomst, er det nesten ikke mulig å forveksle den med

Strandkvann har gulgrønne blomster i runde skjermer.

andre skjermplanter: Kvann har gulgrønne blomster i utpreget runde skjermer, og mangler storsvøp. Stengelen er tjukk og hul. Kvannens bladskaft er rundt, eventuelt med en svak fure på oversiden. Kvann har en sterk aromatisk lukt. Bladene er to ganger finnete, med grovt sagtannete småblad. Vi har to kjente underarter av kvann som anses som vanlige og trygge: fjellkvann *A. archangelica*

Fjellkvann

ssp. *archangelica* og strandkvann *A. archangelica* ssp. *littoralis*. Det er vanskelig å se forskjell på disse to, men ifølge Knut Fægri blir fjellkvannen høyere (opp til to meter), vokser helst på fuktige steder i fjellet og er rent aromatisk, mens strandkvann er mindre (sjelden meterhøy), vokser helst ved stranden langs nesten hele kyststripen og har en skarpere smak.

Det fins også en varietet av kvann, nemlig vossakvann *A. archangelica* var. *maiorum*. Dette er en lokal, gammel kulturplante på Vestlandet, som gjerne kan ha aner tilbake til vikingtiden. Den skiller seg ut fra fjellkvann ved at bladskaftene delvis er fylte, og at den har en mildere smak. Som navnet tilsier stammer den fra Voss, der den har vært vanlig å dyrke. Men den anses som kritisk truet (CR) i dag.

Du kan lese mer om kvann i en artikkel av Birgit Lien i *Listéra* 1996-2.

Sløke – *Angelica sylvestris*

Sløke er også en svært vanlig skjermplante i norsk flora. Den kan bli veldig høy og tilhører samme slekt som kvann. Sløke kan kanskje forveksles med kvann. Men sløke har flatere skjermer, og blomstene er gjerne skittenhvite eller med litt rosa anstrøk. Pollenbærerne er påfallende lange hos sløke, og blomstene som inneholder nektar og som har en tiltrekkende duft er gjerne fulle av insekter. Sløke mangler storsvøp, selv om den kan ha et par blad som faller av tidlig. Men den har

Sløke har litt skittenhvite blomster.

Sløke har gjerne blomster med rosa anstrøk.

Sløke har ikke storsvøp, men småsvøpet har tydelige, smale småsvøpblader.

tydelige småsvøp som består av tallrike, svært smale nedoverbøyde blad. Som kvannen har også sløken hult bladskaft, men det har dypt renneformet tverrsnitt. De øverste bladene er ustilkete, er mindre oppdelte og har en stor, oppblåst slire. Bladene er to ganger finnete, de er glatte og blanke, mens stengler og grener er tett dunhårete, særlig på den øverste delen av planten.

Sløke er ikke på langt nær så ettertraktet som kvann og er ikke så verdifull som matplante, men den kan ha tjent som en slags fattigmannserstatning for kvann. Det kan ha skapt forvirring at kvann enkelte steder i landet har gått under navnet sløkje.

Sløke vokser gjerne i beitemark, i kulturpåvirket mark og ved bekker. Den kan vokse der det er svært fuktig, og det er derfor viktig å være klar over den meget giftige selsnepen *Cicuta virosa* som kan finnes på samme type voksested.

Strandkjeks – *Ligusticum scoticum*

Strandkjeksslekta *Ligusticum* omfatter ca. 60 arter, men bare én av dem hører hjemme i Norge, nemlig strandkjeks.

Strandkjeks vokser, som navnet sier, langs stranden. På engelsk heter den "Scots lovage" eller skotsk lakrisrot, hvilket indikerer at det er en ettertraktet matplante. Dette er en typisk havstrandplante som er vanlig langs hele kysten. Planten blomstrer i juli-august med hvite eller litt grønnlig hvite blomster med tydelige begerblad.

Strandkjeks har hvite eller litt grønnlige skjærmer.

Fruktene er avlange og har skarpe ribber.

Bladene kan være trekoblet.

Stengelen er kort, hul og glatt, og rødfiolett nederst. Skjærmen er nokså flat med få stråler, og den har smale stor- og småsvøpblad. Bladene er tykke og blankt grønne, og de er dobbelt trekoblete med tannete fliker. Fruktene, som er 5-8 mm lange og har skarpe ribber, flyter lett og kan spres med havstrømmer.

Den korte stilken i kombinasjon med de brede bladflikene og de forholdsvis store fruktene gir strandkjeks et såpass karakteristisk utseende at den neppe kan forveksles med noen annen art. Men vi skal alltid være på vakt hvis vi ønsker å bruke planter til mat, for å ta feil av skjermplanter kan være fatalt.

Strandkjeks har tykke, blanke blad.

Karve – *Carum carvi*

Karve er en annen svært ettertraktet plante, da den på samme måte som kvann kan benyttes både som mat, krydder og medisin. De næringsrike bladene og roten brukes gjerne som en velsmakende grønnsak, mens frøene kjenner vi som krydder i for eksempel surkål og nøkkelost.

Karve har rosa eller hvite blomster i flate skjjermer.

Frøene til karve har vært brukt som krydder fra eldgamle tider.

Bladavsnittene til karven er ustilkete, og sitter dermed helt inntil stengelen.

Skjermen har ulikt lange stråler.

Karve er toårig, og får det første året en bladrosett. Det andre året blomstrer den med hvite eller lyst rosa blomster i flate skjjermer. Skjermstrålene til karve er ulike lange, og stor- og småsvøp mangler som regel.

De lysegrønne bladene er to-tre ganger finnete med trådsmale fliker. Før blomstring kan karvebladene minne om bladene til ryllik, men karvebladene føles myke, mens ryllikbladene stikker når du stryker dem mot ansiktet. De trådsmale karvebladene er viktige kjennetegn for å skille karve fra hundekjeks og den giftige hundepersillen. Karve er en eldgammel kulturplante med lange tradisjoner i norsk folkemedisin.

Det er funnet karvefrø i egyptiske gravkamre, på steinalderplasser i Sveits og på karavanestoppsteder langs Silkeveien.

Bjørnekjeksslekta – *Heracleum*

Bjørnekjeksslekta har omtrent

70 arter på verdensbasis. Artene i denne slekta har flate skjerner og er ruhårete. I Norge er det kun to av dem som vi regner som viltvoksende og hjemlige, nemlig sibirbjørnekjeks og kystbjørnekjeks. De to andre artene som vokser i Norge er kjempebjørnekjeks *H. mantegazzianum* og tromsøpalme *H. persicum*, men disse er invaderende arter som vi strever med å bekjempe. Alle disse bjørnekjeksartene er såkalt fotosensibiliserende, det vil si at de inneholder stoffer (furanokumariner) som kan forårsake mer eller mindre alvorlige utslett hvis man kommer i kontakt med plantesaften og samtidig utsettes for sollys. Mange av *Heracleum*-artene er svært store planter, og det er nok derfor de har fått navnet *Heracleum*. Dette navnet kommer av det greske *Herakleia* og betyr "Til ære for Herakles." Herakles (eller Herkules i romersk mytologi) var den største av de greske heltene, kjent for sin overmenneskelige styrke.

Kystbjørnekjeks – *H. sphondylium* ssp. *sphondylium*

er en robust plante som kan bli opptil 2 meter høy. Stengelen er hul og furet. Bladene er stivhårete og finnete, og de har gjerne fem brede, flikete og tannete avsnitt. Kystbjørnekjeks har opptil 15 cm brede skjerner uten tydelige storsvøp, med 12-15 stråler ut til småskjermene. Blomstene er hvite eller rosa, og kronbladene har forskjellig lengde og form i de ytre blomstene.

Kystbjørnekjeks har hvite eller rosa blomster, og de ytre blomstene har kronblad med forskjellig form og lengde.

Kystbjørnekjeks har store, flikete blad.

Sibirbjørnekjeks – *H. sphondylium* ssp. *sibiricum*

er antakelig en innført medisinsplante fra middelalderen, men den er godt dokumentert i Norge og regnes derfor som hjemlig. Denne har små blomster med gulgrønne kronblad og kantet, furet, stivhåret og ru stengel. Den lukter sterkt, men har ikke kvannens fine aroma.

En liten kuriositet: Det finnes en smalbladet variant av sibirbjørnekjeks, var. *longifolium*. Jeg

Sibirbjørnekjeks har furet, stivhåret og ru stengel og store, flikete blad som er karakteristiske for bjørnekjeksslekta.

Sibirbjørnekjeks har flate skjjermer.

Sibirbjørnekjeks har små blomster med gulgrønne kronblad.

På Bjørkedokk i Buskerud vokser den smalbladete varianten av bjørnekjeks side om side med den vanlige.

fikk et tips om at den vokste et sted i Buskerud, og dro ens ærend for å ta bilder av denne varianten, der den vokste side om side med den vanlige sibirbjørnekjeksen.

I denne artikkelen har jeg nå beskrevet 7 av de vanligste skjermplanteartene som er hjemmehørende hos oss.

Men det finnes mange flere skjermplanter i Norge, og i neste artikkel skal jeg presentere bilder og beskrivelser av noen av de andre artene.

Litteratur:

Fægri, Knut. 1970. *Norges planter*. J.W. Cappelen's Forlag AS. Oslo.

Lid, J. og Lid, D.T. 2017 *Norsk flora*, 7. utgave v/Reidar Elven. Det Norske Samlaget, Oslo.

Hjelmstad, Rolv. 2012. *Medisinplanter i Norge*. Gyldendal Norsk Forlag.

Den virtuelle flora <http://linnaeus.nrm.se/flora/>

V. lychnitis L. DYRKEDE ENGER. HOLMESTRAND [CONRADI]; NU FORSVUNNET

Roger Halvorsen

Overskriften er sitat fra Johan Dyrings *Holmestrandsfjordens fanerogamer og karkryptogamer*.

Denne avhandlinga blei utgitt i 1921 i *Nyt Magazin for Naturvidenskaberne*, bind 59. Avhandlinga er laget over samme lest som vår *Flora grenmarensis* og inneholder mye spennende botanikk.

I dag kan vi greit konkludere med at *Verbascum lychnitis*, det vil på norsk si mjølkongsslys, ikke er forsvunnet fra Holmestrand. Den er tvert imot relativt vanlig i deler av kommunen og har også dukket opp på Hanaval i Hof der forfatteren holder hus på et lite småbruk.

Litt botanikk

Arten blir ifølge *Lids flora* (2004) fra 50 til 120 cm høy. Det må være et slags snitt, for noen av eksemplarene som dukker opp som ugras her på gården, kan nå opp i over to meters høyde. Blomsterstanden er vanligvis ganske greina, og i *Lids Norsk og svensk flora* (1974) er det svenske navnet *grenigt kungsljus* oppført. Fargen på blomstene varierer mellom gul og hvit.

Det er antatt at arten er innført i kunsteng, ved møller, på veikanter og langs jernbaner. *Lids flora* (2004) slår fast at den er blitt ”bufast” noen

steder, og det kan man trygt slå fast når det gjelder Holmestrand og Hof.

Vitenskapelig navn på kongsslys

Det råder en ganske stor usikkerhet knytta til betydninga av det latinske navnet *Verbascum*. Navnet blei ifølge *Lids flora* brukt av Scibonius Largus og Plinius den eldre. Det antydes at navnet kan være omdanna fra *barbascum* som i sin tur er avledet fra det latinske *barba* som betyr skjegg.

Jens Corneliuson (1997) skriver at dette plantenavnet er ”oförklarad”. Han skriver videre om saken:

Mjølkongsslys *Verbascum lychnitis*

Andra ledet -asco för tanken till umbriskan, som är det italiska modersspråket från mellersta Italien. Enligt Meyer-Lübke skal växtnamnet återföras på det abruzziska varvarecce = det toskanska guaruguasto = det spanska och portugisiska barbasco som är en korgblommig växt.

Her finner vi en viss sammenheng med forklaringa hos Lid, men er det til å bli klok på? Man kan jo undres.

Lychnitis kommer fra det greske **lychnos** som betyr lampe. Navnet er brukt på ei plante som blei brukt til lampeveiker. Det er kjent fra Dioskorides og Plinius den eldre.

Andre arter av *Verbascum* funnet i Norge

La oss først se på en rekke norske navn som angis for kongsllysslekta *Verbascum*. I *Lids flora* (2004) er det tatt med fire arter som anses som mer eller mindre vanlige i Norge: filtkongsllys *V. thapsus*, fiolkongsllys *V. phoeniceum*, mørkkongsllys *V. nigrum* og mjølkongsllys *V. lychnitis*. Fiolkongsllys må imidlertid regnes som en heller uvanlig art. I tillegg til disse er det regnet opp ni andre arter som i Norge er funnet som tilfeldig innførte.

Andre navn, ikke vitenskapelige navn

Ser vi på våre vanligste kongsllysarter samla, finnes det en hel rekke folkelig navn, og drar vi ut over Norges grenser er det mye spennende å finne på navnesida.

Mjølkongsllys *Verbascum lychnitis*

La oss først se litt på gamle norske navn og begynne da med Christoffer Blix Hammers “flora-utkast” kalt *Florae Norvegicae Prodromus. Forløber af Norske Flora eller Planterige udi Systematisk og Linnæisk Dragt efter Sexualsystemet.* (1794). Han kaller slekta “Skiægge-mumme” (?) (s. 23) på norsk (vel egentlig dansk?) og skriver om det latinske navnet *Verbascum* at det *burde hede Berbasco Italiensk Berbasco* (Se ovafor).

Han fører opp tre norske arter: *Kong-Lys* eller *Kong-Stakka* (*Verb. Thapsus*), *Blegblommet Kongelys* (*V. Lychnites*) og *Kiæring-Rok* (*V. Nigrum*).

Om navnet *Kong-Stakka* er nok betydninga av *Stakka* stake eller lysestake. (se Aasen (1918. s.743).

Mjølkkongslys *Verbascum lychnitis*

Går vi så til Wille (1786) har han bare med mørkkongslys *Verbascum niger* som han kaller **Lunge-Græs** og **Lunge-Rod** og skriver om denne:

-, hvilken bruges mod Svindsot eller Lungesot ved at koge Roden i Vand under lukt Laag, og drikke Afsødet. Man koger og Blomsterne, og lægger dem i et Klæde paa Ende-Tarmen for at faa den ind, eller og dyppes kun et Klæde i Afsødet, og legges derpaa.

M. N. Blytt (1874) omtaler to hovedarter, *V. nigrum* og *V. thapsus*, samt hybriden mellom disse som har et synonym: *V. collinum*. I tillegg nevner han også *V. lychnitis*, men skriver at den "bare har optrådt en gang ved Tveten i Østre Aker, hvor den så ble borte".

Hos Aasen i hans navnesamlinger (2006) har forfatteren med mørkkongslys *Verbascum niger* som er angitt med mange navn:

Gullrokk (Gudbr. Toten og flere), Lungerokk (Sogn og fl.), Lungegras (Sogn), Lungerot, Lungesottrot. Ellers ogsaa: Kongsljos (Tel.), Kongsstake (?) (se ovafor), Kongsgras, Kjeddingrokk (Setersd.). De sidste Navne høre dog maaskee nærmest til en anden Art, nemlig Verbascum Thapsus.

Jenssen-Tusch (1867) har med en mengde lokale navn fra både Sverige, Danmark og Norge, men de gjelder da bare *V. thapsus* og *V. nigrum*. Fra Danmark finner en interessante ting som *Liusebrand*, *lysebrand*, *kongelius*, *kongekjært* og *stådder-* og *betlerljús*.

Mjølkkongslys *Verbascum lychnitis*

Fra Norge oppgir han flere av navna som henger sammen med at planta er brukt som "lys": Kongslys og nærstående former av navnet.

Randi Gunderson Genz (2010) skriver i sin bok om Hildegard av Bingens urtehage:

- at navna kongsslys, Königs-kertze og Luminaria, som er en middelalderbetegnelse på planten, kommer fra en ganske annen bruk (enn den medisinske bruken). Den tørre stilken ble dyppet i bek, i voks eller i kva, og brukt som fakkell.

Hildegard brukte imidlertid ikke disse navna. Hun brukte i stedet navnet *Wullena* som navn på filtkongsslys, og dette kommer igjen i det tyske *Wollkraut* (*Wullkraut*) og *Wollblume* som rett og slett betyr ullurt eller ullblomst, noe som sikter til de lodne blada til planta. Seinere i tysk botanisk navnesetting dukker navnet *Schwartz Wollkraut* opp som navn på mørkt kongsslys.

Hildegard levde fra 1098 til 1178, og ble også nevnt som *Hildegard de Pingua* og var abbedisse i det klosteret hun grunnla i Bingen ved Rhinen.

Dette med bruk av kongsslys, som fakler i hovedsak, nevnes også både hos Nordhagen et al (1957) og Fægri (1970).

Genz nevner også at en middelalderforfatter (ikke navngitt) hevder at svartekunstnere brukte tørre blad som lampeveker når de kommuniserte med de dødes ånder. Navn som det svenske *trollkärrings-slända* og de norske *kjerringrokk*, *trøllkjerringrokk* og *traullrokk* har kanskje sitt opphav i denne bruken. Etterleddet *rokk* sikter ifølge Nordhagen til at blomsterstanden har en viss likhet

med en gammeldags håndrokk eller spinneredskap som er pinner med et utskåret avlangt hode. Leddet *rokk* finner vi også i det norske navnet *gullrokk*. (Se også Aasen over.)

Av svenske navn som bør nevnes, er *kattsvans*, *kattrumpa* og *räfvarrumpa*.

Ellers går det i de nordiske landa mest i utallige variasjoner over temaet *lysebrand* og *kongsslys*.

Lys variant av *Verbascum lychnitis*.
Stallbacka, Trollhättan, Sverige.
Foto: Norman Hagen

Det mest brukte svenske slektsnavnet ble etter hvert, som ellers i Norden, *kongsllys*. Et spennende unntak er imidlertid svensken Carl Fredrik Nyman som rundt 1860-tallet benyttet seg av det svenske slektsnavnet *Skäggörter*, et navn som samsvarer bra med det gamle navnet *berbascum* som er nevnt over.

Kongsllys i folkemedisinsk bruk

Som det er skrevet over har kongsllys vært brukt i folkemedisinen. (Se over om Wille.) Dette går også igjen i navnesettinga: *Lunge-græs* og *Lunge-rod*. Som nevnt over har også Aasen med flere navn som antyder medisinsk bruk. Jenssen-Tusch har i tillegg anført nærstående navn som *lungerok* og *lungestok*.

Nordhagen skriver om at tørka blomster blei brukt som te mot lunge-sykdommer, både for mennesker og dyr. Tidligere blei tørka blomster solgt på apoteket som en droge under navnet *Flores Verbasci*. Arbo Høeg viser til flere opplysninger om dette.

Nordhagen nevner dessuten at frøa, som er giftige, også skal ha vært i bruk til å bedøve fisk i vann.

Helt til slutt bør det kanskje nevnes at utgangspunktet, mjølkongsllys *Verbascum lychnitis*, som kan ha både gule og hvite blomster, av svensken Liljeblad (1792) har fått navnet *Hvitt Kungsljus*. Andre svenske navn på denne arten er *Vipp-Kungsljus*, *Grenblomstrigt Kungsljus* og *Grenkungsljus* (Lyttkens 1912-1915).

Litteratur

- Arbo Høeg, Ove. 1976. *Planter og tradisjon*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Blytt, M.N. 1874. *Norges flora*, b. 2. Avsluttet av A. Blytt. A.W. Brøgger, Oslo.
- Corneliuson, Jens. 1997. *Växternas namn*. Wahlström & Widstrand.
- Fægri, Knut. 1970. *Norges planter*. J. W. Cappelens Forlag AS, Oslo.
- Genz, Randi Gunderson. 2010. *Hildegard av Bingens Urtehage*. PAX A/S, Oslo
- Hammer, Christoffer Blix. 1794. *Florae Norvegicae Prodromus. Forløber af Norske Flora eller Planterige udi Systematisk og Linnæisk Dragt efter Sexualsystemet*. Trykt hos P. Horrebow's Enke, Danmark-København.
- Jenssen-Tusch, H. 1867. *Nordiske Plantenavne*. H. Hagerups Boghandel, Kjøbenhavn.
- Lid, J. 1974. *Norsk og svensk flora*. Det norske samlaget, Oslo.
- Lid, J. & Lid, D.T. 2004. *Norsk flora* 7. utg. v/ Reidar Elven. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Lyttkens, August. 1912-1915. *Svenska växtnamn* bd. 1. C. E.Fritzes Bokförlags AB, Stockholm
- Nordhagen, R. m.fl. 1957. *Våre ville planter, bind VI.1*. Tanum, Oslo.
- Nordhagen, R. 1940. *Norsk flora*. Aschehoug, Oslo.
- Wille, H.J. 1786. *Beskrivelse over Sillejords Præstegield i Øvre-Tellemarken i Norge*. Gyldendals Forlag, Ny utg. av Lokalhistorisk Forlag 1989.
- Aasen, I. 1918. *Norsk Ordbog*. Alb. Cammermeyers forlag, Christiania.
- Aasen, Ivar. 2006. *Namnesamlingar av Ivar Aasen*. Redigert av Bondevik, Jarle, Nes, Oddvar og Aarset, Terje. Norsk bokreidingslag L/L, Bergen.

Springfrø *Impatiens noli-tangere*, ei plante med et navn hentet fra en bibeltekst

NOLI ME TANGERE: RØR IKKE VED MEG!

Roger Halvorsen

En botanisk innledning

Springfrøfamilien *Balsaminaceae* har bare ei slekt i Norge: springfrølekta. Denne slekta har, om jeg tolker Jens Corneliuson (1997) rett, cirka 650-700 arter. (Wikipedia skriver 900-1000 arter.) Den har fått navnet *Impatiens* på fagspråket. Dette navnet har flere nærstående betydninger, for eksempel *nervøs*, *urolig*, *stresset* og *ømfintlig*, men kan hende er begrepet *utålmodig* den mest brukte oversettelsen.

Springfrølekta har sin hovedutbredelse i tempererte og subtropiske områder av Afrika og Asia samt Nord-Amerika. Hos oss finnes det tre viltvoksende arter: springfrø, kjempespringfrø og mongolspringfrø. De to siste er innførte ugras som har kommet til Norge på et eller annet vis ved hjelp av mennesker. Artene er blitt erklært svartelista i det de er svært invasive, det vil si at de viser en meget sterk spredningsevne. Særlig kjempespringfrø *I. glandulifera* (= den som har kjertler) (syn. *I. roylei*) er etter hvert blitt en pest og en plage der den dukker opp. Den andre innførte arten, mongolspringfrø *I.*

parviflorum (= med små blomster) er ikke fullt så vanlig, men den er likevel i ferd med bli litt for godt etablert enkelte steder.

Noen få steder i Norden (Finland og Danmark) er det også funnet en nordamerikansk ettårig art, *I. capnensis*, som i *Den nya nordiska floran* (svensk utgave 2003) har fått navnet appelsinbalsam. Blomstene

Appelsinbalsam *Impatiens capnensis*. Wikipedia

hos denne er guloransje med små brune prikker. Artsepitetet *capnensis* betyr "fra Cape", det vil si "Kapp det gode håp" i Afrika, og det oppsto ved en feil siden autor (Meerburgh) trodde arten opprinnelig hørte hjemme i det området. Den har fått

det engelsk navnet *jewelweed* eller *orange jewelweed*.

For hageinteresserte er sannsynligvis også ”Flittig Lise” med det latinske navnet *Impatiens walleriana* en velkjent art som er mye brukt i sommerbeplantninger.

En kort beskrivelse

Hos Lid (2004) beskrives slekta (alle de tre artene i Norge får vi tru.) slik:

Eittårige, saftfulle urter, ofte med store leddknutar. Blad enkle. Blomar monosymmetriske. Tre begerblad som ser ut som kronblad, det eine med honningspore. Fem kronblad, dei fire nedre samanvaksne i to par. Fruktnute av 5 fruktblad. Kapsel som opnar seg og kastar ut frøa ved at flikane brått krøllar seg saman når noko kjem bort i kapselen.

Impatiens-navnet

Bakgrunnen for *Impatiens*-navnet, som altså kan oversettes med ”utålmodig”, er nettopp at artene har frøkapsler som, når de er modne, sprekker, nærmest eksploderer, med en liten klikkelyd, og frøa slynges et godt stykke ut fra planta. Dette skyldes at etter hvert som frøkapslene modner, oppstår det en kraftig saftspenning i cellene i kapselveggene, og ved den minste berøring sprekker kapselen opp, og veggene ruller seg raskt sammen samtidig som frøene slynges ut i alle retninger. Navnet *impatiens*

finnes for øvrig også som artsepetet for lundkarse *Cardamine impatiens*, hvor frøspredninga skjer ved en liknende ”utkastermekanisme” som vi finner hos springfrøartene.

”Vanlig” springfrø

Springfrø, eller ”vanlig springfrø” om man vil, *Impatiens noli-tangere*, er den eneste opprinnelig viltvoksende arten av slekta i Norge. Den vokser på leirjord i fuktig skog, kratt og skogkanter og ved bekkedrag. Planta har en litt slakk, hengslet og saftfull stengel, og det kan se ut som om den nesten er avhengig av annen vegetasjon for å holde seg oppe.

Springfrø *Impatiens noli-tangere*. Foto: NH

Blomstene er gule og hengende og har en kraftig spore som er bøyd nedover 90°. Dermed kan blomsten kanskje ha en viss likhet med en orkidé i formen. Blada er skruestilte og butt-tanna.

På engelsk kalles arten *Touch-me-not balsam*. Spiringa foregår om våren, men småplantene står lenge og samler krefter fram til blomstringa. Springfrø kommer oftest i blomst først like etter midtsommer, kanskje noe seinere, på grunn av det litt skyggefulle og fuktige voksestedet den ofte velger. Blomstringa er gjerne på sitt høyeste i slutten av juli og varer til ut i september eller til frosten tar den.

Det er gjerne enkelte store humler som har tilstrekkelig lang snabel til å nå ned i honningsporen som bestøver de store blomstene. Ofte er det dessuten også slik at mange insekter ikke alltid finner de luktfrie blomstene som er skjult i bladverket. Springfrø sikrer derfor frøproduksjonen ved at arten også har små lukkede (*kleistogame*) blomster som driver selvpollinering.

Det vitenskapelige navnet på springfrø advarer på sett og vis om de ”eksploderende” frøkapslene: *Jeg er følsom (utålmodig), så ikke rør meg*.

Kjempespringfrø

Kjempespringfrø *Impatiens glandulifera* kommer opprinnelig fra Himalaya og er innført som prydblant. Den har til de grader blitt naturalisert og regnes i dag som en av de mest invasive artene blant dem som er ført opp på den såkalte norske svartelista. *Glandulifera* betyr for øvrig *som har kjertler* eller *med kjertelhår*.

Denne arten kan bli opptil 150 cm høy eller mer og danner gjerne tette

Kjempespringfrø *Impatiens glandulifera*. Foto: NH

bestander. Stengelen er kraftig, ofte hol. Ved bladbasene har den store glandler, kjertler. Blomstene er store, 25–40 mm lange, vokser i klaser med 5–15 stykker og finnes gjerne i to fargevarianter: vinrød og lys rosa.

I tillegg kan man en sjelden gang også finne eksemplarer med reint hvite blomster. Blomstene har en ganske kort spore.

Kjempespringfrø har dessuten en uvanlig evne til å ”regenerere” i den forstand at dersom en stengel bryter av, dannes det etterhvert nye røtter av, dannes det etterhvert nye røtter ved leddknutene om planta faller ned på et sted med gunstige forhold med litt fuktighet.

Jeg blei kjent med arten i 1970 da jeg fant den i Vålåbekken som renner gjennom Notodden sentrum. Jeg hadde nettopp kjøpt min første Lids flora (1963-utgaven) og hadde begynt på lærerstudiet i byen. I den utgaven var det oppgitt at arten var funnet i seks kommuner. Hybelkameraten hadde med seg et slitent og mangelfullt eksemplar av førsteutgaven av floraen (1944), og der var det bare oppgitt to voksesteder: Bergen og Notodden. Siden den gangen har kjempespringfrø hatt en formidabel spredning i Norge. Det er antatt at den opprinnelig er spredt fra hager.

Mongolspringfrø

Mongolspringfrø *Impatiens parviflora* stammer fra Sentral-Asia og skal, ifølge Lids flora, være innført til Norge i 1944. Den opptrer på ruderatmark av svært variert type, i parker og på avfallshauger, jernbaneområder, elvebredder og i løvskog. Blomstene er små i forhold til våre andre to arter i slekta, 10–15 mm lange og er blekgule.

Mongolspringfrø *Impatiens parviflora*. Foto: NH

Det latinske artsnavnet *parviflorus* betyr *med små blomster*.

”Noli-tangere” og ”noli me tangere”

Grunnen til at jeg fikk lyst til å skrive litt om springfrø-slekta, er at jeg en dag satt og leste i ei bok jeg ofte finner det ganske fornøylig å lese i: *Bevingede ord* (Evensberget og Gundersen 1983). Boka er full av sitater, historiske ytringer, ordtak og talemåter. Det er lett å ”gå seg vill”

i slik litteratur. Stoffet er bygd opp med en masse krysshenvisninger.

På side 762 falt øynene på følgende sitat med henvisning til Johannesevangeliet:

Rør ikke ved meg, Joh. 20, 17, eldre tekst; nå: "Rør meg ikke", Jesu ord til Maria Magdalena etter oppstandelsen.

Jeg kjente igjen betydningen av "noli-tangere", men her var det også en bibeltekst som på et vis kunne knyttes til et plantenavn. Gamle og nye bibler og botanisk litteratur blei funnet fram. Noen ganger fanger ofte slike koblinger interessen utover det vanlige hos undertegnede.

Hvor mye en skal tro at artsepetetet (det er den andre delen av det vitenskapelige navnet som angir hvilken art vi har med å gjøre og som oftest er skrevet med liten bokstav i begynnelsen) til denne arten har en sammenheng med teksten i Johannesevangeliet, får hver enkelt gjøre seg opp en mening om, men hos Jens Corneliuson (1997) står det i alle fall å lese dette:

noli-tangere oböjlig frasering; "rör icke" lat. noli=singulär imperativ av verbet nolle=icke vilja; tangere=vidröra; ne volo=nolle=icke vilja

Detta välkända epitet är en sammandragning av det ursprungliga "noli me tangere".

Her synes jeg Corneliuson mer enn antyder at det er en sammenheng med det bibelske.

Hos Lid (2004) står det:

Noli-tangere – Av latin noli me tangere, rør meg ikkje. Namn på springfrø hos Pierandrea Mattioli 1586.*

*Pietro Andrea Gregorio Mattioli

(1501–1577) blei født i Sienna hvor han seinere praktiserte som lege og naturvitenskapsmann. Han skal bl.a. være den første som har beskrevet "katteallergi." Han studerte også botanikk og har beskrevet 100 nye arter som gjerne blei knytta til legevitenenskapen. Noen av verkene hans blei trykt og utgitt etter hans død. Mattioli blei æret ved at navnet hans er knytta til slekta *Matthiola* (levkøyer, ei slekt i korsblomstfamilien).

Hva skal man så legge i begrepet?

Noli me tangere! er den latinske oversettelsen av den oppstandne Jesu ord til Maria Magdalena ("Ikke berør meg!"), og stammer fra den bibeloversettelsen som går under navnet Vulgata. I den norske utgaven fra 2011 oversettes passasjen slik:

Jesus sier til henne: "Rør meg ikke, for jeg har ennå ikke steget opp til Far. Men gå til mine brødre og si til dem at jeg stiger opp til ham som er min Far og Far for dere, min Gud og deres Gud."

Antonio da Correggio: Noli me - tangere

I min gamle familiebibel (1875) fant jeg igjen Jesu ord til Mari Magdalena i Johannesevangeliet, i kapittel 20, vers 17, trykt i sirlig gotisk skrift:

Jesus siger til hende: Rør ikke ved mig, thi jeg er endnu ikke oppfaren til min Fader; men gak til mine Brødre og siig dem: Jeg farer op til min Fader og eders Fader, og til min Gud og eders Gud.

Den bibelske intensjonen av ordene og oversettelsen ”Rør meg

ikke” er litt omdiskutert. Det er blant annet hevdet at betydningen av begrepet er at Jesus gir uttrykk for at straks oppstandelsen er fullbyrdet, må forbindelsen mellom menneskene og Jesu person ikke lenger være fysisk, men i stedet være knyttet sammen ”hjerne til hjerne”, altså være som en indre forbindelse.

Ordene, som opprinnelig blei skrevet på såkalt *koinégresk**, Μή μου ἅπτου (*mē mou haptou*), kan visstnok oversettes bedre slik: ”Slutt å holde fast ved meg” eller ”la være å holde i meg”. Dette fordi Jesus her vil si fra at hans himmelfart er nær og at Maria Magdalena ikke må tenke på muligheten for at han skal ”bli hos dem” siden han nå skal stige opp til sin Far.

**Koiné* betyr ”fellesdialekt” eller ”fellesgresk”, og dette har igjen fått forskjellige navn som for eksempel ”hellenistisk gresk” (Ελληνιστική Κοινή) som var det felles greske språket som utviklet seg etter Alexander den stores erobringer. Det kom til å dominere språket i det bysantiske riket og har utviklet seg gjennom middelaldergresk til det moderne gresk.

Koiné blei brukt i den greske oversettelsen av den hebraiske Bibelen, Septuaginta, (*Det gamle testamentet*) på 200-tallet og dessuten brukt da *Det nye testamentet* blei skrevet. Det blei siden brukt i de

Engraving by Martin Schongauer, 15th century

tidligste kristne teologiske skriftene skrevet av de gamle kirkefedrene. Det blir ofte omtalt som *bibelsk gresk* eller *kirkegresk*.

Siden er språket brukt som språk i liturgien i den greskortodokse kirken.

(Se Wikipedia!)

Maria Magdalenas første møte med den oppstandne Jesus Kristus er dessuten et ofte brukt klassisk motiv i malerkunsten.

Takk

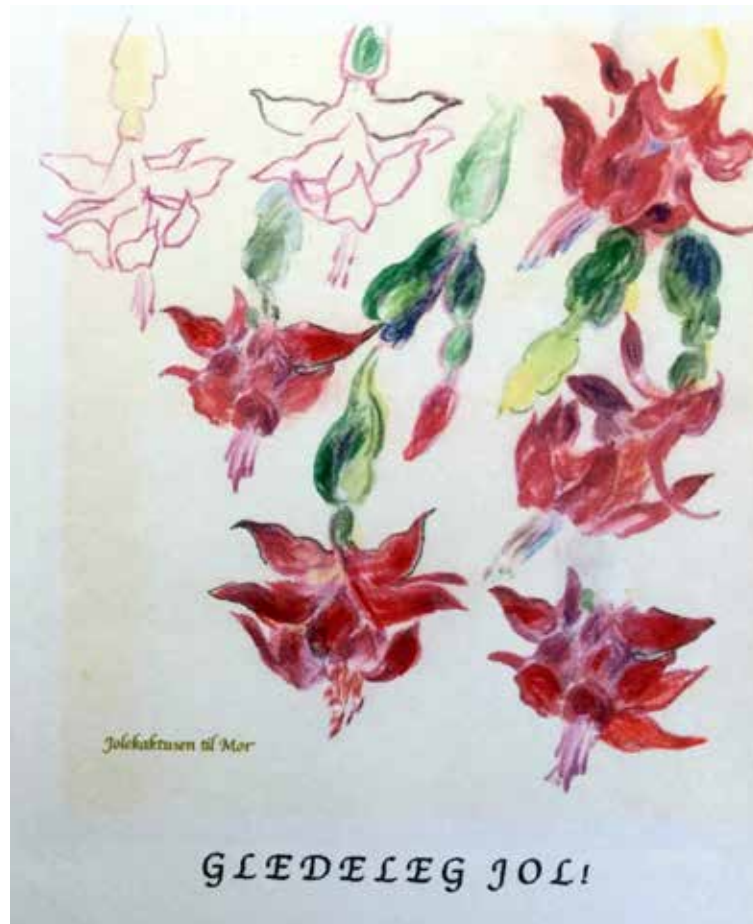
Takk til min gode venn Erik Ljungstrand for hjelp og gode innspill for tolking av teksten!

Litteratur

- Bibelen eller Den Hellige Skrift*. 1875. Christiania. Det Brittske og Udenlandske Bibelselskab.
Bibelen. 1960. Det norske Bibelselskaps forlag.
 Corneliuson, Jens. 1997. *Växternas namn*. Wahlström & Widstrand.
 Evensberget, S. & Gundersen, D. 1983. *Bevingede ord*. Den norske bokklubben.
 Lid, J. 1944. *Norsk flora*. Det norske samlaget, Oslo.
 Lid, J. 1963. *Norsk og svensk flora*. Det norske samlaget, Oslo.
 Lid, J. & Lid, D.T. 2004, *Norsk flora 7*. utg. v/ Reidar Elven. Det Norske Samlaget, Oslo.

Jolekaktusen

Sigrid Nordskog, tekst og akvarell

Kva er det med denne planta?

Mesteparten av året er det ikkje mykje stas med jolekaktusen. Det er eit knippe med flate blad som heng saman i lange lekkje, i ein nokso trist brunaktig grøn farge. Jolekaktusen stend i ei krå i ei kald stoge. Våren gjeng forbi, fuglane kvitrar om at livet er vakna på nytt, soli skin og knuppar faldar seg ut. Sommaren kjem og gjeng forbi, alle vokstrar lyfter seg mot ljuset, dei blomstrar og blomstrar av. Men denne planta stend berre der og bryr seg ikkje. Av og til er kanskje nokon borte og skvetter litt vatn på han, sjølv om han liksom berre stend i vegen. Jolekaktusen kan visst bli ulikleg gamal, some seier upptil hundre år. Men so, når året gjenge mot slutten, når alt anna er blomstra av, når den nye snøen er komen, når ingen ventar det, då er det som det tek til å knitre inni det brungrøne, og brått er det fullt av raude prikkar! Og prikkane veks og blir knuppar, og knuppane faldar seg ut og blir blomar, den eine etter den andre! Og nokon ropar i huset: Jolekaktusen blømer! Alle ser og gleder seg. Det er fyra upp i alle ovnar, og det er jol.

Midt i den kalde vinter; når alle andre er ferdige med sitt, då held jolekaktusen sin fest, sitt raude brus, sitt brudlaup.

PÅ GRANAVOLLEN MED MYE HISTORIE OG RIK VEIKANTFLORA

En panegyrisk lovtale over et nydelig stykke Norge
Med en liten botanisk navneytring knyttet til springfrø i tillegg

Roger Halvorsen

En ”rokkereparatør” fikk familien på tur, en tur som etter hvert brakte med seg mye nysgjerrighet, gode opplevelser i et flott kulturlandskap og tid til å gjøre seg en del tanker om en framtidig tre dagers botanisk ekskursjon til neste år.

Begynnelsen var at vi skulle levere en gammel rokk etter bestemor fra Sauherad til reparasjon. Det mangla en del her og der og en bit var slått av. Reparatøren ble funnet på ”nettet”, kontaktet, og vi fikk beskjed om at dette skulle bli ordnet mens vi fikk oss en matbit i nærområdet. Reparasjonsarbeidet blei supert utført, og prisen var upåklagelig.

Vi dro opp veien på østsida av Tyrifjorden med Jørund som sjåfør. Dermed kunne far i huset bedrive veikantbotanisering i moderat fart. Vakre veikanter fra Lier og opp langs Tyrifjorden med mange observasjoner jeg hadde kyst til å undersøke nærmere. Men som så ofte før, plikten framfor alt: og ”Rokken som er skjenket til oldebarnet av min bestemor skulle settes i stand.” (Ble det vanskelig nå? Det er da altså min datter!)

Hadeland er vakkert, og når sant

skal sies, har jeg sjelden besøkt et så vakkert området som Granavollen med søsterkirkene, den gamle prestegårdshagen, Steinhuset og samtidig kunne spise hva jeg vil kalle mat av høy klasse.

En liten sorg kom imidlertid over meg da det gikk opp for meg at det dreide seg om ”the Granavollen.” Her var det altså at vår politiske ”elite” for en tid tilbake satt sammen i politiske drøftinger omkring en såkalt ”plattform” som fortsatt ser ut til å være en ”smule” løs, full av uenighet. Jeg kan ikke for det, men Prøysen kom over meg der og da med visa *På Hamar med slakt!* Lett omskrevet kan det bli, uansett hvilken politisk farge vi hadde plassert her: - *her satt dom og lurte øss alle i hop, med plattform og toddiglass...* På det flotte stedet!

Jeg beklager at det ble en politisk ytring, men et slikt vakkert sted burde kan hende ha avfødt et litt annerledes og stabilt resultat. Nå, det får være som det er, for stedet, kulturlandskapet og historien fra området er det verdt å ta med seg i minnet, ja, maten også forresten.

Stikkord å søke i og som sier

litt mer og hyggelig om trauste og trofaste hadelendinger er blant annet: Den store nordiske krig, Gregers Granavollen, Anna Colbjørnsdatter og ikke minst en av de tidligere norsk-danske embedsmennene med botanisk interesse: Christoffer Blix Hammer. I tillegg kommer de vakre søsterkirkene med sin historie og alle de andre gamle bygningene. At de klarer å ta vare på og holde ved like et slikt miljø! Slitasje i form av "legioner" med turister var det heller ikke den dagen. Det var akkurat passe.

Noen ord om maten er på sin plass: meget velsmakende: sommersalat med marinert kylling med en nydelig pasta av artisjokk til (forfatteren), blåskjell av ypperste klasse (fruen) og en annerledes og utenom det vanlige pizza (til Jørund, sjåføren) var tilsammen billigere enn på enhver "burgersjappe" jeg har vært nødsaget til å besøke, av sult, ikke av lyst. Å sammenlikne smaken med masseprodusert kjøtt og "fried potatoes" er å direkte fornærme kjøkkenet på gjestgiveriet. Et glass "gregersk" spesialøl, brygget som et minne om den nevnte Gregers Granavollen, var av klasse og vel verdt prisen på 90 kroner. Det er sannsynligvis mindre en "trøtt" Hansa- eller Ringnes-pils på et utested i hovedstaden. Vi ble sittende å tenke: *Vi hadde tålt en omgang til av slik mat og drikke - om vi hadde gått en liten tur først!*

Botanikken i veikanter og enger på stedet (og på veien opp og ned)

burde, sammen med overnatting og mat på gjestgiveriet, borge for en TBF-tur hit. Jeg skal begynne å leite opp en lokal botaniker som kan hjelpe oss med botanikken.

Botanikken blei ikke forsømt. I veikanten nedenfor gjestgiveriet kom folk bort og spurte hva jeg dreiv med der på kne med fotoapparat. Det er ikke ofte at en i dag ser stolt Henrik melde *Blitum bonus-henricus* (= *Chenopodium bonus-henricus*) i norske veikanter i dag, og forfatteren slapp ikke taket på opplevelsen før sjåføren kjørte opp til grøftekanten. Hjemveien gikk over Hønefoss med et raskt skråblikk ned på forekomstene av soleienøkkerose *Nuphar pumila* i vannkanten ved Hadeland glassverk.

Rokken og familien kom trygt og hele hjem.

.....

Vel hjemme blei det søk på nettet i historien og det som er nevnt over.

Under søket havna jeg inn i en gammel flora* av den botaniske embedsmannen som er nevnt over. Hva jeg fant? Jo, gamle plantenavn som jeg skal komme tilbake til i en seinere liten epistel. Bare et navn vil jeg nevne spesielt, siden det kan relateres til en artikkel om springfrø *Impatiens noli-tangere* i dette heftet.

Som det går fram av den artikkelen betyr jo dette "rør meg ikke."

På s. 91 i floraen står det å lese følgende:

Nr. 294 *Ulids-urt, Vanlætes-urt, Springkorn. Impatiens G.6.1008.*

760 *Springkorn, Möedoms-urt, Rør mig ikke, Imp. nolitangere, 792, Gunn 134, Oed. T.582,*

Hva er sammenhengen mellom *Möedoms-urt* og *Rør mig ikke*? **Möe** må vel være noe med jomfru og kan tolkes opp mot bibeltekstene som er nevnt i artikkelen om springfrø. Navnet *Impatiens noli-tangere* er jo av mange koblet til historien om møtet mellom Maria Magdalena

og den oppstandne Jesus. Eller er det et gammelt "folkemedisinsk kjerringråd" og bruk av planta?

Jeg kommer tilbake til embedsmannen ved en seinere anledning.

*Christoffer Blix Hammer. 1794. *Florae Norvegicae Prodrromus*. Forløber af Norske Flora eller Planterige udi Systematisk og Linnæisk Dragt efter Sexualsestemet

Stolt Henrik melde *Blitum bonus-henricus*

Skal synges på melodi *Musevisa*, og alt skal synges helt fra første linje.

Et jubileumsnummer

av Listera avis

Første årgang

Lørdag morgen

Helt utrolig pris

Vindfjelltunet siste: TBF har fest Derfor er vi alle samlet her som gjest

Medlemmer drar hit fra fjern og nær
for å feire FLORA'N
som vi alle har så kjær

Vi er heldige som dyrke kan
en helt fantastisk hobby
i et helt fantastisk land !

Fylkesblomsten:

Søstermarihand
Er Telemark sin
stolthet,
den er sjelden i vårt
land.

Den er gul
og flott som en
monark,
Og vokser nesten
bare her i
Telemark.

Det var i 1980

at TBF ble født.
I alle disse årene har
mange menn'sker møtt
på tur og ekskursjoner
til nær og fjerne strøk,
til rik botanisk glede,
det er ikke spøk !

Det lille småtvebladet

Cordata orkide,
den spinkleste av
alle,
dere vet jo selvsagt
det :

Den er selve
symbolet
på bladet Listera,
- og er jo
lillesøsteren til
Stortveblad

Marisko i Versvika – prosjekt som har vært ganske vellykket, fortjener vår respekt. For i Telemark skal hun få bo, vår skjønne lille stolthet som vi kaller Marisko

Vi har et Flora-Atlas,

et kjempestort prosjekt: I 1984 ble det startet med effekt: for der er flinke sjeler: En atlas-komite, som registrerer alt over på EDB

Kursing er det stadig mye av ! Ja gresskurs, starrkurs, mosekurs og kurs i sopp og lav. Når man ivrer for sin botanikk, Da må man også lære om system-a-tikk.

Du kjenner ballastbedet på Porsgrunns friluftssted som heter Mule Varde, ja og ikke nok med det:

Hvis du vil se en tannrot, og lukte på en pors, da kan du jo besøke bedet ”Her hos oss !”

Bakkeklover, det er Oslos blomst, - men i Eidanger finnes det en egen forekomst ! Den er viktig å ta vare på ! Fordi den er så sjelden er den fredet nå

Vi gikk i Oddvars fotspor, helt opp til Leirlinot og nord for Heddevannet, der satte han sin fot, Der fant han Vadderota, en ganske stor bestand,

Det er en liten gåte at den kom inn i vårt land !

Søterot, med beisk og bitter smak,

den finnes óg i Telemark,
en yndig liten sak !

Gentiana tar vi i vår favn.
For svenskene er 'baggsøta' et kallenavn

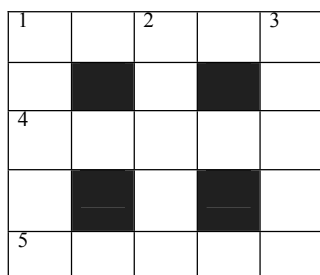
Hva gjør vi når vi finner

En sjelden planteart ?
Skal den da holdes hemmelig
og ganske vel bevart ?

Eller skal vi bekjentgjøre dens lokalitet,
og dele med de andre det som vi nå vet ?

Kryssord hører med i vår avis.

Og hvem går av med seieren og
kryssordmesterpris ?

Vannrett

1 en hobby som vi har , og
4 er en port som vi kan åpne på en gard

5 det er på nynorsk: en veldig vakker tid !
og dermed tar vi **Loddrett**
mens vi er så godt på glid:

1 er jo et blad, en Listera-konkurrent, og
2 får vi fra valmuen, det er jo kjent !
3 er fylker ikke langt herfra.
Nå har du sikkert løst det,
det var veldig veldig bra !
Send inn snart ! Det blir nok premie,
og løsningen i neste nummer får du se !

Vil du abonnere

på denne festavis
den som vi leverer til en kjempebillig pris

Skal du bare sende denne her kupong:

Navn:.....
Adresse:.....
Stilling:
(skriv med blokkfasong)

I avisen vil man kunne se

Alle flora-hendelser som heretter skal skje.
Men vær snar:
Det koster kun en sang !
Neste nummer kommer
når vi møtes nok en gang

Redaksjonen takker for velvillig skrål.

Og jeg ber at alle løfter glasset til en skål

Dette vakre ordet kan ikke sies nok
Derfor løftes glassene i samlet flokk

Og før redaksjonen sluttes a'

skal vi ta et leve og et meget høyt

HURRA

for TBF og femogtyve år.
Og fortsatt mye tid
for yndlingshobby'n vår

Kristin

BLOMSTER OG OVERTRU

eller

HULDREBLOMSTER OG HULDRA

Roger Halvorsen

Jeg har møtt huldra ved flere anledninger, men ikke det kvinnfolket som vandrer rundt i naturen og bergtar unge menn som ikke klarer å motstå den vakre skapningen om de ikke sanser seg før det er for seint. Vi snakker om huldra.

Det finnes mange historier om folk rundt om som har møtt henne. Vi kan lese om slike mer eller mindre ”sannsynlige” møter i gammel og nyere litteratur. Nå er jeg ikke helt sikker på om jeg kanskje kan ha vært i nærheten av henne jeg også, men det skal jeg si litt mer om nedafor. Sannhetsgehalten i historiene får leserne vurdere sjøl etter hvert.

Før jeg forteller om mine ”opplevelser” omkring huldremøter, både de virkelige og de mer eventyragtige, skal jeg ta for meg litt om planter som er knytta til huldra gjennom navn og voksested, for det er innen botanikken jeg med sikkerhet har opplevd huldra.

Ei gruppe vekster kalt huldreplanter

Innen botanikken er huldreplanter et ganske særegent floraelement. Det er plantearter som ofte har

funnet seg et voksested som er litt utilgjengelig og bortgjømt. Det kan for eksempel være skyggefulle områder i gammelskog eller bortgjømte og mørke bekkekløfter. I Norge er hovedutbredelsen av slike huldrearter gjerne å finne på indre Østlandet. Bekke- og elvekløfter i Gudbrandsdalen som åpner seg ut mot Gudbrandsdalslågen er gode eksempler på slike voksesteder.

Av og til kan artene også dukke opp på lignende lokaliteter langt fra sine kjerneområder på Østlandet. Flere av artene innen dette floraelementet regnes som svært sjeldne, og forekomstene er oftest også små. En av artene kan dessuten ha en tendens til å dukke opp bare enkelte år for så å holde seg borte året eller åra etter.

Typiske huldreplanter

Typiske huldreplanter er for eksempel vår ville klematis *Clematis sibirica*, som på norsk har fått navnet skogranke, og bregnene russeburkne *Diplazium sibiricum* og sudetlok *Cystopteris sudetica*. Disse tre artene er i Norge bare kjent fra noen få forekomster i bekkekløfter eller skyggefull skog i Gudbrandsdalen.

Skogranke blei første gang funnet i juli 1915. Funnstedet var Høgla i Øyer kommune. Finneren var skolelærer M. Ourum som fant arten i et skoleherbarium til en av elevene sine. Da funnet blei rapportert til Botanisk museum i Oslo av en annen lærer, J. Rud fra Hamar, hadde Ourum allerede blitt kjent med to andre funn fra samme område: Vedemselven og Roåkersetrene (Rugåker-). (Opplysninger fra Norsk floraatlas bd. IV.) Foto: Kristin Steineger Vigander

Sudetlok blei oppdaga første gang av B. Kaalaas i Vinstrakløfta i Nord-Fron, Oppland i 1897. Først mer enn 60 år seinere blei det neste funnet gjort da J. Fryjordet fant arten i Bårdsengsbekken i Øyer kommune (Berg 1993). Foto: Egil Michaelsen

Arter med ”hulder” i navnet

Noen av huldreplantene har også fått ordet ”hulder” direkte knytta til navnet. Eksempler på dette siste er huldregras *Cinna latifolia*, huldrestarr *Carex heleonastes*, den lille bregna huldrenøkkel *Botrychium matricariifolium* og den uvanlige laven huldrestry *Usnea longissima*.

Det første funnet av russeburkne blei gjort i Sel i Oppland mellom Kringen og Sel kirke i 1822. Finneren var svensken P. F. Wahlberg, men planta blei liggende feilbestemt fram til 1831 da den blei ombestemt av den botanikkinteresserte presten S. C. Sommerfelt som fant den samme sjeldne bregna ved Kringen. (Opplysninger fra Norsk floraatlas bd. IV.)

Huldregras er kjent fra rundt 20 lokaliteter i vårt nye fylke Vestfold og Telemark (eller var det omvendt?), men har kanskje mellom 100 og 200 kjente lokaliteter spredt rundt om på Østlandet og de indre delene av Vestlandet. I Vestfold er graset kjent fra bare en håndfull lokaliteter, mens forekomstene i Telemark er flere. Voksestedene svarer helt til beskrivelsen over: trange, litt fuktige bekkekløfter og skyggefull skog.

Eksemplarer av huldregras blei første gang funnet i 1836 av M.N. Blytt og S.C. Sommerfelt ved Stulsbrua i Ringebu i Oppland. Sommerfelt hadde tatt med Blytt og de to studentene hans, Schübeler og Liebmann til lokaliteten (Berg 1966). (Se Bårds Haugsruds flotte forsidebilde.)

Huldrestarr er kjent fra bare tre lokaliteter i indre Telemark og mangler helt i Vestfold. Artens

Huldrestarr blei ifølge floraatlasen (bd. 1V) første gang samla av Hornemann (1821) ”på de høyere fjell i Norge.” Forfatterne av floraatlasen mener at arten sannsynligvis blei samla på ei reise som Hornemann foretok i Norge i 1807 i lag med C. Smith. Fra Telemark er huldrestarr kjent fra tre lokaliteter: Grotvatnet i Seljord og Eidsborgtjernet og Åmlivatnet i Tokke. Med unntak av en nå utgått lokalitet i Rogaland (Njåfjell i Time) ser telemarkslokalitetene ut til å være de sørligste (og vestligste?) i Norge, og de ligger i god avstand fra de nærmeste kjente forekomstene.

hovedutbredelse er det indre Østlandet, og så fins det noen meget spredte forekomster nordover til Finnmark.

Huldrenøkkel er ei meget sjelden plante med en svært tilfeldig utbredelse som omfatter de sørlige delene av Sør-Norge. Antall kjente forekomster totalt er under 50, og bare 5–6 av disse ligger i Telemark og Vestfold. Antallet eksemplarer på den enkelte lokalitet er gjerne svært lavt.

Det eldste daterte funnet av huldrenøkkel blei gjort av J. Dyring på Staveråsen i Bærum i 1882. Dette skal være det funnet i Norge hvor arten for første gang er korrekt bestemt. Det finnes imidlertid tidligere funn som kan være den samme arten, men som enten er utdaterte eller vanskelige å artsbestemme. (Se bd. III av floraatlasen 1996, s. 33.) Foto: Bård Haugsrud

Utbredelsen av huldrestry i Norge er i hovedsak sørøstlig, men arten er funnet noen få steder på Nord-Vestlandet og i Trøndelag og Nordland. Huldrestry er en lyskrevende art som også vil ha høy luftfuktighet. Arten vokser for det meste i glissen granskog i nord- og østvendte åslier og skogbekkekløfter samt myrkanter og fuktige bekkedaler. (Artsdatabanken)

Lavarten huldrestry hører til strylavene *Usnea* og har fått navnet *U. longissima*. Den danner opptil flere meter lange hovedgreiner og kan med denne vokseformen minne om juletre glitter.

Det er påstått at arten tidligere i Europa blei brukt nettopp som ”glitter” på juletreet.

Huldrestry er noen ganger ført til slekta *Dolichousnea* og skal da hete *Dolichousnea longissima*. Arten regnes som verdens lengste lav. Før var den ganske vanlig i deler av Europa, men den er i sterk tilbakegang, og har nå sin største restutbredelse i Europa i Skandinavia. Også i Norge er den i sterk tilbakegang og er ført opp i Norsk rødliste som sterkt truet (EN).

I Sverige kalles den långskägg, mens den på engelsk har fått navna Old Man's Beard og Methuselah's Beard Lichen.

Litt om selve ”huldra” i floraen, huldreblomsten

Jeg har, som antyda ovenfor, møtt huldra på ”ordentlig”, flere steder, enkeltvis og i småflokker. Riktignok var det ikke den med kurompe under stakken. Hun var ikke engang ei vakker jente jeg måtte ”kaste stål etter” for å bli kvitt. Sant å si så har jeg heller ikke det minste ønske om å bli kvitt disse ”huldrene” som jeg har møtt, i det hele tatt. Men sant er det at jeg i stedet er blitt mer enn bergtatt de gangene jeg møtte dem i nabofylket (som for meg fortsatt heter Buskerud). Den ”huldra” jeg først og fremst har i tankene, er rett og slett en blomst det er altfor lett å falle for: huldreblomsten *Epipogium aphyllum*, en art som hører til i orkidéfamilien. Det er ei meget sjelden og forunderlig plante som virkelig bærer navnet sitt med rette, fordi den på sett og vis oppfører seg som ei virkelig hulder om en skal tru på eventyrene. Huldreblomst er også funnet noen få steder i Telemark de siste åra samt en gang midt på 1900-tallet i Kviteseid og Drangedal (Wischmann 1965).

For de fleste amatørbotanikere, og kanskje også for en hel del profesjonelle botanikere, er det reint som om hjertet stopper opp og hopper over et par slag når denne blomsten dukker opp. Hva sa Prøysen i visa, lett omskrevet: ”Det

Huldreblomst *Epipogium aphyllum*

er som om hjerte' mitt sprakk under vesten...."? Kanskje er det slik jeg føler det, men da av glede, og ikke av sorg. Denne huldra dukker av og til opp på fuktige, moserike steder på en litt dunkel plass, som nevnt, gjerne inne i en granskog i juli og august, helst der hvor det er litt næringsrik moldjord. Det er sagt at den liker "å ha det fuktig, men at den ikke vil bli våt på beina."

Det vitenskapelige navnet skal være avledet av det greske *epi* som betyr på og *pogon* som betyr skjegg. Endelsen *-ium* er et såkalt *diminutivsuffiks* (et forminskende tillegg). Ifølge Rolf Nordhagen (1952) skyldes navnet *epipogon* at leppa på blomsten av eldre botanikere blei kalt "skjegg."

Artsnavnet *aphyllum* kommer fra det greske *a* = uten og *phyllon* = blad – altså uten blad.

Huldreblomst har ikke riktige røtter men en koralliknende jordstengel. Den lever såkalt saprofyttisk, et begrep som nok blir diskutert blant en del fagfolk hva egentlig innebærer. Siden huldreblomst ikke har klorofyll, det vil si det grønne stoffet i ei plante som produserer næring til planta gjennom fotosyntese, må den skaffe seg næring på annet vis. For å forklare det enkelt, så skaffer saprofyttene seg ofte næring ved å få hjelp av bestemte sopparter som bryter ned dødt biologisk materiale i bakken.

Huldreblomsten har et navn som høver godt for den. Den har den evnen, akkurat som ei hulder, at den plutselig dukker opp på et sted der den aldri er sett før. Den dukker fort opp, blomstrer et par uker, setter nokså sjelden frø og forsvinner så like plutselig som den kom. Året etter er den vekk igjen, men er du heldig, kan du finne noen fine trådaktige, sølvfarga utløpere nede i mosen, nesten som en slags fin "drøm" om planta. Hvis den skulle dukke fram igjen på dette stedet, har det vanligvis gått mange år.

Blomstene sitter i en fåblomstra klasse på en sprø og nærmest gjennomiktig stengel. Fargen på blomsten er litt voksgul, men den har noen ganger noen små røde prikker og kanskje et lett rødlig anstrøk på stengel og blomst. Huldreblomst skal visstnok dufte svakt av banan.

Mine møter med huldreblomst

Jeg har sett huldreblomst flere ganger i nabofylket Buskerud (nå del av et fylke med navn jeg ikke nevner), og heldigvis, jeg var i lag med flere i flokk, slik at jeg unngikk å bli ”fanget” av den vakre skapningen. Jeg vet at botanikere har funnet huldreblomst flere ganger i Telemark, også de siste åra, og tenk, den har dukket opp to ganger også i Vestfold, en gang for noen få år siden, og da i Hof, i åsen borte ved Tømmeråstjern, og en gang i Sande (Wischmann 1965).

Huldreblomst *Epipogium aphyllum*

Som vanlig er, blomstra den i Hof ei kort stund på sitt sedvanlige sett, før den fort blei borte slik som den pleier. Ikke vet jeg om noen har møtt denne skapningen seinere i Hof eller i Vestfold i det hele tatt. Men hun kommer nok, huldra, om det kommer

et passende mannfolkemne. (Det må vel da helst være en botaniker på vandring i en dunkel granskog på ettersommeren? Men de er sjeldne de også!)

Huldrehistorier om den virkelige huldra i Vestfold

I tidligere tider var folk ganske i ”uvisse” om hvorvidt det i skumringen i skogen vimsa rundt kvinnfolk i vide stakker der kurompa noen ganger vistes under skjørtekanten da dansen blei litt for vilter i forsøket på å lure en stakkars bondegutt i uløkk.

Resultatet kunne bli fatalt for den stakkaren som blei bergtatt av vesenet.

Historiene er som nevnt mange fra rundt om i landet. De varierer i form og de forteller en hel del om folkefantasier rundt om, skjønt fantasi? Nå vet jeg ikke særlig mye om gamle historier om huldrevirksomhet i Vestfold (Hof, Holmestrand eller Sande), men de er der sikkert et sted, historiene mener jeg.

I Telemark er det mer ”sannferdige” historier ute og går.

Noen få historier om huldra i nordre delen av Vestfold har jeg likevel funnet i boka *Skogene mellom Drammenselva og Eikeren* (1996). Det ser ofte ut som om de er ”skåret over samme lest” som mange andre. Det kan vel kanskje være snakk om såkalte vandrehistorier der navn på personer og steder er skifta ut.

En av historiene forteller om en sommer ved St. Hans-tider på

Kopstadseter at folk ikke hadde ankommet enda, mens på nabosetra var arbeidet i gang. Folka der gikk og venta på at det skulle komme folk på Kopstadsetra. Så endelig blei det liv der en kveld da tussmørket falt på. Folka på nabosetra laga seg til neste dag for å gå på gjesting til de sist ankomne, som vanlig var. Da de ankom Kopstadsetra, var det tomt for folk og kyr. Vollen lå tom, uten spor i graset etter dyr eller folk. Det var ikke en lyd å høre, ikke et kuraut, ikke et menneske å se. Det måtte være huldra, eller "ulerua" som den blei kalt i Sande, som hadde vært ute. Hun skal etter sigende ha vært sett mange ganger tidligere av de andre budeiene i området.

"Huldra" av Theodor Kittelsen

En kar fra Hof skal ha fortalt om at han og bestemora lå en høst på Kabretta med buskapen sin. En dag kom det vandrende en stor kuflokk opp mot setra sammen med ei kvinne. Da hun kom fram til bestemora, sa hun kvast og bestemt: *"Nå må du flytte ned til bygda, for nå skal jeg ha beite her resten av*

høsten." Idet hun snudde seg, fikk bestemora se kurompa som stakk fram under stakken.

De blei ikke lenge på setra etter dette. Fortelleren fra Hof bedyra at *"Dette er helt sant"*, men skal ha lagt litt tvilende til forsikringen: *"men je trur det var no 'n fra Sanne je, da."*

Mine opplevelser med den "ordentlige" huldra

Jeg husker at jeg som liten, kanskje 4-5 år gammel, overnatta sammen med bror min hos et voksent søskenbarn, Alice, som skulle være barnepike for oss. Hun ante tydeligvis ikke hvor lett det kan være å skremme en sart liten barnesjel når natta siger på og far og mor er borte. Alice satt i vinduskarmen og hviska fram at nå så hun huldra i måneskinnet ved myrkanten nedafor huset til Maren. Søvn? Nei du! Jeg gråt sårt av redsel langt inn i de seine nattetimene da foreldrene våre, varme i kinna etter selskapet de hadde vært i, endelig henta oss.

Minnet om eventyrskikkelsen blei holdt ved like gjennom folkeeventyra vi hørte oppigjennom barndomsåra, men det blei selvfølgelig etter hvert som åra gikk, fulgt av smil og latter, inntil det en dag dukka opp på rypejakta langt inne på Lifjell i Bø i Telemark. Da var jeg i voksen alder og med småbarn hjemme. Gjennom åra hadde jeg jo hørt om dette merkelige vesenet som dukka opp på de underligste steder og kan hende med den samme hensikten: å bergta en ung mann for så aldri å slippe han ut av berget igjen.

Det er mange år siden dette minnet dukket opp igjen, helt tilbake til rundt 1975. Jeg skulle som nevnt på rypejakt, og ferden gikk til Hollane seter på Lifjell. Vi var to mann som skulle dra opp, Kåre og jeg, sammen med ei ung settertispe, Tanja.

På rypejakt på Lifjell i Bø

Jeg dro opp til Bø tidlig en torsdags morgen i slutten av september og hadde avtale med Kåre om at han skulle komme opp seinere

Stølen (Hollane) på Lifjell
Foto: Berit Kleiv

på ettermiddagen. Jeg parkerte folkevogna ved Lifjellstua og la i vei til fots innover fjellet mot den gamle setra der jeger- og fiskerforeningen i hjembyen leide rom og rypeterreng.

Været var strålende sist i september, og seterdrifta på Hollane var avslutta for året. Ikke ei sky var å se på himmelen. Nattefrosten hadde for

lengst ”vært innom” og satt sine spor med høstfarger i fjellet. Jeg rusla inn den vanlige stien der den går forbi Okslasetra og opp den bratte lia mot Okslaskaret før den så tipper ned lia mot det vide dalbassenget der Hollane seter, eller ”Høllén” som setra kalles lokalt, ligger vakkert plassert midt på de gamle vide setervollene der ei og anna smågran gjennom åra hadde fått fotfeste og godt armslag for å slå seg til.

På toppen av lia der Okslaskaret tar til, blei det rast med niste og kaffe og fint utsyn tilbake mot Bø. Jeg gleda meg til noen fine dager i fjellet med ei enkeltløpa hagle, ei Beretta, og stor optimisme i selskap med Kåre og Tanja.

Mens jeg satt aleine og filosoferte litt, kom jeg på historia om gamle Nils Folkestad, eller Nils Smed som han blei kalt av noen, da han møtte huldra. Han hadde gjennom åra tidligere gått samme veien til ”Høllén” mange, mange ganger.

Det var ikke lenge siden jeg hadde lest historia, jeg vet ikke sikkert, for hvilken gang og hvilken versjon. Nils skulle, slik jeg har hørt og lest den, ha vært en staut og kraftig kar med ganske mørkt hår. Han var vant med å ferdes over Lifjell.

En høst dro han innover, det var visstnok i -49 og svært varmt etter hva sønnen Halvor fortalte til Halvor Sem fra Heddal mange år seinere (H. Sem 1983). Et annet sted hadde jeg lest at Nils gikk denne turen

mellom 3. og 4. juli i 1950. Han hadde starta seint på ettermiddagen etter en varm arbeidsdag og sa til sønnen at han var nødt til å gå inn til ”Høllén” med ei kløv. Han hadde ei hvilepause ved Torhildstul ikke langt unna Jønnebu, omtrent halvveis på turen fra Folkestadgårdene. Sønnen fortalte i sin historie at Nils gikk videre ved ni-tida. Han hadde lasta kløva på ei stor brun hoppe som hadde med seg en liten fole, en såkalt ”suger”, som var blitt ganske sårbeint. Stien inn til Hollane er ganske drøy og går som nevnt forbi Okslasetra og opp ei bratt li før en kommer opp i Okslaskaret.

Da Nils nådde skaret, var det nesten blitt natta, men den var klar og fin. Folen var nå blitt sliten og hang litt etter, så ved ei fin graslette satte han seg og lot hoppa beite litt mens de venta på folen.

Så bar det av gårde igjen. Et stykke inne i skaret kom det vandrende imot han ei vakker og smilende ungjente i umiskjennelig telemarkstakk. Hun stansa og spurte Nils om han hadde sett noe til kyra hennes. Hun lurte på om de hadde gått seg bort. Nils kjente at han blei både kald og varm og svarte som sant var at det ikke var noen han visste om som hadde kyr eller dreiv gård der i traktene. Joda, far hennes hadde en gild gard like bak åsen, sa hun, og pekte idet hun snudde seg. I det samme hun svingte seg rundt, fikk Nils øye på kurompa under kanten av stakken. Han treiv kniven i redsel, for han visste at de underjordiske ikke tålte stål. Det var noe de ”gamle” hadde fortalt om

i alle år. Så kasta han kniven mot huldra, for det var henne det var, og historia, slik jeg har hørt den, forteller at hun ”kvarv burt i ein blå røyk.”

Historia forteller videre at Nils, som tydeligvis ikke kunne være særlig lettskremt, vandra det forteste han vant til Hollane seter, fikk gjort de ærendene han hadde der inne og overnatta, etter sigende til og med i to netter er det fortalt.

Da han kom hjem att til Folkestad, fortelles det i ei historie at han likevel var merka av opplevelsen idet det mørke håret hans var blitt hvitt.

Historia er fortalt i flere versjoner og presentert i flere bøker. Sannhetsgehalten er det neppe noen som vil garantere for.

Nå var det i grunnen ikke historia om Nils Folkestad jeg skulle fortelle, men jeg må ha den med for å underbygge min egen opplevelse på Lifjell. (Se ellers originalteksten til Halvor Sem 1983 på side 109!)

Der satt jeg i sola høyt oppe i Okslaskaret og tenkte på hvordan slike historier blir til. Jeg flira litt over, etter min smak, en aldeles god historie om gammel folketru. Jeg undres på om jeg også tenkte: *Se non è vero, è ben travato*, det vil si at er det ikke sant, så er det godt jugi (-”kommet på” som det vel egentlig bør oversettes)! Eller kanskje som min gode venn valdrisen sier det: ”*Er det sant, så er det fælt, og er det ikke sant, så er det jammen fælt lell!*”

Jakt og fiske etter hvilen

Etter kaffe og niste var det fortsatt

tidlig. Sola var ennå ikke på det høyeste. Jeg bestemte meg for å jakte videre på veien til Hollane, dro tvert opp lia fra skaret, opp mot Sandvatn og Storsteinstjøna hvor jeg visste det var satt ut fisk og at det var kjent blant jegere at den var blitt fin og feit. Noen kast med ei slukstang rakk jeg også, men det var håpløst. Tjerna lå som blanke speil i stilla, uten en krusning, og jeg rusla videre. Det var heller ikke rypefjæra å se, bare en og annen ravn kraksa i forargelse over "børsebæreren", høyt over hodet på meg. De var sikkert forvisset om at de var på trygg avstand, fuglene, og tanken på å skyte det som mange mener er skadevilt, slo meg heller aldri.

Utpå ettermiddagen nådde jeg Hollane, fant nøkkelen på avtalt sted og valgte et rom i andre etasje. Det begynte å bli grøssig da sola tippa under kanten av åsen, og jeg fikk fyr i ovnen. Kaffevann kom på, og matstellet kom i gang.

Så mange år etterpå minnes jeg at "kveldsmatsmiddagen" var bacon, tomatbønner, egg og brød og ei brødskive med syltetøy som dessert. Til kaffen blei det en klunk med "vellykka husflid" med smak av cognac, og så begynte jeg å vente på Kåre og bikkja.

Det var stilt i seterhuset, og det blir sannelig stille når en er aleine langt inne på fjellet og venter på noen som skal komme. Den eneste lyden jeg hørte var ei lita mus som romsterte i naborommet. Kan hende leita den etter "smuler" fra setringa denne

sommeren. Ute var frosten på vei. Jeg satt ved vinduet og så på en stor måne utafor. Det glitra fint i noe som måtte være starten på litt rimfrost i graset.

Igjen kom tanken på Nils Folkestad som satt aleine på Hollane etter møtet i Okslaskaret. Utafor i månelysset sto smågranene spredt utover vollen i det fine månelysset. Jeg husker den dag i dag at jeg stussa og at jeg på et underlig vis følte at det gikk en kald trekk gjennom rommet i seterbu. Bevega noen av granene seg? Var det virkelig graner? Var det noen der ute på vollen som dansa med vide stakker? Jeg tør tilstå at om noen, nå mange tiår etterpå, sa meg at jo, det var noen som dansa der i måneskinnet, ja, så hadde jeg ikke nekta og sagt at det bare var tull.

Hvor blei det av Kåre og Tanja? De var kan hende blitt forsinka og kom kanskje ikke før i morgen? Klokkla lei langt over midnatt. Det blei en "husflidscognac" til før jeg krøyp ned i soveposen. Det smalt i de siste glørne i ovnen, og jeg begynte å kjenne trøttheta sige på.

Akkurat da jeg skulle til å forlate bevisstheten og dra inn i "Hypnos' (søvnens) rike", braka det kraftig i døra nede i første etasje. I trappa hørtes svak tassing av lette føtter og pesing. Jeg må ha vært minst en halvmeter klar av madrassen og hadde grepet om hagla før jeg falt ned igjen. Hjertet rakk å slå bare annenhver gang før jeg hørte tyngre steg og en stemme med fin telemarksdialekt: "*Roleg, Tanja, roleg!*"

Jeg måtte sitte noen øyeblikk før jeg gikk ut og hilste og satte så over kaffen og fant fram "husfliden." Jeg husker at jeg skalv som et aspeløv på handa, og jeg sølte sikkert bort to smådrammer der jeg forsøkte å skjenke. Jeg tror aldri jeg noen gang har vært så glad for å se folk.

Det blei noe fine dager i fjellet, med folk og ei vilter ungbikkje.

Ryper fikk vi også, og jeg som nesten nybegynner fikk til alt overmål to med mi enkeltløpa Beretta. Dessuten fikk jeg en liten "lærdom" om at kanskje det fortsatt danser ei og anna hulder inne på vollen ved Hollane seter på Lifjell og at Nils Folkestad i sin tid kanskje møtte ei av disse "ungjentene" i Okslaskaret.

Jeg har ikke vært der på jakt siden.

Litteratur:

- Berg, R. Y. 1966. "Oppdagelse og utbredelse av *Cinna latifolia* i Norge, med bemerkninger om økologi og innvandringshistorie". *Blyttia* 24: 145-160.
- Berg, R. Y. 1993. "Oppdagelse og utbredelse av sudetlok (*Cystopteris sudetica*) i Norge." *Blyttia* 51(2-3): 89-98.
- Elven, R., Fremstad, E. og Pedersen, O. 2013. *Distribution maps of Norwegian vascular plants. IV The eastern and northeastern elements*. Akademika, Trondheim.
- Fægri, K. & Danielsen, A. 1996. *Maps of distribution of Norwegian vascular plants. The southeastern element*. Fagbokforlaget, Bergen.
- Helgesen, T., Wiik, Ø. og Aaserud, L. 1996. *Skogene mellom Drammenselva og Eikeren*. Drammens og Oplands Turistforening.
- Sem, Halvor. 1983. *Lifjell i farne tider*. Lifjell Grunneigarlag, Heddal. Teledølen's Boktrykkeri, Notodden.
- Wischmann, Finn. 1965. "Huldreblomsten (*Epipogium aphyllum*) i Norge". *Blyttia* 23(3): 125-140.

Noen segner og soger fra Høllén, funnet på nettet

Skrubb på Høllén

Ein gammal mann fortel at bror hans nær hadde blitt teken av skrubbe. Mor doms koka prim og gutongen stabba rundt på stulen, da skrubben kom. Mora fekk redda ongen i siste lita.

Det seiast at skrubben var så nær at ho kunne teke på han.

Bjønn på Høllén

Halvor Folkestad fortel at bestefar hans, Sigurd Kultan, fortalte at han såg bjønn på Høllén ein gång i

1882. Han fortel at han kom ut fra Dyrdaalen med saueflokken og dreiv dom fram til stulen. Sjøl gjekk han inn i stulsbua for å stelle seg nokko mat. Den gongen var det bærre steinbu.

Med han var inne, blei sauinn urolege, dei bræka og flaug som villdyr rundt på stulen. Han gjekk ut for å sjå kva som sto på, og fekk da sjå ein bjønn som kom gåans vegen frå Aslakstul.

Den gjekk lengst etter myra og opp mot saueflokken og det var den sauinn var så redd for. Sjøl kløv han opp på takje på neaste fjose for å sjå kva som foregjekk. Da tok bjønnen

Illustrasjon fra bokserien *Norske folke- og huldreeventyr: En aftenstund i et proprietærkjøkken*

å slo en sau, tok n' i labben og reste ne att med 'n. Det seiast at Sigurd var så redd at han ikkje torde ne att før han hadde sett at bjønne hadde forsvinni ne lién.

Huldra i Oksladalen

Halvor Folkestad fortel om den gongen far hans, Nils Folkestad, møtte huldra i Oksladalen:

I 1949 var pappa heime i slåtten og det var svært varmt. Pappa og eg var oppe i klokken fire om morgonen å slo. Me slo til klokka var seks og så var det å hesje. Me dreiv på heile dagen og da klokka var seks om ettermiddagen, sa pappa at han måtte til Høllén med kløv i dag. Eg syns det var drygd etter ein så hard dag, men han gjorde seg i stan å reste

til Høllén. Han tok ein gvild ved Torhildstul, som var gvileplassen halvvegas etter at me var ferdig med liene. Der sat'n å åt å prata.

Klokka blei ni før han reiste derifrå. Me hadde ei stor bron hoppe den gongen som gjekk med ein liten fålå, ein suger. Fålån var så sårbeina, og da han kom inn til toppen av Oksladalen var fålån så langt etter at pappa stoppa på ei lita grasslette der hesten gjekk å beita. Han sette seg på ein liten avsats som var som ein liten stol.

Mens han satt der, kom ei jente åmåte. Ho spør om mykkje rart og så sa ho til'n "Ta kløve av hesten og legg den på fålån." Nei, sa pappa, "det er heilt villt det, han orkar ingen ting han, er bærre suger." "Jau, da" sa jenta, "den er ong, sprek og sterk!

Men forresten" sa ho "du skal vel til Høllén du?" Ja da han skulle til Høllén. "Har de mange kuir der da?" sa ho. Ja da me har mange kuir, sae pappa. "Har de svarte kuir da?" sae ho. Det er fire stykker, sae pappa. "Det er mine det" sae ho.

Men da begynte eg lure, fortalde pappa, hå slags mennesje var egentleg dettan? Så tok eg opp tøllekkniven min, sa'n! For dettan måtte være trølldom, ei hulder! Så kastan'n kniven over ho. "Hå er du for mennesje", ropa n'. "Å pong", så var ho vekk. Dettan var bestandig ei total sanning for pappa. Det helt'n på i elle år. Han ga seg eller på det.

(Kilde: "Lifjell i farne tider" av Halvor Sem.)

Historier.no

På Lifjell ligg ein stule som heiter Oksla. Den stulen høyrer til prestegarden i Bø.

For mange år sidan var der ei stulsgjente som hadde ein gutonge med seg der om somaren. Ein dag dei stod nede ved bua, såg dei det kom ei kvinne nedover til dei. Ho var blåkledd og skauta og staseleg og stram.

Gutungen stod og einstirde på dette staselege kvinnfolket som kom. Da sa stulsgjenta det til honom: ”Stå ikkje so å glo på folk. Dæ tek seg ikkje ut.” Gutungen slo då augo ned so snøggast og då dei skulde til sjå, var kvinna vekk, plent som ho skulde sokke i jorda. Dei trudde det var huldra.

Sidan har dei set ei kvinne der fleire gonger. Ho har kome nedover mot stulsbua og brått so har ho blitt borte. — Ho har havt hårbånd og lange dufsur ned etter ryggen av eit slag som dei bruka i gamle dagar. Dei har høyrte so mykje rart der på Oksla. Dei høyrer det pratar høgt og tydeleg. Det gjeng både ute og inne, skramlar med dørene, sjogar på sauene, romsterar i fjøset, og uroar kyrne o.s.b.

Det skal vera hendt ei ugjerning der ein gong au. Men det er nok lenge sia. Ei gjente skal ha drepe ein unge i ei bu der. Det var den gamle bua det som er riven for lenge sida. Men ein kan sjå steinar i tufta den dag i dag.

Huldra på Lifjell

Ein mann frå Yvju eller Dyrud var på Lifjell og fiska. Han var godt kjent der for han hadde vore der oppe om sumaren og kanskje site til stuls der. So kom der inn eit kvinnfolk og sette seg frammafor honom på ein krakk i bua der. ”Har du leita etter den skatten som ligg i Yvju”, sa ho. ”Nei”, sa han. ”Finn du den skatten som ligg i Yvju Bekkhaug så kan du skatteverja for Nesherad so lenge verda stend”, sa ho. So blei ho borte.

Han hadde aller set henne før og kjende henne ikkje. Og borte var ho og borte blei ho. Tru det ikkje var ei huldr det tru. Det måtte det ha vore.

Men skatten har ingen funne, so han ligg der nok enno.

Eventyr og segner

På Torildstul var ei som heitte

Torild...

På Torildstul var ei som heitte Torild. Ho var så galen etter å danse. Så var det jonsokvake på Jønmbu i den tida. Så lyste ho dei orda på vaken: ”Te års vi’ eg te Jønmbu (Torilstul?) å danse ante eg så lever hell eg æ dau.”

Neste jonsokvake var Torild i gjenteflokken som ho hadde sagt.

Dei såg ho klobarleg, enda ho var død.

Ved Bråtane er ein bekk som heiter Torildsbekk. Det er vel etter henne.

NORSK BOTANISK FORENING GRATULERER

Telemark Botaniske Forening er 40 år, og hovedstyret i Norsk Botanisk Forening gratulerer hjertelig med jubileet.

Som mye annet i dette spesielle året har mange av våre turer, møter og andre aktiviteter blitt avlyst, utsatt eller holdt digitalt. Avlyst ble også den hyggelige jubileumsfesten som TBF hadde planlagt. Men de siste dagers nyheter om vaksiner gir håp om at neste år blir mer normalt. Kanskje kan det vi har gått glipp av gjennomføres i 2021. Vi er en forening som er for bevaring av det biologiske mangfoldet, men vi skal vel ikke strekke det til å omfatte farlige virus. Et sted må grensen gå!

TBF ble startet av folk med interesse for planter, men som også så villblomstenes skjønnhet. Det forstår man når man leser artikler i foreningens tidsskrift, *Listéra*. De første åtte år var TBF en selvstendig organisasjon. Det var en del diskusjon om TBF skulle gå inn i NBF som en landsdelsforening. I *Blyttia* 45, s. 190 skriver i 1987 daværende redaktør Inger Nordal: ”Telemark Botaniske Forening har lagt opp til en arbeidsmåte som noen hver av landsdelsforeningene kan misunne: stort engasjement og høyt tempo – jamfør ”En hilsen fra Telemark” i dette nummer”. Det er klart at man måtte ønske en slik forening velkommen!

Norsk Botanisk Forening var på den tiden mest samlet rundt universitetsbyene og var i stor grad akademisk anlagt. Her har det skjedd en endring: NBF er i dag til for alle som er glade i planter og som ønsker å bevare naturen. Mange har bidratt til det, men man skal ikke undervurdere betydningen av framveksten av

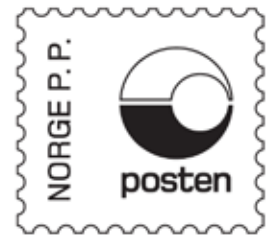
landsdelsforeninger som senere skiftet navn til grunnorganisasjoner. TBF var blant de første, og mye av dagens organisasjonsstruktur i NBF ble til da TBF ble en landsdelsforening i 1988.

I løpet av de 40 årene TBF har eksistert har aktivitetene endret seg: Det har vært en utvikling. Før var det hyggelige møter, turer og litt kartlegging. Det gjør vi fortsatt, men vi har gått fra krysslister til digitale plattformer, og nye aktiviteter som floravokteri og skjøtsel har kommet til. Her gjør selvsagt også TBF en innsats, ikke minst når det gjelder å ta vare på den sårbare, kalkrike floraen i Grenlands-området, som er under press for utbygging.

Alle grunnorganisasjonene i NBF har sin egenart og sine tradisjoner. TBF har et veldig bra tidsskrift, *Listéra*, som det anbefales å abonnere på. Jeg har selv hatt gleden av å delta på noen av TBFs sommerturer av en ukes varighet. Mye av opplegget er det samme som i andre grunnorganisasjoner, men jeg vil trekke fram to ting: Hver kveld er det en flott quiz som er en glimrende repetisjon av dagens funn. Det andre er at én dag er uten opplegg. Noen vil kanskje tro at i TBF trenger man en hviledag, men det er det slett ikke. Denne dagen kan noen benytte til å besøke en lokalitet på nytt, kanskje for å ta noen bedre bilder. Andre vil dra til et sted for å se noe som kanskje ikke er like spennende for flertallet, f. eks. liker jeg moser.

Med dette ønsker jeg på vegne av hovedstyret i Norsk Botanisk Forening lykke til med arbeidet i årene som kommer.

Svein Olav B. Drangeid
(styremedlem hovedstyret NBF)

Returadresse: Telemark Botaniske Forening, Postboks 25 Stridsklev, 3904 Porsgrunn

INNHold	Side
Dikt, av <i>Dagny Tande Lid</i>	3
Telemark Botaniske Forening (TBF) fyller 40 år, av <i>Bjørn Erik Halvorsen</i>	4
En forening blir født – et tilbakeblikk fra oppstarten av TBF, av <i>Jan Erik Tangen</i>	28
Takk for 40 gilde TBF-år!, av <i>Roger Halvorsen</i>	30
Plantenavn fra mytologien: En blomst eller flere på de asfodeliske engene eller Halvveis til den greske himmelen, av <i>Roger Halvorsen</i>	34
Bli med og stem på årets villblomst 2021. Norsk Botanisk Forening v/ <i>Kristin Steineger Vigander</i>	40
Nytt fra styret høsten 2020	45
Augusteventyr i søndre Vestfold: Med store ”smågleder” en regnværdsdag eller ”Veikantbotanikk” med ”tørrpils” til, av <i>Roger Halvorsen</i>	46
<i>Mandragora officinarum</i> , et afrodisiakum med røtter tilbake i første Mosebok, av <i>Roger Halvorsen</i>	54
<i>Listéra</i> for 20 år siden. Bjørnemoser, <i>Polytrichales</i> , av <i>Bjørn Erik Halvorsen</i>	60
Veirapp, <i>Poa supina</i> i Horten. Meldingstjenesten virker!, av <i>Roger Halvorsen</i>	64
Orkidéfeltet ved Tangenkaia ved Brevik. Dødsdømt botanisk lokalitet som ble reddet, av <i>Bjørn Erik Halvorsen</i>	66
Skjermplanter – de er vakre, men kan være lumske, av <i>Kristin Steineger Vigander</i>	70
<i>V. lychnitis</i> L. Dyrkede enger. Holmestrand [conradi]; nu forsvunnet, av <i>Roger Halvorsen</i>	79
Springfrø <i>Impatiens noli-tangere</i> , ei plante med et navn hentet fra en bibeltekst <i>Noli me tangere</i> : rør ikke ved meg!, av <i>Roger Halvorsen</i>	84
Jolekaktusen, av <i>Sigrid Nordskog</i>	91
På Granavollen med mye historie og rik veikantflora. En panegyriske lovtale over et nydelig stykke Norge, av <i>Roger Halvorsen</i>	92
Et jubileumsnummer av <i>Listéra</i> avis, av <i>Kristin Steineger Vigander</i>	95
Blomster og overtru eller huldreblomster og huldra, av <i>Roger Halvorsen</i>	98
Norsk botanisk forening gratulerer, av <i>Svein Olav Drangeid</i>	111